

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΕΚΤΗΜΕΝΟ

Νικόλαος Ε. Φαραντούρης*

Ι. Εισαγωγή

Για πολλά έτη η θεσμική παρουσία της ΕΕ στον τομέα της έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων ήταν ουσιαστικά ανύπαρκτη. Τούτο επέλεξαν τα Κράτη Μέλη, οι κύριοι των Συνθηκών. Η ΕΟΚ/ΕΚ/ΕΕ δεν διέθετε επαρκείς εξουσίες για την άρθρωση μιας κοινής ενεργειακής πολιτικής στον τομέα της έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων. Τα κράτη μέλη δεν επιθυμούσαν να εκχωρήσουν σε υπερεθνικούς θεσμούς κυριαρχικά δικαιώματά τους στο συγκεκριμένο τομέα. Τούτο εμφανίζεται εκ πρώτης όψης αντιφατικό με τον στόχο της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς και - κατόπιν των διαδοχικών αναθεωρήσεων των συνθηκών - της προστασίας του περιβάλλοντος και της ασφάλειας εφοδιασμού της ΕΕ. Ωστόσο, το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (νυν ΔΕΕ) στην περίφημη απόφαση *Campus Oil*¹ είχε αναγνωρίσει πανηγυρικά την αρμοδιότητα των κρατών μελών στον συγκεκριμένο τομέα. Μετά από χρόνια, η Μεταρρυθμιστική Συνθήκη περιλαμβάνει για πρώτη φορά έναν νέο τίτλο (Τίτλος XXI) για την ενέργεια και ταξινομεί την αρμοδιότητα της ΕΕ στον τομέα αυτό ως συντρέχουσα με αυτή των κρατών μελών. Οι νέες διατάξεις συνιστούν μια ενδιαφέρουσα αλλαγή του θεσμικού πλαισίου αλλά και της προσέγγισης του ευρωπαϊκού νομοθέτη ως προς το σημαντικό αυτό πεδίο εθνικής κυριαρχίας, χωρίς ωστόσο να αναφέρονται ρητά στους υδρογονάνθρακες. Η Συνθήκη της Λισσαβόνας μεταβιβάζει πλέον στην Ένωση μια ειδική και πιο σαφή αρμοδιότητα στον τομέα της ενεργειακής πολιτικής, με το άρθρο 4 ΣΛΕΕ να την ανακηρύσσει ως περιοχή συντρέχουσας αρμοδιότητας. Το άρθρο 194 ΣΛΕΕ θεσπίζει τη νομική βάση για *θετικές δράσεις* στο πλαίσιο μιας ενεργειακής πολιτικής συμβατής με την εσωτερική αγορά, η οποία συγχρόνως θα προωθεί τη διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού, την προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντος και τη διασύνδεση των ενεργειακών δικτύων. Ωστόσο, το άρθρο 194 παρ. 2 ορίζει ότι *«τα μέτρα αυτά δεν επηρεάζουν το δικαίωμα κράτους μέλους να καθορίζει τους όρους εκμετάλλευσης των ενεργειακών του πόρων, την επιλογή μεταξύ διαφόρων ενεργειακών πηγών και τη γενική διάρθρωση του ενεργειακού του εφοδιασμού»*. Ανταποκρίνονται τα ανωτέρω στην ανάγκη αντιμετώπισης σύγχρονων προκλήσεων στον τομέα των υδρογονανθράκων (πετρέλαιο και φυσικό αέριο), όπως η διογκούμενη εξάρτηση της ΕΕ από εισαγόμενους υδρογονάνθρακες ή η αμφιλεγόμενη μέθοδος της υδραυλικής ρωγμάτωσης (*fracking*) για την εξόρυξη υδρογονανθράκων από σχιστολιθικά πετρώματα;

* Αν. Καθηγητής, Ευρωπαϊκή Έδρα Jean Monnet στο Δίκαιο και τις Πολιτικές της ΕΕ, Διευθυντής του Μεταπτυχιακού Προγράμματος στην Ενέργεια: Στρατηγική, Δίκαιο & Οικονομία, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών Πανεπιστημίου Πειραιώς.

1. ΔΕΚ 72/83 *Campus Oil*, Συλλ. 1984.

II. Οι βασικές διατάξεις της Συνθήκης περί Ενέργειας

Το ενδιαφέρον για την ρύθμιση και συλλογική αντιμετώπιση ζητημάτων ενέργειας εκδηλώνεται στην Ευρώπη ήδη αμέσως μετά το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, όταν κρίθηκε αναγκαία η οικονομική ανασυγκρότηση της ευρωπαϊκής ηπείρου και η εξασφάλιση διαρκούς ειρήνης δια της ανάληψης συντονισμένων δράσεων στον τομέα των πρώτων υλών και του ενεργειακού εφοδιασμού². Στόχος της συνθήκης ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) του 1951 ήταν να συμβάλει, με τη δημιουργία κοινής αγοράς άνθρακα και χάλυβα, στην οικονομική ανάπτυξη, στην αύξηση της απασχόλησης και στην ανύψωση του βιοτικού επιπέδου, όπως οριζόταν στο άρθρο 2 της συνθήκης. Ως εκ τούτου, τα θεσμικά όργανα όφειλαν να μεριμνούν για τον τακτικό εφοδιασμό της κοινής αγοράς, διασφαλίζοντας ίση πρόσβαση στις πηγές παραγωγής, τη θέσπιση των χαμηλότερων δυνατών τιμών και τη βελτίωση των όρων διαβίωσης και εργασίας του εργατικού δυναμικού. Συγχρόνως, τα θεσμικά όργανα όφειλαν να προάγουν την ανάπτυξη διεθνών συναλλαγών και τον εκσυγχρονισμό της παραγωγής.

Εν όψει της εγκαθίδρυσης της κοινής αγοράς, η συνθήκη ΕΚΑΧ θέσπιζε την ελεύθερη κυκλοφορία των προϊόντων δίχως την επιβολή δασμών ή φορολογικών επιβαρύνσεων. Επίσης, η συνθήκη απαγόρευε όλα τα μέτρα ή τις πρακτικές που εισήγαγαν διακρίσεις, τις επιδοτήσεις, τις ενισχύσεις ή τις ειδικές επιβαρύνσεις που επιβάλλονταν από τα κράτη, καθώς και τις περιοριστικές πρακτικές. Την εποχή ίδρυσης της ΕΚΑΧ, η ενεργειακή επάρκεια της Ευρώπης διασφαλιζόταν χάρη στα αποθέματα άνθρακα των κρατών μελών και η εξάρτηση από τρίτες χώρες ήταν περιορισμένη. Αυτός είναι ίσως και ο λόγος της απουσίας οποιασδήποτε αναφοράς στην εξωτερική διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού. Απ' την άλλη, το άρθρο 95 ΣυνθΕΚΑΧ όριζε ότι, εάν η συνθήκη δεν προέβλεπε τις απαιτούμενες εξουσίες για την πραγματοποίηση κάποιου από τους στόχους της, μια απόφαση θα μπορούσε να ληφθεί με ομόφωνη απόφαση του Συμβουλίου. Παρόμοια διάταξη εισήχθη αργότερα στην Συνθήκη ΕΟΚ (πρώην άρθρο 308 ΣυνθΕΚ) και αποτέλεσε μία από τις νομικές βάσεις για την υιοθέτηση μέτρων στο πεδίο της ενέργειας.

Επιδιώκοντας να επεκταθούν πέραν των βασικών μέσων «συμβατικής» ενέργειας της δεκαετίας του '50, τα έξι ιδρυτικά κράτη αναζήτησαν στην πυρηνική ενέργεια το μέσο επίτευξης της ενεργειακής ανεξαρτησίας. Δεδομένου ότι το επενδυτικό κόστος της πυρηνικής ενέργειας υπερέβαινε τις δυνάμεις των μεμονωμένων κρατών μελών, τα ιδρυτικά κράτη συνένωσαν τις δυνάμεις τους και δημιούργησαν το 1957 την Ευρατόμ. Στόχος της συνθήκης είναι η συμβολή, γενικότερα, στη δημιουργία ευρωπαϊκών πυρηνικών βιομηχανιών, ώστε όλα τα κράτη μέλη να μπορούν να επωφεληθούν από την ανάπτυξη της ατομικής ενέργειας με παράλληλη εξασφάλιση της ασφάλειας εφοδιασμού. Επίσης, η συνθήκη εγγυάται υψηλό επίπεδο ασφάλειας για τον πληθυσμό και αποτρέπει τη

2. ROGGENKAMP, M., et al. (eds.), *Energy Law in Europe: National, EU and International Law and Institutions*, OUP, Oxford 2007, σελ. 1, FARANTOURIS, N.E., *In search of a Common European Energy Policy*, in: *New Europe: Law, Politics and Economics*, ATINER publ. 2010, Ch. 18, σελ. 279 επ. Για μια αναλυτική αποτύπωση της εξέλιξης της ευρωπαϊκής πολιτικής από την ΕΚΑΧ έως σήμερα στην ελληνική βιβλιογραφία, βλ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, Κ., *Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο της Ενέργειας*, σε Τμητικό Τόμο Ι. Βούλαρη, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα 2010, σελ. 145, 149 επ. Αναλυτικά οι θεσμοί της ενέργειας σήμερα σε Ευρώπη και Ελλάδα σε: ΦΟΡΤΣΑΚΗΣ, Θ., *Δίκαιο της Ενέργειας*, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα 2009.

χρησιμοποίηση για στρατιωτική χρήση των πυρηνικών υλικών που προορίζονται κυρίως για ειρηνικούς σκοπούς. Το πεδίο εφαρμογής της Ευρατόμ περιορίζεται στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας για μη στρατιωτική και ειρηνική χρήση. Μολονότι με τη συνθήκη Ευρατόμ δεν ανατέθηκαν στην Κοινότητα αυστηρές και αποκλειστικές αρμοδιότητες σε ορισμένους τομείς, η προστιθέμενη αξία της υπήρξε σημαντική για τα κράτη μέλη. Πράγματι, με βάση τη συνθήκη, η Επιτροπή έχει εγκρίνει συστάσεις και αποφάσεις, οι οποίες παρότι δεν είναι δεσμευτικές, συνιστούν πρότυπα σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Εξάλλου, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι άλλες κοινοτικές πολιτικές, όπως στα θέματα του περιβάλλοντος και της έρευνας, έχουν επίσης σημαντικό αντίκτυπο στον πυρηνικό τομέα. Η προστιθέμενη αξία της Ευρατόμ και της ΕΕ είναι ιδιαίτερα εμφανής στο πλαίσιο της διεύρυνσης. Χάρη στη συνθήκη Ευρατόμ η ΕΕ διαθέτει εναρμονισμένη κοινοτική προσέγγιση στο θέμα της πυρηνικής ενέργειας, την οποία οφείλουν να ακολουθούν οι υποψήφιας χώρες.³ Τούτο είναι ιδιαίτερα σημαντικό εν όψει του αμφιλεγόμενου προγράμματος πυρηνικής ενέργειας που οραματίζεται λ.χ. η Τουρκία, η οποία θα πρέπει να σεβαστεί τουλάχιστον το πλαίσιο της συνθήκης εάν φιλοδοξεί ταυτόχρονα να ενταχθεί στην ΕΕ. Πράγματι, οι μέχρι τούδε διευρύνσεις της ΕΕ στις ανατολικές χώρες εστίασταν ιδιαίτερα στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας και, συγκεκριμένα, στα θέματα που αφορούν την πυρηνική ασφάλεια. Εξάλλου, με την πάροδο των ετών αναβαθμίστηκε η σημασία άλλων θεμάτων που συνδέονται με την πυρηνική ενέργεια, συγκεκριμένα η ασφάλεια λειτουργίας των πυρηνικών εγκαταστάσεων, η αποθήκευση ραδιενεργών αποβλήτων και η μη διάδοση των πυρηνικών όπλων (πυρηνικές διασφαλίσεις).⁴ Μολονότι κατ' ουσίαν αρμόδια σε αυτούς τους τομείς είναι τα κράτη μέλη, σε διεθνές επίπεδο υπάρχει - σε κάποιο βαθμό - ενιαία αντιμετώπιση που οφείλεται σε σειρά συνθηκών, συμβάσεων και πρωτοβουλιών, με τις οποίες καθορίστηκε, ανάλογα με την περίπτωση, διεθνές καθεστώς που διέπει ορισμένες νευραλγικές σημασίας δραστηριότητες στον πυρηνικό τομέα. Σε αντίθεση με τη συνθήκη ΕΚ, η συνθήκη Ευρατόμ δεν υπέστη ποτέ μεγάλες αλλαγές και εξακολουθεί να ισχύει. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας δεν συγχωνεύθηκε με την Ευρωπαϊκή Ένωση και, παρά το γεγονός ότι και οι δύο είχαν κοινά θεσμικά όργανα, διατήρησε ξεχωριστή νομική προσωπικότητα.⁵

Με εξαίρεση την συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας και τη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα, η πολιτική ενέργειας δεν αποτέλεσε ρυθμιστικό αντικείμενο του πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου από ίδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, παρά τις πετρελαϊκές κρίσεις τις δεκαετίες του '70 και τη σημασία της ενέργειας για την απρόσκοπτη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Ελλείπει κοινοτικής αρμοδιότητας, το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αναγνώρισε την εθνική κυριαρχία στο συγκεκριμένο πεδίο και τη μη ανάμιξη της

3. Πρβλ. BARNES, P.M., *The resurrection of the EURATOM Treaty: contributing to the legal and constitutional framework for secure competitive and sustainable energy in the European Union*, YEEL 2008, σελ. 182.

4. LINKOHR, R., *Assessing EURATOM - 50 years of European nuclear policy*, European Parliament Committee on Industry, research and Energy, Brussels, 2007. βλ. και ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΕΕ, Πενήντα έτη από τη Συνθήκη ΕΥΡΑΤΟΜ, COM(2007)124 τελικό.

5. BARNES, P.M., *Nuclear safety for nuclear electricity - the search for a solid legal basis for nuclear safety in an enlarged European Union [2003] Managerial Law*, σελ. 115.

Κοινότητας.⁶ Η τροποποίηση των συνθηκών με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη το 1987 και η προσθήκη του πρώην άρθρου 14 ΣυνθΕΚ για την επίτευξη του στόχου της εσωτερικής αγοράς οδήγησε σε ευρείες νομοθετικές πρωτοβουλίες στους τομείς της ηλεκτρικής ενέργειας και του αερίου, με γνώμονα τις αρχές της ελεύθερης κυκλοφορίας και τους κανόνες ανταγωνισμού.⁷ Είναι, ωστόσο, χαρακτηριστικό ότι η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, χωρίς να εξαιρεί τον ευαίσθητο τομέα της ενέργειας από το στόχο της ολοκλήρωσης της εσωτερικής αγοράς, ουδεμία αναφορά περιέχει σε αυτόν. Η απουσία συγκεκριμένης νομικής βάσης για την υιοθέτηση *θετικών μέτρων* στη Συνθήκη ΕΟΚ, και εν συνεχεία ΕΚ, οδήγησε κυρίως σε μέτρα *αρνητικής ολοκλήρωσης* που προοδευτικά θεσπίστηκαν βάσει διαφόρων διατάξεων και κυρίως της γενικής εξουσιοδοτικής διάταξης του πρώην άρθρου 308 ΣυνθΕΚ (πρώην 235 ΣυνθΕΟΚ). Εξάλλου, η προσθήκη νομικής βάσης για την κοινοτική δράση στον τομέα του περιβάλλοντος (πρώην άρθρα 174 και 175 ΣυνθΕΚ) συνέβαλαν στην υιοθέτηση κάποιων μέτρων σχετικών με την ενεργειακή αποδοτικότητα και την αποτελεσματική χρήση των πρώτων υλών.

Στη συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση το 1992 γίνεται για πρώτη φορά ρητή αναφορά σε μέτρα στον τομέα της ενέργειας (πρώην άρθρο 3 ΣυνθΕΚ) και των διευρωπαϊκών δικτύων, συμπεριλαμβανομένων των δικτύων ενέργειας (πρώην άρθρο 154 ΣυνθΕΚ), χωρίς ωστόσο να προβλέπεται η ανάληψη δράσεων σε επίπεδο ενιαίας ενεργειακής πολιτικής.⁸ Η αρχή της επικουρικότητας επηρέασε το στρατηγικό αυτό τομέα, στον οποίο τα κράτη μέλη επέλεξαν να παραμείνουν κυρίαρχα ως προς τις επιλογές σε ζητήματα όπως η ασφάλεια εφοδιασμού ή η επιλογή ενεργειακών πρώτων υλών.⁹ Δεδομένου ότι ούτε με την συνθήκη της Νίκαιας εμπλουτίστηκε το πρωτογενές δίκαιο με διατάξεις σχετικά με την πολιτική ενέργειας, ο κοινοτικός νομοθέτης κατέφυγε σε διάφορες νομικές βάσεις για να θεσπίσει κανόνες παράγωγου δικαίου: είτε στην προαναφερθείσα γενική εξουσιοδοτική διάταξη του πρώην άρθρου 308 ΣυνθΕΚ, είτε σε άλλες ειδικότερες διατάξεις, όπως το πρώην άρθρο 175 ΣυνθΕΚ (περιβάλλον), το πρώην άρθρο 95 ΣυνθΕΚ (προσέγγιση νομοθεσιών) και τα πρώην άρθρα 47 παρ. 2 ΣυνθΕΚ, 55 ΣυνθΕΚ και 175 παρ. 1 ΣυνθΕΚ (για την εσωτερική αγορά ενέργειας και την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας). Η νομοθετική αυτή δραστηριότητα, ιδίως στο πεδίο της εσωτερικής αγοράς, εκδηλώθηκε κυρίως με δέσμες μέτρων, οι οποίες επικαιροποιούνταν ανάλογα με τις πολιτικές και οικονομικές συνθήκες.

6. Απόφαση ΔΕΚ 72/83, *Campus Oil*, Συλλ. 1984, σελ. 2727.

7. HANCHER, L., A single European energy market - Rhetoric or Reality [1990] 11 *Energy Law Journal*, σελ. 217.

8. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, Κ., *ο.π.π.*, σελ. 151-152.

9. BENSON, D. & JORDAN, A., A grand bargain or an incomplete contract? *European Union environmental policy after the Lisbon Treaty* [2008] 17 *European Energy and Environmental Law Review*, σελ. 280, 285: "... acute political sensitivities amongst the Member States about ceding control over energy supply matters have blocked the development of a genuinely common energy policy".

III. Κατανομή Αρμοδιοτήτων μεταξύ ΕΕ και Κρατών Μελών

Πριν τη Συνθήκη της Λισαβόνας, ο τρόπος κατανομής των αρμοδιοτήτων μεταξύ της Κοινότητας και των κρατών μελών χαρακτηριζόταν από ασάφεια και αοριστία. Και τούτο αφορούσε και τον τομέα της ενέργειας.¹⁰ Τα όρια των κοινοτικών αρμοδιοτήτων προέκυπταν είτε από τις διατάξεις των Συνθηκών που ανέθεταν στην Κοινότητα συγκεκριμένες αρμοδιότητες¹¹, είτε από τους γενικούς στόχους που έθετε η συνθήκη (βλ. πρώην άρθρο 2 ΣυνθΕΚ). Ωστόσο, οι στόχοι της Κοινότητας, λόγω της ευρύτητάς τους, δυσχέραιναν τη σαφή οριοθέτηση των κοινοτικών αρμοδιοτήτων σε σχέση με τις αρμοδιότητες των κρατών μελών.¹² Κατά πάγια νομολογία του ΔΕΚ (νυν ΔΕΕ), οι κοινοτικές αρμοδιότητες ήταν δυνατόν να θεμελιώνονται και με αναφορά σε διατάξεις της Συνθήκης που έθεταν απλώς στόχους για την εν γένει δράση της Κοινότητας.¹³ Λόγω της ασάφειας αυτής, ανέκυπτε κάθε φορά το ζήτημα, ποιος ήταν αρμόδιος για την ανάληψη συγκεκριμένης δράσης στον τομέα της ενέργειας καθώς και ποιο όργανο νομιμοποιούνταν να άρει τυχόν ερμηνευτική αμφισβήτηση σχετικά με την κατανομή των αρμοδιοτήτων. Η Συνθήκη της Ρώμης επιφύλασσε την αρμοδιότητα άρσης της ερμηνευτικής διχογνωμίας στο ΔΕΚ. Έτσι σύμφωνα με τα πρώην άρθρα 230 και 234 ΣυνθΕΚ, στο Δικαστήριο είχε ανατεθεί να αποφαινεται και επί προσφυγών κατά κοινοτικών πράξεων λόγω αναρμοδιότητας, η οποία δεν περιοριζόταν μόνο στην κατανομή αρμοδιοτήτων ανάμεσα στην Ένωση και στα κράτη μέλη.¹⁴ Εξάλλου, σύμφωνα με τις ανωτέρω διατάξεις, το Δικαστήριο, στο πλαίσιο εξέτασης προδικαστικών ερωτημάτων, ήταν επιφορτισμένο να ερμηνεύει με τρόπο δεσμευτικό για τα εθνικά δικαστήρια τη Συνθήκη, και επομένως να προσδιορίζει το πεδίο εφαρμογής της. Πάντως, η σύγχυση, οι εσωτερικές τριβές και οι ατέρμονες διαβουλεύσεις μεταξύ οργάνων και επιτροπών αποτέλεσαν επί μακρόν ανασταλακτικό παράγοντα στην άρθρωση μιας συνεκτικής πολιτικής στον τομέα της ενέργειας.

Εν όψει των ανωτέρω, η Μεταρρυθμιστική συνθήκη περιλαμβάνει κατάλογο αρμοδιοτήτων και έτσι ταξινομεί τις αρμοδιότητες της Ένωσης σε *αποκλειστικές*¹⁵, *συντρέχουσες*¹⁶

10. ARNAULL, A. & WINCOTT D., *Accountability and Legitimacy in the European Union*, OUP, Oxford, 2002, MICHEL, V., 2004: *Le Défi de la Répartition des Compétences* [2003] 39 *Cahier de Droit Européen*, σελ. 17.

11. HOLDEGAARD, R., *The European Community's Implied External Competence after the Open Skies Cases*, EFAR 2003, σελ. 365, DE WITTE, B. & DE BURCA, G., *The delimitation of powers between the EU and its Member States in ARNAULL, A. & WINCOTT D., Accountability and Legitimacy in the European Union*, OUP, Oxford, 2002, σελ. 218.

12. WEILER, J.H.H., *The transformation of Europe* [1991] *Yale L.J.*, σελ. 2403.

13. WEATHERILL, S., *Competences, in DE WITTE, B., Ten Reflections on the Constitutional Treaty for Europe*, RSCAS 2003, σελ. 59.

14. *Inter alia*, υποθέσεις ΔΕΚ 45/86, *Επιτροπή κατά Συμβουλίου*, Συλλ. 1987, σελ. 1493, 242/87, *Επιτροπή κατά Συμβουλίου*, Συλλ. 1989, σελ. 1425, C-1/94 *TRIPS*, Συλλ. 1994, σελ. I-5267.

15. Ήτοι, τελωνειακή ένωση, θέσπιση των κανόνων ανταγωνισμού που είναι αναγκαίοι για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, νομισματική πολιτική για τα κράτη μέλη της ΟΝΕ, διατήρηση των βιολογικών πόρων της θάλασσας στο πλαίσιο της κοινής αλιευτικής πολιτικής, κοινή εμπορική πολιτική.

16. Ήτοι, εσωτερική αγορά, κοινωνική πολιτική, οικονομική κοινωνική και εδαφική συνοχή, γεωργία και την αλιεία (με εξαίρεση τη διατήρηση των βιολογικών πόρων της θάλασσας), περιβάλλον, προστασία των καταναλωτών, μεταφορές, διευρωπαϊκά δίκτυα, ενέργεια, χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, κοινές προκλήσεις για την ασφάλεια στον τομέα της δημόσιας υγείας.

και υποστηρικτικές¹⁷ (άρθρα 3, 4 και 6 ΣΛΕΕ). Η ενέργεια κατατάσσεται ρητώς (άρθρο 4 ΣΛΕΕ) στους τομείς συντρέουσας αρμοδιότητας της ΕΕ και των κρατών μελών, όπως το περιβάλλον, οι μεταφορές, η εσωτερική αγορά και τα διευρωπαϊκά δίκτυα.¹⁸ Εν προκειμένω, το άρθρο 2 παρ. 2 ΣΛΕΕ προβλέπει ότι τα κράτη μέλη ασκούν τις συντρέουσες δραστηριότητες κατά το μέτρο που η Ένωση δεν έχει ασκήσει τη δική της. Το σχετικό Πρωτόκολλο που προσαρτήθηκε στη Συνθήκη της Λισαβόνας σχετικά με την άσκηση των συντρέουσων δραστηριοτήτων προβλέπει ότι όταν η Ένωση αναλαμβάνει δράση σε συγκεκριμένο τομέα, το πεδίο άσκησης αυτής της αρμοδιότητας καλύπτει μόνο τα στοιχεία που διέπονται από την εν λόγω πράξη της Ένωσης και συνεπώς δεν καλύπτει ολόκληρο τον τομέα. Κατά αυτόν τον τρόπο φαίνεται να εγκαταλείπεται πλέον η θεωρία του «κατελημμένου πεδίου», γεγονός που συνιστά ανατροπή της νομολογίας του ΔΕΚ και εν τίνι τρόπω αρνητική εξέλιξη στην πορεία της εμβάθυνσης.¹⁹

Τα μέτρα που απαιτούνται για την επίτευξη των στόχων της ενεργειακής πολιτικής θεσπίζονται σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία του άρθρου 294 ΣΛΕΕ από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο και κατόπιν διαβούλευσης με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών (άρθρο 194 παρ. 2 εδ. α'). Ωστόσο, τα μέτρα αυτά **δεν μπορούν να επηρεάζουν το δικαίωμα ενός κράτους μέλους να καθορίζει τους όρους εκμετάλλευσης των ενεργειακών του πόρων, τη δυνατότητα επιλογής μεταξύ διαφόρων ενεργειακών πηγών και τη γενική διάρθρωση του ενεργειακού του εφοδιασμού**. Οι περιορισμοί αυτοί της αρμοδιότητας της ΕΕ που θεσπίζονται στο δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 2 του άρθρου 194 ΣΛΕΕ αντικατοπτρίζουν την επιφυλακτικότητα των κρατών μελών να εκχωρήσουν αρμοδιότητες σε κρίσιμα ζητήματα οικονομικής ασφαλείας και ανεξαρτησίας και ιδίως στον τομέα της έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων. Η κατοχύρωση του δικαιώματος των κρατών μελών να καθορίζουν τους όρους εκμετάλλευσης των ενεργειακών τους πόρων αποδίδεται, μεταξύ άλλων, στην απαίτηση κρατών μελών που διαθέτουν σημαντικά αποθέματα υδρογονανθράκων, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ολλανδία και η Δανία, και επιθυμούν να διατηρήσουν αλώβητη τη δυνατότητα έρευνας και εκμετάλλευσης. Εξάλλου, το δικαίωμα επιλογής μεταξύ ενεργειακών πηγών και διάρθρωσης του ενεργειακού εφοδιασμού επιτρέπει στα κράτη μέλη να σταθμίσουν και να επιλέξουν από το διαθέσιμο εθνικό ενεργειακό τους μείγμα, ήτοι πετρέλαιο, αέριο, ηλεκτρισμός ή ΑΠΕ ή συνδυασμό αυτών, την πηγή εκείνη που κρίνουν καταλληλότερη προς εκμετάλλευση και κατανάλωση κατά περίπτωση.

Το ανωτέρω δικαίωμα των κρατών μελών ισχύει με την επιφύλαξη του άρθρου 192 παρ. 2, στοιχείο γ' ΣΛΕΕ. Σύμφωνα με την διάταξη αυτή, η οποία εντάσσεται στον Τίτλο XX της ΣΛΕΕ για το περιβάλλον (άρθρα 191-193), το Συμβούλιο μπορεί με ομόφωνη απόφαση και κατόπιν διαβούλευσης με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την ΟΚΕ και την Επιτροπή

17. Ήτοι, προστασία και βελτίωση της δημόσιας υγείας, βιομηχανία, πολιτισμός, τουρισμός, μόρφωση και αθλητισμός, πολιτική προστασία, διοικητική συνεργασία.

18. INGLIS, K.M., Anticipating new Union competences in energy [2008] M], σελ. 125, KAHL, W., Die Kompetenzen der EU in der Energiepolitik nach Lissabon [2009] EuR, σελ. 601.

19. ΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ. & ΚΑΤΑΠΟΔΗΣ, Γ., Οι Ευρωπαϊκές Συνθήκες μετά την αναθεώρηση της Λισαβόνας, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2008, σελ. 21.

Περιφερειών να θεσπίσει μέτρα που επηρεάζουν αισθητά την επιλογή ενός κράτους μέλους μεταξύ διαφορετικών πηγών ενέργειας και τη γενική διάρθρωση του ενεργειακού του εφοδιασμού. Με άλλα λόγια, η ευρεία διακριτική ευχέρεια του κράτους μέλους στην επιλογή και τον εφοδιασμό ενέργειας μπορεί να περιοριστεί χάρη της προστασίας του περιβάλλοντος. Επίσης, κατά παρέκκλιση από την συνήθη νομοθετική διαδικασία που προβλέπεται για τα μέτρα ενεργειακής πολιτικής, το Συμβούλιο μπορεί, σύμφωνα με το άρθρο 194 παρ. 3 ΣΛΕΕ, να θεσπίσει μέτρα φορολογικού χαρακτήρα στον τομέα της ενέργειας σύμφωνα με την αρχή της ομοφωνίας. Η συγκεκριμένη πρόβλεψη δίνει τέλος στη νομική αβεβαιότητα ως προς τον ενδεδειγμένο τρόπο λήψης των αποφάσεων σε περίπτωση π.χ. ενός μέτρου φορολογικού χαρακτήρα για την προώθηση των ΑΠΕ έναντι των συμβατικών πηγών ενέργειας.²⁰

IV. Στόχοι της Πολιτικής Ενέργειας της ΕΕ

Με το άρθρο 194 ΣΛΕΕ η ενέργεια αναβαθμίζεται *expressis verbis* σε πολιτική της Ένωσης, η οποία αποτελεί τομέα συντρέουσας αρμοδιότητας με τα κράτη μέλη, όπως το περιβάλλον, οι μεταφορές, η εσωτερική αγορά και τα διευρωπαϊκά δίκτυα.²¹ Η εισαγωγή στη ΣΛΕΕ ειδικού κεφαλαίου για την ενέργεια, έχει κατ' αρχάς έντονα πολιτική σημασία, διότι τονίζεται η προσήλωση της ΕΕ στη υλοποίηση μιας συνεκτικής πολιτικής. Έχει, όμως, παράλληλα και σημαντικές νομικές προεκτάσεις, αφού θεσπίζεται για πρώτη φορά συγκεκριμένη και αυτοτελής νομική βάση για την ανάληψη δράσεων από την Ένωση στο πεδίο αυτό.²² Η πολιτική ενέργειας διαμορφώνεται, σύμφωνα με το πρώτο εδάφιο του άρθρου 194 ΣΛΕΕ, λαμβανομένης υπόψη της απαίτησης να προστατευθεί και να βελτιωθεί το περιβάλλον και υλοποιείται σε πνεύμα αλληλεγγύης μεταξύ των κρατών μελών. Η απαίτηση προστασίας και βελτίωσης του περιβάλλοντος προσδίδει ένα δυναμικό στοιχείο στην πολιτική. Δεν αρκεί, δηλαδή, απλώς η προστασία του περιβάλλοντος και η διατήρησή του, αλλά απαιτείται, μέσα από θετικές δράσεις, η περαιτέρω βελτίωσή του δια της λήψης δεσμευτικών μέτρων, όπως π.χ. η εισαγωγή αντιρρυπαντικών τεχνολογιών, η μείωση των εκπομπών, η ενεργειακή αποδοτικότητα, η επέκταση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και η εξοικονόμηση ενέργειας.²³ Εξάλλου, η αναφορά στην αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών δεν έχει απλώς διακηρυκτικό χαρακτήρα, αλλά παραπέμπει εμμέσως στη ρήτρα αλληλεγγύης των άρθρων 122 και 222 ΣΛΕΕ, βάσει της οποίας η Ένωση και τα κράτη μέλη ενεργούν από κοινού, με πνεύμα αλληλεγγύης, εάν ένα κράτος μέλος πληγεί, μεταξύ άλλων, από φυσική καταστροφή στο πεδίο της ενέργειας και του ενεργειακού εφοδιασμού. Η μεν Ένωση κινητοποιεί κάθε μέσο που έχει

20. JANS & SCOTT, The Convention on the Future of Europe: an Environmental Perspective [2003] JEL, σελ. 323.

21. VIAL C., La politique de l'énergie après le traité de Lisbonne [2008] Annuaire de droit européen, σελ. 215.

22. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, Κ., ό.π., σελ. 156. Βλ. και ΑΡΓΑΛΙΑΣ, Π., Η ενεργειακή πολιτική και η Συνθήκη της Λισαβόνας [2009] ΔνΣΚΕ, σελ. 36, ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗΣ, Ν.Ε., La nouvelle base juridique de la politique énergétique de l'UE [2011] Revue de l'Energie, n. 599, σελ. 18 εν.

23. TAYLOR, S., Securing EU energy and tackling climate change - what the Reform Treaty will do to help [2007] European Voice, σελ. 6.

στη διάθεσή της, τα δε υπόλοιπα κράτη μέλη παρέχουν βοήθεια, κατόπιν αιτήματος των πολιτικών αρχών του πληγέντος κράτους μέλους.

Α. Λειτουργία της Εσωτερικής Αγοράς

Το άρθρο 194 παρ. 1 ΣΛΕΕ αναφέρεται σε μια πολιτική στο πλαίσιο της εγκαθίδρυσης ή λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, η οποία όμως επιδιώκει την επίτευξη ευρύτερων στόχων. Υπ' αυτήν την έννοια επαναδιατυπώνει και εμπλουτίζει τους βασικούς στόχους της ενεργειακής πολιτικής: α) τη διασφάλιση της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς, β) τη διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού, γ) την προώθηση της ενεργειακής αποδοτικότητας και της εξοικονόμησης ενέργειας και την ανάπτυξη νέων και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και δ) την προώθηση της διασύνδεσης των ενεργειακών δικτύων.

Ελλείπει προσήκοντος νομικού ερείσματος και με βάση τη διαθέσιμη ύλη πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου, το μέχρι τούδε παραγωγό δίκαιο επικεντρώθηκε από το 1996 και εντεύθεν σε μέτρα για την λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, σε τρεις διαδοχικές «δέσμες μέτρων». Είχαν προηγηθεί η Οδηγία 90/377/ΕΟΚ για τη διαφάνεια των τιμών αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας²⁴ και η Οδηγία 90/547/ΕΟΚ για τη διαμετακόμιση ηλεκτρικής ενέργειας μέσω μεγάλων δικτύων.²⁵ Η «πρώτη δέσμη» μέτρων περιλαμβάνει: α) την Οδηγία 96/92/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας²⁶, και β) την Οδηγία 98/03/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου.²⁷ Η «δεύτερη δέσμη» μέτρων με στόχο την περαιτέρω ενίσχυση της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς περιλαμβάνει: α) την Οδηγία 2003/54/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση της Οδηγία 96/92/ΕΚ²⁸, β) τον Καν. (ΕΚ) 1228/2003 σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας²⁹, γ) την Οδηγία 2003/55/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της Οδηγία 98/30/ΕΚ³⁰, δ) τον Καν. (ΕΚ) 1775/2005 περί όρων πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου³¹ και ε) την Απόφαση 2003/796/ΕΚ της Επιτροπής σχετικά με τη σύσταση ευρωπαϊκής ομάδας ρυθμιστικών αρχών για την ηλεκτρική ενέργεια και το φυσικό αέριο.³² Τον Αύγουστο 2009 δημοσιεύθηκε η νέα

24. ΕΕ L 185/16, 17.7.1990.

25. ΕΕ L 313/30, 13.11.1990.

26. ΕΕ L 27/10, 30.1.1997.

27. ΕΕ L 204/1, 21.7.1998.

28. ΕΕ L 176/37, 15.7.2003.

29. ΕΕ L 176/1, 15.7.2003.

30. ΕΕ L 176/57, 15.7.2003.

31. ΕΕ L 289/1, 3.11.2005.

32. ΕΕ L 296/34, 14.11.2003. Για την ενσωμάτωση του οικείου παραγωγού δικαίου, βλ. ΦΟΡΤΣΑΚΗΣ, Θ., Δίκαιο της Ενέργειας, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα 2009, *passim*. Ειδικά για την αγορά ηλεκτρικής ενέργειας, ΜΑΡΙΝΟΣ, Μ.-Θ., Η πρόσβαση σε ενεργειακό δίκτυο - Η απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας, Αντ. Σάκκουλας, Αθήνα 2003, και, ΜΑΝΟΥΣΣΑΚΗΣ, Σ., *Liberilization of the EU electricity market: enough*

δέσμη μέτρων³³ με στόχο την επιτάχυνση της ελευθέρωσης των ευρωπαϊκών αγορών φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας και την ενίσχυση της ανεξαρτησίας και των αρμοδιοτήτων των εθνικών ρυθμιστικών αρχών.³⁴ Στην «τρίτη δέσμη» μέτρων περιλαμβάνονται: α) ο Κανονισμός (ΕΚ) 713/2009 για την ίδρυση Οργανισμού Συνεργασίας των Ρυθμιστικών Αρχών Ενέργειας³⁵, β) ο Κανονισμός (ΕΚ) 714/2009 σχετικά με τους όρους πρόσβασης στο δίκτυο για τις διασυνοριακές ανταλλαγές ηλεκτρικής ενέργειας και την κατάργηση του Καν. 1228/2003,³⁶ γ) ο Κανονισμός (ΕΚ) 715/2009 σχετικά με τους όρους πρόσβασης στα δίκτυα μεταφοράς φυσικού αερίου και την κατάργησή του Καν. (ΕΚ) 1775/2005,³⁷ δ) η Οδηγία 2009/72/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και για την κατάργηση της Οδηγίας 2003/54/ΕΚ³⁸, και ε) η Οδηγία 2009/73/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου και την κατάργηση της Οδηγίας 2003/55/ΕΚ.³⁹

Β. Διασφάλιση Ενεργειακού Εφοδιασμού

Ένας από του βασικούς στόχους της ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ κατ' άρθρο 194 παρ. 1 στοιχείο β', αποτελεί η διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού της Ένωσης. Ήδη πριν τη θέσπιση αυτοτελούς νομικής βάσης με τη Μεταρρυθμιστική Συνθήκη, η ενεργειακή ασφάλεια αποτέλεσε βασική παράμετρο της σπερματικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΚ και αντικείμενο παραγωγού κοινοτικού δικαίου.⁴⁰ Οι προτεραιότητες της Επιτροπής καταγράφονται στην Πράσινη Βίβλο της 29^{ης} Νοεμβρίου 2000, «Προς μια ευρωπαϊκή στρατηγική για τη ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού»⁴¹, και στην Ανακοίνωση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2002, «Η εσωτερική αγορά ενέργειας: Συντονισμένα μέτρα όσον αφορά την

to power real progress? Analysis of ownership unbundling and the project for liberalization of the European Union electricity market [2009] World Competition, σελ. 227.

33. ΕΕ L 211/1-136, 14.8.2009.

34. ΛΕΛΟΒΙΤΗΣ Δ.Α., ΘΩΜΑΔΑΚΗΣ Μ.Π. & ΚΟΥΤΖΟΥΚΟΣ Γ.Ε., Τρίτη Δέσμη κοινοτικών νομοθετημάτων εσωτερικής αγοράς ενέργειας: ο ρόλος των ρυθμιστικών αρχών και των διαχειριστών δικτύων [2009] 3 ΕυρΠολ, σελ. 648, BARTHÉLEMY C. & RUBIO, A.E., Arrêts Commission c. Belgique et Commission c. Suède: précisions sur les pouvoirs des régulateurs dans le secteur de l'énergie [2010] REDC, σελ. 383. Αναλυτικά περί της τρίτης δέσμης, ΚΟΥΤΖΟΥΚΟΣ, Γ., ΑΣΛΑΝΟΓΛΟΥ, Μ. & ΤΡΟΚΟΥΔΗ, Α., Η Εσωτερική Αγορά Ηλεκτρικής Ενέργειας από την Πρώτη στην Τρίτη Ενεργειακή Δέσμη. Η παρέμβαση του Ρυθμιστή και το ζήτημα της πιστοποίησης των Διαχειριστών Συστημάτων σε ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗΣ Ν.Ε., Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική, Νομική Βιβλιοθήκη 2012.

35. ΕΕ L L 211/1, 13.7.2009.

36. ΕΕ L 211/15, 13.7.2009.

37. ΕΕ L 211/36, 13.7.2009.

38. ΕΕ L 211/55, 13.7.2009.

39. ΕΕ L 211/15, 13.7.2009.

40. STERN, J., Security of European Natural Gas Supplies: the Impact of Import Dependence and Liberalization [2002] RIIA, σελ. 2, HAGHIGHI, S.S., Energy security and the division of competences between the European Community and its Member States [2008] EL, σελ. 461.

41. COM(2000)769.

ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού». ⁴² Οι προτεραιότητες αυτές μετουσιώνονται σε συγκεκριμένες δράσεις, εκτός από τις «τρεις δέσμες» μέτρων για τη λειτουργία και ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς, κυρίως με την Οδηγία 2004/67/ΕΚ περί μέτρων διασφάλισης του εφοδιασμού με φυσικό αέριο ⁴³, και την Οδηγία 2005/89/ΕΚ περί μέτρων διασφάλισης του εφοδιασμού με ηλεκτρισμό και περί επενδύσεων υποδομής ⁴⁴, και την Οδηγία 2009/119/ΕΚ, περί υποχρέωσης διατήρησης ενός ελάχιστου επιπέδου αποθεμάτων αργού πετρελαίου ή/και προϊόντων πετρελαίου από τα κράτη μέλη. ⁴⁵ Η Ρωσο-Ουκρανική κρίση του 2009 που προκάλεσε πρωτοφανή διαταραχή της παροχής φυσικού αερίου στην ΕΕ κατέδειξε ότι οι υφιστάμενοι μηχανισμοί αντιμετώπισης κρίσεων ήταν ανεπαρκείς και οδήγησε στην επανεξέταση της στρατηγική της ΕΕ έναντι της εισαγωγικής εξάρτησης και του κινδύνου διακοπής τροφοδοσίας και διαμετακόμισης. Οι βασικοί άξονες της νέας πολιτικής αντικατοπτρίζονται στην πρόταση Κανονισμού σχετικά με μέτρα κατοχύρωσης της ασφάλειας εφοδιασμού με αέριο και την κατάργηση της οδηγίας 2004/67/ΕΚ ⁴⁶ και συνίστανται: α) στην υιοθέτηση ενός νέου μηχανισμού αντιμετώπισης κρίσεων, β) στην ενδυνάμωση των διευρωπαϊκών υποδομών ενέργειας, γ) στη διαφοροποίηση των πηγών και οδεύσεων εισαγωγής ⁴⁷ και δ) στη συγκρότηση μιας συλλογικής εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής. ⁴⁸

Γ. Προστασία του Περιβάλλοντος

Σύμφωνα με το άρθρο 4 ΣΛΕΕ, η πολιτική περιβάλλοντος (Τίτλος XVI άρθρα 170-172) αποτελεί και αυτή, όπως η ενέργεια, τομέα συντρέχουσας αρμοδιότητας της ΕΕ και των κρατών μελών. ⁴⁹ Η πολιτική περιβάλλοντος τέμνεται με αυτήν της ενέργειας στο άρθρο 194 ΣΛΕΕ, το οποίο ανάγει την απαίτηση για προστασία του περιβάλλοντος σε βασική συνιστώσα της ενεργειακής πολιτικής της Ένωσης με στόχο, εκτός από τη διασφάλιση της λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς και του ενεργειακού εφοδιασμού, την προώθηση της ενεργειακής αποδοτικότητας και την εξοικονόμηση ενέργειας (άρθρο 195 παρ. 1 στοιχείο γ'). ⁵⁰ Οι στόχοι αυτοί απορρέουν από την επιταγή του άρθρου 11 (πρώην 6

42. COM (2002)488.

43. EE L 127/92, 29.4.2004.

44. EE L 33/22, 4.2.2006.

45. EE L 265/9, 9.10.2009.

46. COM (2009)363.

47. FARANTOURIS, N.E., Security of energy supply: how vulnerable is the EU and the member states?, in "Energy Security in the EU", European Parliament Offices in Cyprus, 2 April 2012. Βλ. και ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗΣ, Ν.Ε., Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική, ό.π., Ενότητα V: Νομική Βιβλιοθήκη 2012: «Δίκτυα Αγωγών και Ασφάλεια Ενεργειακού Εφοδιασμού», με μελέτες των ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, Κ., ΦΙΛΗ, Κ. και ΧΑΡΟΚΟΠΟΥ, Μ.

48. Βλ. αναλυτικά, ΛΟΒΕΡΔΟΥ-ΤΥΠΑΛΔΟΥ, Ε., Αξιολόγηση της Εξωτερικής Ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ και των Κρατών Μελών σε ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗΣ, Ν.Ε., ό.π.

49. BENSON, D. & JORDAN, A. J., The expansion of EU climate policy and its future under the Lisbon Treaty [2010] 5 St Antony's International Review, σελ. 121.

50. Αναλυτικά, ΚΡΕΜΛΗΣ, Γ., Η ενέργεια και το περιβάλλον [2009] ΕυρΠολ, σελ. 677.

ΣυνθΕΚ), που επιβάλλει την ένθεση της προστασίας του περιβάλλοντος στις πολιτικές και δράσεις της Ένωσης, προκειμένου να προωθηθεί η αειφόρος ανάπτυξη. Η διάδραση ενέργειας και περιβάλλοντος, απότοκος μιας μακράς και αργόσυρτης εξελικτικής πορείας της κοινοτικής αρμοδιότητας στους συγκεκριμένους τομείς, αντανακλάται σε διάφορα κείμενα και πράξεις παραγωγού δικαίου και πλέον αποκρυσταλλώνεται σε διατάξεις του πρωτογενούς. Προηγήθηκε η πρόταση δέσμης μέτρων της Επιτροπής για την Κλιματική αλλαγή και την Ενέργεια που εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το Δεκέμβριο του 2008 και αφορά: α) μείωση των αερίων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου τουλάχιστον κατά 20% μέχρι το 2020, σε σχέση με τα επίπεδα του 1990, β) αύξηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στο 20% της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας της ΕΕ, μέχρι το 2020, γ) μείωση της κατανάλωσης ενέργειας κατά 20% σε σχέση με τα προβλεπόμενα μέχρι το 2020 επίπεδα κατανάλωσης, χάρη στη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας, δ) επίτευξη υποχρεωτικού στόχου 10% κατ' ελάχιστο σε βιοκαύσιμα νέας γενεάς για τις μεταφορές, και ε) λειτουργία μιας πραγματικά ανταγωνιστικής αγοράς ενέργειας. Τον Απρίλιο 2010, η Επιτροπή εξέδωσε Ανακοίνωση για την πέραν του 20% μείωση των εκπομπών αερίου. ⁵¹ Όπως προκύπτει από τα ανωτέρω κείμενα, οι στόχοι του άρθρου 194 ΣΛΕΕ αλληλεπιδρούν και προϋποθέτουν ο ένας τον άλλον, αφού προϋπόθεση για την επίτευξη αειφόρου ενέργειας είναι η δημιουργία και λειτουργία μιας ενιαίας εσωτερικής αγοράς ενέργειας και το αντίστροφο.

Η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και η προώθηση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) αποτελούν επίσης μέρος της γενικής απαίτησης να προστατευθεί και να βελτιωθεί το περιβάλλον, κατά τη διατύπωση του πρώτου εδαφίου του άρθρου 194 ΣΛΕΕ, και συγκαταλέγεται ρητώς στους στόχους της ενεργειακής πολιτικής μαζί με την ενεργειακή αποδοτικότητα και την εξοικονόμηση ενέργειας του στοιχείου γ'. Η εμφάνιση των ΑΠΕ στη νομοθετική ατζέντα καταγράφεται για πρώτη φορά στη Λευκή Βίβλο της Επιτροπής, «Ενέργεια για το μέλλον: ανανεώσιμες πηγές ενέργειας». ⁵² Η Επιτροπή είχε προτείνει το διπλασιασμό του μεριδίου των ΑΠΕ στη συνολική ενεργειακή κατανάλωση στο 12% μέχρι το 2010. Η πρόταση της Επιτροπής μετουσιώθηκε σε νομική υποχρέωση των κρατών μελών με τη θέσπιση της Οδηγίας 2001/77/ΕΚ για την προώθηση ηλεκτρισμού από ΑΠΕ ⁵³ και την Οδηγία 2003/30/ΕΚ για την προώθηση της χρήσης βιοκαυσίμων ή άλλων ανανεώσιμων καυσίμων για τις μεταφορές. ⁵⁴ Το 2007 η Επιτροπή πρότεινε νέο Οδικό Χάρη για τις ΑΠΕ ⁵⁵, ο οποίος έθετε υποχρεωτικό στόχο την αύξηση των ΑΠΕ στο 20% της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας της ΕΕ μέχρι το 2020. Με βάση τις ανωτέρω προτάσεις, τον Απρίλιο του 2009 υιοθετήθηκε η Οδηγία 2009/28/ΕΚ για την προώθηση της χρήσης ενέργειας από ΑΠΕ ⁵⁶, με την οποία θεσπίζονται δεσμευτικοί εθνικοί στόχοι για κάθε κράτος μέλος προκειμένου να επιτευχθεί ο συνολικός στόχος της παρα-

51. COM (2010) 265 τελικό.

52. COM (1997) 599 τελικό.

53. EE 2001 L 283/33, 27.10.2001.

54. EE 2003 L 123/42, 17.5.2003.

55. COM (2006) 848 τελικό.

56. EE 2009 L 140/16, 5.6.2009.

γωγής ενέργειας από ΑΠΕ κατά 20% στην ΕΕ. Για την Ελλάδα, ο στόχος καθορίζεται στο 18% με βάση την οικονομική κατάσταση και την ενεργειακή γεωγραφία. Ο συνολικός στόχος του 20% για την ΕΕ καλύπτει όλες τις μορφές ΑΠΕ και εξειδικεύεται στο 34% για κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας στην ΕΕ μέχρι το 2020. Συναφείς πράξεις παραγωγού δικαίου αποτελούν η Οδηγία 2009/31/ΕΚ για την δέσμευση και γεωλογική αποθήκευση διοξειδίου του άνθρακα⁵⁷ και οι Οδηγίες 2003/87/ΕΚ⁵⁸ και 2009/29/ΕΚ⁵⁹ για το σύστημα εμπορίας ρύπων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου.

Δ. Διασύνδεση Ενεργειακών Δικτύων

Ο στόχος της διασύνδεσης των ενεργειακών δικτύων εντάσσεται στη γενικότερη πολιτική της ΕΕ για τα διευρωπαϊκά δίκτυα ενέργειας (Τίτλος XVI, άρθρα 170-172 ΣΛΕΕ) και συνδέεται κυρίως με τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς ενέργειας, κατ' εφαρμογή της Οδηγίας 2003/54/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά ηλεκτρικής ενέργειας⁶⁰, και της Οδηγίας 2003/55/ΕΚ σχετικά με τους κοινούς κανόνες για την εσωτερική αγορά φυσικού αερίου.⁶¹ Οι προτεραιότητες της ΕΕ στο συγκεκριμένο τομέα συνοψίζονται στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Στοκχόλμης, της 23^{ης} και 24^{ης} Μαρτίου 2001, σχετικά με την ανάπτυξη των αναγκαίων υποδομών για τη λειτουργία της αγοράς ενέργειας. Στο νέο πλαίσιο της Μεταρρυθμιστικής Συνθήκης η προώθηση της διασύνδεσης των ενεργειακών δικτύων τέμνεται με άλλους στόχους της ενεργειακής πολιτικής, όπως ο στόχος της διασφάλισης λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς (άρθρο 194 παρ. 1 στοιχείο α' ΣΛΕΕ), του ενεργειακού εφοδιασμού (άρθρο 194 παρ. 1 στοιχείο β' ΣΛΕΕ), της ενεργειακής αποδοτικότητας, της εξοικονόμησης ενέργειας και της προώθησης των ΑΠΕ (άρθρο 194 παρ. 1 στοιχείο γ' ΣΛΕΕ).

Με βάση τα ανωτέρω, η κατασκευή και συντήρηση των υποδομών ενέργειας ή η αύξηση του ποσοστού των ΑΠΕ στη συνολική ενεργειακή κατανάλωση της ΕΕ θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το στόχο της αποτελεσματικής λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς ενέργειας με βάση τις αρχές της ελεύθερης κυκλοφορίας και τους κανόνες περί ανταγωνισμού. Αλλά και αντίστροφα: η λειτουργία της εσωτερικής αγοράς δεν θα πρέπει να υπονομεύει την ανάπτυξη των δικτύων. Η ρυθμιστική ή χρηματοδοτική έγκριση σχεδίων δικτύων (π.χ. αγωγών φυσικού αερίου) θα πρέπει, ομοίως, να ενσωματώνει την αρχή της διασύνδεσης. Για παράδειγμα, θα πρέπει να εξετάζεται κάθε φορά ποιος από τους σχεδιαζόμενους αγωγούς (λ.χ. από αυτούς που φιλοδοξούν να φέρουν στην Ευρώπη το φυσικό αέριο των πηγών της Κασπίας ή των κοιτασμάτων της ανατολικής Μεσογείου) πληροί το κριτήριο της διασύνδεσης καλύτερα και πιο αποτελεσματικά (π.χ. τέμνεται με άλλα δι-

57. ΕΕ 2009 L 140/114, 5.6.2009.

58. ΕΕ 2003 L 275/32, 25.10.2003.

59. ΕΕ 2009 L 140, 5.6.2009.

60. ΕΕ L 176/37, 15.7.2003.

61. ΕΕ L 176/57, 15.7.2003.

κτύα, προβλέπει διασυνδετήριους αγωγούς κ.λπ.).⁶² Κατ' αυτόν τον τρόπο η προώθηση της διασύνδεσης των ενεργειακών δικτύων αντανακλά την αυξανόμενη σπουδαιότητα των διευρωπαϊκών δικτύων για τη διασφάλιση και τη διαφοροποίηση του κοινοτικού ενεργειακού εφοδιασμού, με την ενσωμάτωση των ενεργειακών δικτύων όλων των κρατών μελών, αλλά και των υποψηφίων χωρών, και την εξασφάλιση της συντονισμένης λειτουργίας των δικτύων ενέργειας στην Ένωση και τις γειτονικές χώρες⁶³.

Το βασικό εργαλείο για την επίτευξη του στόχου διασύνδεσης των ενεργειακών δικτύων αποτελεί η χρηματοδότηση μέσω της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και του Ταμείου Συνοχής του άρθρου 177 ΣΛΕΕ, που θεσπίζεται στο πλαίσιο της πολιτικής της ΕΕ για τα διευρωπαϊκά δίκτυα. Εξάλλου, σύμφωνα με την Απόφαση 1364/2006/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τον καθορισμό προσανατολισμών σχετικά με τα διευρωπαϊκά δίκτυα στον τομέα της ενέργειας⁶⁴, μεταξύ των έργων που σχετίζονται με τα διευρωπαϊκά δίκτυα ενέργειας δίδεται προτεραιότητα στα έργα που έχουν ιδιαίτερη σημασία για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς ενέργειας ή την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού. Εξάλλου, η διαδικασία προσδιορισμού και υλοποίησης των έργων ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, στο πλαίσιο των διευρωπαϊκών δικτύων ενέργειας, πρέπει να συνάδει με τις πρόνοιες των Καν. (ΕΚ) αριθ. 2236/95 περί καθορισμού των γενικών κανόνων για τη χορήγηση κοινοτικής ενίσχυσης στον τομέα των διευρωπαϊκών δικτύων⁶⁵, όπως τροποποιήθηκε τελευταία με τον Καν. (ΕΚ) αριθ. 1159/2005⁶⁶, και συναφών κοινοτικών νομοθετικών πράξεων, βάσει των οποίων μπορεί να παρασχεθεί συγχρηματοδότηση σε έργα διευρωπαϊκών δικτύων ενέργειας, καθώς και των αποφάσεων με τις οποίες εγκρίνονται μεμονωμένα έργα βάσει της νομοθεσίας αυτής, ή στο πλαίσιο των Οδηγιών 2003/54/ΕΚ και 2003/55/ΕΚ.

V. Η πρόκληση της παραγωγής υδρογονανθράκων δια της υδραυλικής ρωγμάτωσης (Fracking)

Όπως αναλύθηκε ανωτέρω, τα κράτη μέλη έχουν το δικαίωμα να καθορίζουν τους όρους εκμετάλλευσης των ενεργειακών πόρων με την προϋπόθεση ότι σέβονται την ανάγκη διαφύλαξης, προστασίας και βελτίωσης της ποιότητας του περιβάλλοντος. Μία σύγχρονη μέθοδος εξόρυξης υδρογονανθράκων από σχιστολιθικά πετρώματα

62. Αναλυτικά, ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗΣ, Ν.Ε., Security of energy supply: how vulnerable is the EU and the member states?, ό.π.

63. Για τις διεθνείς σχέσεις ΕΕ με τρίτες χώρες στον τομέα της ενέργειας, βλ. ΠΑΥΛΙΔΗΣ, Γ., Η Ενεργειακή Κοινότητα: Από μηχανισμό προ-ενταξιακής προσαρμογής σε διαδικασία πανευρωπαϊκής ενοποίησης των ενεργειακών αγορών, ΛΟΒΕΡΔΟΥ-ΤΥΠΑΛΔΟΥ, Ε., Αξιολόγηση της εξωτερικής ενεργειακής πολιτικής της ΕΕ και των Κρατών Μελών σε ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗΣ, Ν.Ε., Εργασία: Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική, ό.π. Για το διεθνές δίκαιο της ενέργειας, βλ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, Κ., Το διεθνές δίκαιο της ενέργειας [2009] 3 Ευρωπαϊκή Πολιτεία, σελ. 583 επ., με περαιτέρω παραπομπές.

64. ΕΕ L 2612/1, 22.9.2006.

65. ΕΕ L 228, 23.9.1995.

66. ΕΕ L 191/16, 22.7.2005.

ανταλλάγματα, που οφείλει ο Μισθωτής. Το άρθρ. 16 καθορίζει τους κανόνες υπολογισμού της αξίας των παραγόμενων υδρογονανθράκων και το άρθρ. 17 θέματα μέτρησης της ποσότητας των παραγόμενων υδρογονανθράκων. Ακολουθεί η πρόβλεψη της υποχρέωσης του Αναδόχου να πωλεί στο Δημόσιο τους παραχθέντες υδρογονάνθρακες σε περίπτωση πολέμου και λοιπών εκτάκτων αναγκών (άρθρ. 18).

Με το άρθρ. 19 ρυθμίζονται ζητήματα και εκατέρωθεν υποχρεώσεις των μερών σχετικά με δεδομένα που αυτά διαθέτουν. Στη συνέχεια ρυθμίζονται οι όροι μεταβίβασης από τον Ανάδοχο των δικαιωμάτων του από τη Σύμβαση Μίσθωσης (άρθρ. 20).

Με το άρθρ. 21 προσδιορίζονται οι όροι και η διαδικασία κήρυξης του Μισθωτή έκπτωτου λόγω αθέτησης συμβατικών του υποχρεώσεων. Στο άρθρ. 22 ορίζονται τα δικαιώματα του Εκμισθωτή σε περίπτωση περιέλευσης του Αναδόχου σε κατάσταση αφερεγγυότητας. Το άρθρ. 23 είναι αφιερωμένο στη διαδικασία επίλυσης διαφορών μεταξύ των μερών. Κατόπιν ρυθμίζονται ζητήματα που άπτονται του τρόπου εκτέλεσης της σύμβασης (άρθρ. 24).

Στο άρθρ. 25 προβλέπεται το δικαίωμα του Μισθωτή να χρησιμοποιεί εργολάβους και υπεργολάβους για την εκτέλεση των Εργασιών Πετρελαίου. Ακολουθώς ορίζεται πότε υφίσταται «ανωτέρα βία» και προσδιορίζονται οι συνέπειες γεγονότος ανωτέρας βίας (άρθρ. 26). Το άρθρ. 27 περιγράφει τις περιπτώσεις και τις προϋποθέσεις βάσει των οποίων μπορεί να αναστέλλονται οι υποχρεώσεις του Μισθωτή κατά το Στάδιο Ερευνών. Στη συνέχεια ορίζεται, με το άρθρ. 28, ο τρόπος επικοινωνίας των συμβαλλομένων μερών.

Το άρθρ. 29 περιγράφει τους όρους τροποποίησης της Σύμβασης, το άρθρ. 30 προσδιορίζει το εφαρμοστέο δίκαιο και καθορίζει την ισχύ των συμβατικών κειμένων, το άρθρ. 31 ρυθμίζει διάφορα ζητήματα και το άρθρ. 32 ορίζει την ημερομηνία έναρξης ισχύος της σύμβασης.

Ακολουθούν οι υπογραφές των νομίμων εκπροσώπων των συμβαλλομένων. Έπονται τα παραρτήματα της σύμβασης: Το Παράρτημα Α' ορίζει τη Συμβατική Περιοχή με παραπομπή σε στοιχειώδη orthogonia. Το παράρτημα αυτό συμπληρώνεται από το Παράρτημα Β', στο οποίο αποτυπώνεται ο χάρτης της Συμβατικής Περιοχής. Το Παράρτημα Γ' περιγράφει με λεπτομερή τρόπο τη λογιστική διαδικασία. Στο Παράρτημα Δ' ορίζονται οι υποχρεώσεις του Μισθωτή πριν την όρυξη γεώτρησης. Το Παράρτημα Ε' περιγράφει τις απαιτήσεις ασφάλισης για τις Εργασίες Πετρελαίου. Τέλος, το Παράρτημα ΣΤ' περιλαμβάνει υπόδειγμα της εγγυητικής επιστολής που οφείλει να προσκομίσει ο Μισθωτής.

IV. Η διεθνής συμβατική πρακτική

A. Γενικά

Η μακροχρόνια πρακτική στο πεδίο της διαπραγμάτευσης, διαμόρφωσης και κατάρτισης συμβάσεων για την έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων έχει αποδώσει σε διεθνές επίπεδο σημαντικό αριθμό διαφορετικών συμβατικών μορφωμάτων. Αριθμός, που προέκυψε από την ανάγκη προσαρμογής στα ειδικά τεχνικά, οικονομικά και πολι-

τικά χαρακτηριστικά εκάστης περίπτωσης¹⁸. Τα μορφώματα αυτά κατηγοριοποιούνται από τη διεθνή βιβλιογραφία στους εξής συμβατικούς τύπους: α) concession agreements (συμβάσεις παραχώρησης), β) production sharing contracts/agreements (συμβάσεις διανομής της παραγωγής) και γ) service contracts (συμβάσεις παροχής υπηρεσιών)¹⁹.

Οι παραπάνω συμβατικοί τύποι μοιράζονται μεν κοινά στοιχεία και παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες²⁰. Διαφέρουν δε ως προς άλλα σημεία ουσιαστικά. Στα σημεία αυτά, που αποτελούν τυπολογικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα (essentialia negotii), στηρίζεται ακριβώς η ανωτέρω τριμερής διάκριση. Όσες συμβάσεις, βέβαια, υπάγονται σε κάποιον από τους παραπάνω τύπους δεν έχουν απαραίτητα το αυτό περιεχόμενο. Μια τέτοια σύμβαση μπορεί μάλιστα να παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις από μια άλλη, με αποτέλεσμα η τυπολογική της κατάταξη να στερείται εν τέλει ιδιαίτερης πρακτικής αξίας²¹.

B. Concession Agreements (συμβάσεις παραχώρησης)

Οι συμβάσεις παραχώρησης, που αποτελούσαν διεθνώς για πολλές δεκαετίες το κύριο συμβατικό μοντέλο για την έρευνα και εκμετάλλευση κοιτασμάτων υδρογονανθράκων²², εντάσσονται στο σύστημα δικαιωμάτων/φόρου (royalty/tax system)²³. Οι συμβάσεις αυτές καταρτίζονται μεταξύ του Δημοσίου ή αντιπροσώπου του, που ενεργεί για λογαριασμό του πρώτου, και του Αναδόχου με αντικείμενο την παραχώρηση σε αυτόν αποκλειστικού²⁴ δικαιώματος έρευνας, παραγωγής/ εκμετάλλευσης, μεταφοράς και εμπορίας των εξορυχθέντων υδρογονανθράκων. Το δικαίωμα αφορά σε συγκεκριμένη περιοχή και παραχωρείται για το χρονικό διάστημα που προβλέπει η σύμβαση. Οι εργασίες γίνονται με δαπάνες του παραχωρησιούχου, ο οποίος φέρει τον αποκλειστικό οικονομικό κίνδυνο όσον αφορά την εκτέλεση του έργου. Ως αντάλλαγμα για την παραχώρηση οφείλεται στο κράτος η καταβολή δικαιωμάτων (royalties), ήτοι ανταλλάγματα, σε είδος ή χρήμα. Επιπρόσθετα, συνήθως υφίσταται υποχρέωση καταβολής φόρου και ενδεχομένως άλλων ποσών, όπως για παράδειγμα ανταλλάγματος παραγωγής (production

18. JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 5.

19. Βλ. μεταξύ άλλων JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 25 επ.: MACHMUD, The Indonesian Production Sharing Contract, σελ. 34 επ.: NAKHLE, Petroleum Taxation, 32 επ.: SCHULTZ, Die deutsche Besteuerung der Aufsuchung und Förderung von Kohlenwasserstoffen, σελ. 22 επ.: KOSMIDES, OGEL 3/2013, 1, 6 επ.: ΚΟΣΜΙΔΗ, ΝοB 60 (2012), 788, 789 επ.: ΤΟΝ ΙΔΙΟ, σε: Φαραντούρη (επιμ.), Ενέργεια: Δίκαιο & Υποδομές, σελ. 421, 424 επ.

20. Όμοια MACHMUD, The Indonesian Production Sharing Contract, σελ. 34.

21. WAELDE, EJ 1996, 191, 200.

22. SORNARAJAH, The International Law on Foreign Investment, σελ. 74· JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 39.

23. JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 25· INKPEN/MOFFETT, The Global Oil and Gas Industry, σελ. 221 επ.: MACHMUD, The Indonesian Production Sharing Contract, σελ. 35· NAKHLE, Petroleum Taxation, σελ. 32 επ.

24. TAVERNE, Petroleum, Industry and Governments, σελ. 116.

bonus) ή μισθώματος ανά μονάδα επιφάνειας (π.χ. στρέμμα) της περιοχής που διεξάγεται η έρευνα ή εκμετάλλευση (surface fee)²⁵.

Βασικό χαρακτηριστικό των συμβάσεων παραχώρησης είναι η περιέλευση των υδρογονανθράκων στην κυριότητα του παραχωρησιούχου «επί της κεφαλής του φρέατος» («at the wellhead»)²⁶. Σε χώρες, όπου επιτρέπεται οι μη εξορυχθέντες υδρογονάνθρακες, που βρίσκονται στο υπέδαφος (in situ), να ανήκουν στην περιουσία ιδιώτη, όπως οι Η.Π.Α.²⁷, μπορεί με τη σύμβαση να παραχωρούνται δικαιώματα επί των υδρογονανθράκων και πριν από την εξόρυξη τους, δικαιώματα δηλαδή επί του κοιτάσματος²⁸.

Γ. Production Sharing Contracts (συμβάσεις διανομής της παραγωγής)

Σε αντίθεση με τις συμβάσεις παραχώρησης και το σύστημα δικαιωμάτων/φόρου, στο πλαίσιο του λεγόμενου συμβατικού συστήματος (contractual system²⁹), στο οποίο εντάσσονται τόσο οι συμβάσεις διανομής της παραγωγής όσο και οι συμβάσεις παροχής υπηρεσιών, η κυριότητα επί της παραχθείσας ποσότητας υδρογονανθράκων ανήκει αρχικά στο κράτος³⁰.

Στις συμβάσεις διανομής της παραγωγής, διεθνώς γνωστές ως production sharing contracts (PSCs), production sharing agreements (PSAs), exploration production sharing agreements (EPSAs) ή και exploration and development production sharing agreements (EDPSAs)³¹, μέρος από την παραχθείσα ποσότητα υδρογονανθράκων περιέρχεται στην κυριότητα του αναδόχου, που διεξάγει κατ' αποκλειστικότητα την έρευνα και εκμετάλλευση σε συγκεκριμένη περιοχή για το συμβατικά καθορισμένο χρονικό διάστημα, ως αμοιβή για την εκτέλεση του έργου. Τα συμβαλλόμενα μέρη λαμβάνουν το μερίδιο που τους αναλογεί με βάση «διανομή της παραγωγής»: εξού και η επωνυμία της συμβάσεως. Συνήθως, τον εργολάβο βαρύνει και η υποχρέωση καταβολής φόρου, ενδε-

25. Βλ. αναλυτικά για τις συμβάσεις αυτές JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 29 επ.· MACHMUD, The Indonesian Production Sharing Contract, σελ. 34 επ.· NAKHLE, Petroleum Taxation, σελ. 32 επ.· SCHULTZ, Die deutsche Besteuerung der Aufsuchung und Förderung von Kohlenwasserstoffen, σελ. 22 επ.

26. JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 23· MACHMUD, The Indonesian Production Sharing Contract, σελ. 37· NAKHLE, Petroleum Taxation, σελ. 33· TAVERNE, Petroleum, Industry and Governments, σελ. 117.

27. BABUSIAUX, Oil and Gas Exploration and Production, σελ. 171· INKPEN/MOFFETT, The Global Oil and Gas Industry, σελ. 216.

28. NAKHLE, Petroleum Taxation, σελ. 33.

29. JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 25· INKPEN/MOFFETT, The Global Oil and Gas Industry, σελ. 223 επ.· MACHMUD, The Indonesian Production Sharing Contract, σελ. 35· NAKHLE, Petroleum Taxation, σελ. 35 επ.

30. JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 39· NAKHLE, Petroleum Taxation, σελ. 35· TAVERNE, Petroleum, Industry and Governments, σελ. 117.

31. JOHNSTON, International Exploration Economics, Risk and Contract Analysis, σελ. 1.

χομένως και άλλων ποσών, όπως ακριβώς και στις συμβάσεις παραχώρησης³². Ο εργολάβος αναλαμβάνει τη διεύθυνση του έργου και φέρει τον οικείο οικονομικό κίνδυνο.

Οι συμβάσεις διανομής της παραγωγής κερδίζουν τις τελευταίες δεκαετίες σταθερά έδαφος και έχουν εν πολλοίς εκτοπίσει τις συμβάσεις παραχώρησης³³, καθώς διαθέτουν μεγαλύτερη ευελιξία και προσαρμοστικότητα και είναι σε θέση να διασφαλίσουν αποτελεσματικότερα το δημόσιο συμφέρον, στο βαθμό που η παραχθείσα ποσότητα υδρογονανθράκων περιέρχεται αρχικά στην κυριότητα του κράτους³⁴.

Δ. Service Contracts (συμβάσεις παροχής υπηρεσιών)

Η αμοιβή του εργολάβου για τη διεξαγωγή της έρευνας και της εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων μπορεί να μη συνίσταται, όπως στις συμβάσεις διανομής της παραγωγής, σε μερίδιο από την παραχθείσα ποσότητα υδρογονανθράκων, αλλά σε χρηματικό ποσό. Στην περίπτωση αυτή πρόκειται σύμβαση παροχής υπηρεσιών. Οι συμβάσεις αυτές, που δε διαφέρουν κατά τα λοιπά από τις συμβάσεις διανομής της παραγωγής, διακρίνονται κατά βάση σε αμιγείς συμβάσεις παροχής υπηρεσιών (pure service contracts) και σε συμβάσεις παροχής υπηρεσιών οικονομικού κινδύνου (risk service contracts), ανάλογα με το αν έχει καθοριστεί και συμφωνηθεί συμβατικά πάγια αμοιβή για τον εργολάβο (flat fee) ή το ύψος αυτής εξαρτάται από το κέρδος του έργου (based on profit)³⁵. Δυνατή είναι, τέλος, και η κατάρτιση υβριδικών μορφών (hybrids) συμβάσεων παροχής υπηρεσιών³⁶, που συνδυάζουν τα παραπάνω στοιχεία.

Ο τύπος της συμβάσεως παροχής υπηρεσιών δεν προτιμάται διεθνώς³⁷ εξαιτίας κυρίως της απροθυμίας του Δημοσίου να καταβάλει την αμοιβή του εργολάβου σε χρήμα και να αναλάβει τον αναλογούντα οικονομικό κίνδυνο.

32. Βλ. αναλυτικά για τις συμβάσεις αυτές JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 39 επ.· MACHMUD, The Indonesian Production Sharing Contract, σελ. 37 επ. και 43 επ.· SCHULTZ, Die deutsche Besteuerung der Aufsuchung und Förderung von Kohlenwasserstoffen, σελ. 28 επ.· TAVERNE, Petroleum, Industry and Governments, σελ. 116 επ.· Nakhle, Petroleum Taxation, σελ. 35 επ.

33. Βλ. SCHULTZ, Die deutsche Besteuerung der Aufsuchung und Förderung von Kohlenwasserstoffen, σελ. 32 επ., όπου και καταγραφή των χωρών που έχουν συνάψει συμβάσεις διανομής της παραγωγής.

34. SORNARAJAH, The International Law on Foreign Investment, σελ. 74.

35. Βλ. αναλυτικά για τις συμβάσεις αυτές JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, 87 επ.· BARROWS, World Petroleum Arrangements II, σελ. 788 επ.· TAVERNE, Petroleum, Industry and Governments, σελ. 116 επ.· NAKHLE, Petroleum Taxation, σελ. 35 επ.· MACHMUD, The Indonesian Production Sharing Contract, σελ. 39· SCHULTZ, Die deutsche Besteuerung der Aufsuchung und Förderung von Kohlenwasserstoffen, σελ. 74 επ.

36. JOHNSTON, International Exploration Economics, Risk and Contract Analysis, σελ. 10.

37. JENNINGS, Oil and Gas Exploration Contracts, αριθ. 1-06· ΚΟΣΜΙΔΗΣ, ΟΓΕΛ 3/2013, 1, 9· ΚΟΣΜΙΔΗΣ, ΝοΒ 60 (2012), 788, 791· Ο ΙΔΙΟΣ, σε: ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗ (επιμ.), Ενέργεια: Δίκτυα & Υποδομές, σελ. 421, 427.

V. Οι συμβάσεις παραχώρησης (εν γένει)

A. Γενικά

Τα δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων που υπάρχουν στις περιοχές στις οποίες η Ελλάδα ασκεί κυριαρχία ή κυριαρχικά δικαιώματα ανήκουν, σύμφωνα με το άρθρ. 2 παρ. 1 υποπαρ. 1 εδ. 1 Ν 2289/1995, αποκλειστικά στο Δημόσιο. Στις περιοχές αυτές εμπίπτουν η χερσαία επικράτεια, οι υπολίμνιες περιοχές εντός της χερσαίας επικράτειας, καθώς και ο βυθός και το υπέδαφος των εσωτερικών υδάτων, της αιγιαλίτιδας ζώνης, της υφαλοκρηπίδας και της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (υποθαλάσσιες περιοχές). Η άσκηση των ανωτέρω δικαιωμάτων πρέπει να κατατείνει, σύμφωνα με την παραπάνω ρύθμιση, πάντοτε στην εξυπηρέτηση της δημόσιας ωφέλειας. Τη διαχείριση των δικαιωμάτων αυτών αναλαμβάνει για λογαριασμό του Δημοσίου κατά το εδ. 2 της ως άνω ρυθμίσεως³⁸ η Ελληνική Διαχειριστική Εταιρία Υδρογονανθράκων Α.Ε (ΕΔΕΥ Α.Ε).

Σύμφωνα με το νόμο τα δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων *παράχρονται*³⁹ με σύμβαση, που συνάπτει η ΕΔΕΥ Α.Ε για λογαριασμό του Δημοσίου με τρίτο ή τρίτους σύμφωνα με τις προβλεπόμενες στο νόμο διαδικασίες (άρθρ. 1 αριθ. 6 και 7, άρθρ. 2 παρ. 2, 10 και 17).⁴⁰

Η σύμβαση παραχώρησης είναι διοικητική,⁴¹ καθώς πληρούνται οι προϋποθέσεις που συναφώς θέτει η νομολογία, ήτοι α) σύναψη με φορέα δημόσιας διοικήσεως, β) το αντικείμενο της συμβάσεως να εξυπηρετεί δημόσιο σκοπό (βλ. άρθρ. 2 παρ. 1 υποπαρ. 1)⁴² και γ) η κατάρτιση και η εκτέλεση της συμβάσεως να διέπεται, έστω μερικώς, από κανόνες του διοικητικού δικαίου (βλ. π.χ. άρθρ. 2 παρ. 16 επ., 28 και 37), αλλά και η σύμβαση να περιέχει όρους δυνάμει των οποίων ο συμβαλλόμενος φορέας δημόσιας διοικήσεως δύναται να επεμβαίνει μονομερώς στη συμβατική σχέση και ως εκ τούτου του επιφυλάσσουν ιδιαίτερο συμβατικό καθεστώς (βλ. π.χ. άρθρ. 10 παρ. 8, 9 και 11)⁴³. Συμμεριζόμενος την αντίληψη αυτή, ο νομοθέτης υπάγει καταρχήν με την παρ. 12 του άρθρ. 10 τις διαφορές που προκύπτουν κατά την εκτέλεση των συμβάσεων παραχώρησης στην αρμοδιότητα του Διοικητικού Εφετείου (βλ. και άρθρ. 6 παρ. 2 ΚΔΔ)⁴⁴.

Ο χαρακτηρισμός των συμβάσεων παραχώρησης ως διοικητικών δεν αναιρεί φυσικά τον ιδιωτικοοικονομικό προσανατολισμό και το σε μεγάλο βαθμό ιδιωτικοδικαικής

φύσεως περιεχομένου τους. Πρόκειται κατ' ουσίαν για συμβάσεις με μικτό χαρακτήρα, που συνδυάζουν στοιχεία ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου⁴⁵. Δεδομένου ακριβώς του χαρακτήρα αυτού το ΠΔ 27/1996 παραπέμπει στις διατάξεις του ΑΚ για τη ρύθμιση της ανώμαλης εξέλιξης της Σύμβασης Μίσθωσης (άρθρ. 10), αλλά και ο Ν 2289/1995 προβλέπει δυνατότητα υπαγωγής των συμβατικών διαφορών στη δικαιοδοσία δικαστηρίου εμπορικής διαιτησίας (άρθρ. 10 παρ. 13)⁴⁶.

Η διαπραγμάτευση και η διαμόρφωση του περιεχομένου της συμβάσεως παραχώρησης γίνεται ελεύθερα από τα μέρη⁴⁷, τηρουμένων των διατάξεων του Ν 2289/1995 και εντός του πλαισίου που αυτές θέτουν. Οι διατάξεις αυτές έχουν στην πλειονότητά τους χαρακτήρα αναγκαστικού δικαίου (jus cogens) και ρυθμίζουν σειρά ζητημάτων με τρόπο εξαντλητικό, με αποτέλεσμα να αφαιρείται από τα μέρη όχι αμελητέο πεδίο ελευθερίας διαπραγμάτευσης και διαμόρφωσης της συμβάσεως. Κάτι, που κρίνεται από νομικοπολιτικής απόψεως ορθό, στο βαθμό που συμβάλλει στην επίτευξη ασφάλειας δικαίου, διασφαλίζει ένα θεμελιώδες *minimum* των συμφερόντων του Δημοσίου και ενισχύει τη διαπραγματευτική και νομική του θέση. Η ελευθερία διαπραγμάτευσης και διαμόρφωσης της συμβάσεως μπορεί να αυξηθεί σημαντικά, εφόσον η σύμβαση υποβληθεί σε κύρωση με ουσιαστικό νόμο, καθώς στην περίπτωση αυτή τα μέρη περιορίζονται, κατά βάση, μόνον από κανόνες αυξημένης τυπικής ισχύος.

Ο νόμος καθιερώνει με την παρ. 10 του άρθρ. 2 κλειστό αριθμό (*numerus clausus*) συμβατικών τύπων για την παραχώρηση δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων. Πρόκειται για τη σύμβαση μίσθωσης, η οποία φέρει τα βασικά γνωρίσματα των *concession agreements*⁴⁸, και τη σύμβαση διανομής της παραγωγής, που ακολουθεί το διεθνές πρότυπο των *production sharing contracts*⁴⁹. Αντίθετα, δεν υφίσταται καταρχήν - απουσία σχετικής νομοθετικής προβλέψεως - η δυνατότητα διεξαγωγής έρευνας και εκμετάλλευσης με τη σύναψη συμβάσεως παροχής υπηρεσιών (*service contract*)⁵⁰ ή άλλου τύπου συμβάσεως. Το είδος της συμβάσεως παραχώρησης επιλέγεται και καθορίζεται για κάθε συμβατική περιοχή έρευνας χωριστά σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρ. 2 παρ. 14 (βλ. π.χ. την υπ' αριθ. Δ1/Α/30260/30.12.2011 απόφαση του Υφυπουργού ΠΕΚΑ [υπό ΙΙ.]).

Παράλληλα, ο νόμος ρυθμίζει διεξοδικά και δεσμευτικά τις βασικές υποχρεώσεις των μερών στο πλαίσιο των συμβάσεων αυτών (άρθρ. 2 παρ. 22 επ. και άρθρ. 5 επ.). Διεύρυνση και περαιτέρω εξειδίκευση των υποχρεώσεων των μερών επιτυγχάνεται με τη σύμβαση καθαυτή. Οι διατάξεις που προβλέπουν συμβατικές υποχρεώσεις των μερών έχουν, με ελάχιστες εξαιρέσεις, χαρακτήρα αναγκαστικού δικαίου, με αποτέλεσμα να μην επιτρέπονται καταρχήν αποκλίσεις κατά τη βούληση των συμβαλλομένων, αλλά και να αποκτούν οι υποχρεώσεις αυτές με μόνη τη σύναψη της συμβάσεως υπο-

38. Όπου εφεξής γίνεται μνεία διατάξεως χωρίς αναφορά σε νόμο, θα πρόκειται διάταξη του Ν 2289/1995.

39. Για την έννοια του όρου «παραχώρηση δικαιωμάτων» και το περιεχόμενό της βλ. παρακάτω υπό V. Β.

40. Για τις συμβάσεις παραχώρησης κατά το κυπριακό δίκαιο βλ. μόνο ΚΟΣΜΙΔΕΣ, ΟΓΕΛ 3/2013, 1 επ.

41. Έτσι ήδη ΚΟΣΜΙΔΗΣ, ΝοΒ 60 (2012), 788, 792· Ο ΙΔΙΟΣ, σε: Φαραντούρη (επιμ.), Ενέργεια: Δίκτυα & Υποδομές, σελ. 421, 428· ΚΟΣΜΙΔΕΣ, ΟΓΕΛ 3/2013, 1 (10)· κατόπιν και Ε.Α. ΣτΕ 195/2013· ΕΑ ΣτΕ 107/2014· βλ. αναλυτικά για τη νομική φύση της σύμβασης παραχώρησης από τη σκοπιά του δημοσίου δικαίου στο παρόν έργο ΖΟΛΩΤΑΣ.

42. Πρβλ. ΒΑΒΟΥΣΙΑUX, Oil and Gas Exploration and Production, σελ. 171.

43. ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου Ι, αριθ. 186 με πλήθος παραπομπών από τη νομολογία· ΔΑΙΤΟΓΛΟΥ, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, Αθήνα, Κομοτηνή 2004, αριθ. 739.

44. Βλ. υπό VIII.

45. Έτσι και ΜΑΦΙ, ΝRJ Spring 2008, 407, 412.

46. Βλ. υπό VIII.

47. Πρβλ. ΒRINSMEAD, Oil Concession Contracts and the Problem of Hold-Up, σελ. 18.

48. Βλ. υπό IV. Β.

49. Βλ. υπό IV. Γ.

50. Βλ. υπό IV. Δ.

χρῆσιμη δεσμευτικότητα, ανεξαρτήτως εάν έχουν περιληφθεί ή όχι στο συμβατικό κείμενο. Ωστόσο, αποκλίσεις από τις αναγκαστικού χαρακτήρα διατάξεις του νόμου είναι δυνατές, εφόσον η σύμβαση κυρωθεί με νόμο, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων. Σε αυτή την περίπτωση κρίνεται σκόπιμο να οριστεί ρητά στο κείμενο της συμβάσεως παραχώρησης ότι οι διατάξεις της κυρωθείσας συμβάσεως υπερισχύουν τυχόν αντίθετων διατάξεων του νόμου.

Τη διεξαγωγή της έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων μπορεί να αναλάβει συμβατικά φυσικό ή νομικό πρόσωπο, μόνο του, με τη σύμπραξη άλλων (άρθρ. 4 παρ. 1) ή (και) με τη σύμπραξη του Δημοσίου (άρθρ. 3 παρ. 1) στο πλαίσιο κοινοπραξίας (joint venture)⁵¹. Οι συμπράξεις αυτές αποτελούν ιδιαίτερος διαδεδομένο σχήμα δραστηριοποίησης για την αξιοποίηση κοιτασμάτων υδρογονανθράκων σε διεθνές επίπεδο, καθώς με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται επιμερισμός του κινδύνου (risk sharing)⁵². Οι πρόσφατες ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων έχουν συναφθεί μεταξύ του Δημοσίου και τέτοιων συμμετοχικών σχημάτων. Το ποσοστό συμμετοχής κάθε Συμμισθωτή στις Συμβάσεις αυτές καθορίζεται στο άρθρ. 1.5 των Συμβάσεων. Σε περίπτωση ΣΔΙΤ, στη σύμβαση παραχώρησης πρέπει να προβλέπεται η συμμετοχή του με καθορισμένο ποσοστό σε κοινοπραξία με τον ανάδοχο, καθώς και, μεταξύ άλλων, να ρυθμίζονται με ακρίβεια τα ποσοστά συμμετοχής των μερών τόσο στις δαπάνες έρευνας και εκμετάλλευσης όσο και στη διανομή του προϊόντος της παραγωγής κατά τα οριζόμενα στις παρ. 1 και 2 του άρθρ. 3.

Η καθιέρωση δυνατότητας σύμπραξης του Δημοσίου αποσκοπεί στην εξασφάλιση ευελιξίας και προσαρμοστικότητας στις ιδιαίτερες περιστάσεις που ισχύουν κατά περίπτωση⁵³. Πράγματι, τα συμφέροντα του Δημοσίου μπορεί - ανάλογα με το κοίτασμα και τις ειδικές οικονομικές και πολιτικές συνθήκες - να εξυπηρετούνται καλύτερα με τη συμμετοχή του στο κρίσιμο εγχείρημα. Και από τη σκοπιά του ιδιώτη επενδυτή⁵⁴ η συμμετοχή του Δημοσίου σε κοινοπραξία μπορεί να καταστεί επωφελής, καθώς δύναται να αποτελέσει εργαλείο διαχείρισης κινδύνου (risk management tool), στο μέτρο που συνιστά κίνητρο για την εκ μέρους του κράτους τήρηση των συμφωνηθέντων αλλά και τη διευκόλυνση υλοποίησης του προγράμματος από τη δημόσια διοίκηση⁵⁵.

Β. Συμβατικό αντικείμενο

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρ. 2 παρ. 10 με τη σύμβαση παραχώρησης παραχωρούνται τα δικαιώματα του Δημοσίου στην έρευνα και στην εκμετάλλευση υδρογονανθράκων. Επομένως, από τη διατύπωση του νόμου συνάγεται ότι συμβατικό αντικείμενο

51. Περί ΣΔΙΤ, βλ. στο παρόν έργο ΠΡΩΤΟΨΑΛΗ.

52. JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 102.

53. Εισηγητική Έκθεση Ν 2289/1995, IV, προσβάσιμη στο διαδίκτυο στη διεύθυνση: <http://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou> (Ιαν. 2015).

54. Για την προστασία επενδύσεων, βλ. στο παρόν έργο ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ.

55. COTULA, Investment contracts and sustainable development, σελ. 27.

είναι τόσο στη σύμβαση μίσθωσης όσο και στη σύμβαση διανομής της παραγωγής τα ως άνω δικαιώματα του Δημοσίου. Αυτό δε φαίνεται ορθό. Οι παραπάνω συμβατικοί τύποι δεν έχουν το ίδιο συμβατικό αντικείμενο, καθώς, μπορεί μεν να καταλήγουν - από πρακτικής απόψεως - στο ίδιο οικονομικό αποτέλεσμα, την ανάληψη της παραγωγής υδρογονανθράκων από τρίτο με αντάλλαγμα μερίδιο από τους εξορυχθέντες υδρογονάνθρακες· η σύλληψη τους, όμως, είναι διαφορετική⁵⁶.

Έτσι, στο πλαίσιο της συμβάσεως διανομής της παραγωγής, το Δημόσιο, στο οποίο περιέρχεται αρχικά η κυριότητα επί των εξορυχθέντων υδρογονανθράκων, υποχρεούται ως εργοδότης να καταβάλει στον ανάδοχο, που ενεργεί ως εργολάβος, μέρος της παραχθείσας ποσότητας υδρογονανθράκων ως αντάλλαγμα για την εκτέλεση του έργου της έρευνας και της εκμετάλλευσης⁵⁷. Συνεπώς, το συμβατικό αντικείμενο δε συνίσταται στα δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης του Δημοσίου, αλλά, όπως και στη σύμβαση έργου κατά τις ΑΚ 681 επ.⁵⁸, στο συμβατικά συμφωνηθέν αποτέλεσμα ως προϊόν της εργασίας/των υπηρεσιών του αναδόχου⁵⁹. Ο ανάδοχος αποκτά, βέβαια, με τη σύμβαση και δικαίωμα: την εξουσία διενέργειας όλων των απαιτούμενων για την εκτέλεση του έργου πράξεων.⁶⁰ Αυτό, όμως, είναι άλλο ζήτημα και δε μεταβάλλει το αντικείμενο της συμβάσεως.

Επί συμβάσεως μίσθωσης, πάλι, ο ανάδοχος οφείλει στον εκμισθωτή, το Δημόσιο, το συμφωνημένο μίσθωμα, το οποίο υποχρεούται να καταβάλει ως αντάλλαγμα για την - κατά την ορολογία του νόμου - «παραχώρηση των δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης του Δημοσίου» (άρθρ. 2 παρ. 10). Ωστε, αντικείμενο της συμβάσεως αποτελούν τα δικαιώματα του Δημοσίου. Ωστόσο, σε αντίθεση με τη διατύπωση του νόμου, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η σύμβαση μίσθωσης δεν αποβλέπει στην παραχώρηση των δικαιωμάτων του Δημοσίου καθαυτών, υπό την έννοια της διάθεσής τους στον ανάδοχο, για το διάστημα που διαρκεί η σύμβαση, αλλά στην παραχώρηση της χρήσης και κάρπωσης τους για το διάστημα αυτό, όπως για παράδειγμα συμβαίνει στο πλαίσιο της συμβάσεως μίσθωσης άλλου προσοδοφόρου αντικειμένου της ΑΚ 638⁶¹. Συνέπεια αυτού είναι ότι το Δημόσιο δεν αποξενώνεται από τα οικεία δικαιώματα.

Το αντίθετο θα ήταν ασύμβατο με το γράμμα και το πνεύμα του νόμου, που διέπεται από τη γενική αρχή της διατήρησης της κυριαρχίας του Δημοσίου επί των υδρογονανθράκων⁶². Αρχή, που θα παραβιαζόταν με την παραχώρηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του Δημοσίου για έρευνα και εκμετάλλευση σε τρίτο. Πράγματι, πρόκειται για δικαιώματα δημόσιου χαρακτήρα, που «ανήκουν αποκλειστικά στο Δημόσιο» (άρθρ. 2 παρ. 1 υποπαρ. 1 εδ. 1), καθώς απορρέουν άμεσα από την κρατική κυριαρχία και είναι ευθέως συνδεδεμένα με την άσκησή της· ο δε σκοπός τους συνδέεται, κατά την προαναφερθείσα

56. Πρβλ. JOHNSTON, International Exploration Economics, Risk and Contract Analysis, σελ. 13.

57. Βλ. υπό VII. Γ.1.

58. ΒΑΛΤΟΥΔΗΣ, Η σύμβαση έργου κατά τον ΑΚ, παρ. 2 αριθ. 5· Ο ΙΔΙΟΣ, σε: ΣΕΑΚ Ι, άρθρ. 681 αριθ. 4· ΚΟΡΝΗΛΑΚΗΣ, ΕιδΕνοχΔ ΙΙ, σελ. 329.

59. Πρβλ. HEWITT, JENRL 2010, 331, 332.

60. Βλ. υπό V. Β. και VII. Γ. 1.

61. ΑΡΧΑΝΙΩΤΑΚΗΣ, Η επαγγελματική μίσθωση Ι, σελ. 7· ΑΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, ΕιδΕνοχΔ Ι, § 36 αριθ. 1.

62. Βλ. υπό ΙΙ.

διάταξη, αποκλειστικά με την εξυπηρέτηση της δημόσιας ωφέλειας. Εξάλλου, η αντίληψη αυτή αποτυπώνεται σχετικά με τη σύμβαση μίσθωσης στην παρ. 22 του άρθρ. 2 (αλλά και στην παρ. 30 του ίδιου άρθρου σχετικά με τη σύμβαση διανομής της παραγωγής), που ιδρύει *συμβατική* «υποχρέωση» του αναδόχου για έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων, αντιστοιχούσα σε ίδιου περιεχομένου *συμβατικό* «δικαίωμα». Κατά συνέπεια, το παραχωρούμενο στον ανάδοχο *συμβατικό* δικαίωμα δεν ταυτίζεται και δεν πρέπει να συγχέεται με το *δημοσίου δικαίου* δικαίωμα του κράτους. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται από τη διάταξη του άρθρ. 2 παρ. 25, όπου ο ανάδοχος αναφέρεται ως «μισθωτής του δικαιώματος εκμετάλλευσης» (του Δημοσίου), ήτοι δικαιούχος της χρήσης και κάρπωσης του δικαιώματος αυτού και όχι φορέας του ίδιου του δικαιώματος. Στο αυτό αποτέλεσμα κατατείνει το εδ. 1 της παρ. 15 του άρθρ. 2, το οποίο προβλέπει ότι τα δικαιώματα του αναδόχου από τις κατά το νόμο συναπτόμενες συμβάσεις είναι ακατάσχετα και διακρίνει, έτσι, μεταξύ των (ούτως ή άλλως ακατάσχετων) κυριαρχικών δικαιωμάτων του Δημοσίου στην έρευνα και εκμετάλλευση και των (ακατάσχετων) συμβατικών δικαιωμάτων του αναδόχου.

Ως εκ τούτου το άρθρ. 2 παρ. 10, που κάνει λόγο για «παραχώρηση» των δικαιωμάτων του Δημοσίου, δεν είναι διατυπωμένο με ακρίβεια και πρέπει να διορθωθεί. Μέχρι να συμβεί αυτό η ανακριβής ορολογία του νόμου πρέπει να γίνεται αντιληπτή και να χρησιμοποιείται υπό το πρίσμα διορθωτικής⁶³ συστηματικής⁶⁴ και αντικειμενικής τεολογικής⁶⁵ ερμηνείας, έχουσας ως σημείο αναφοράς τα θεμελιώδη γνωρίσματα εκάστης σύμβασης. Συγκεκριμένα, στις μεν συμβάσεις μίσθωσης η παραχώρηση αφορά στο δικαίωμα (χρήσης και κάρπωσης των δικαιωμάτων) έρευνας και εκμετάλλευσης (του Δημοσίου), στις δε συμβάσεις διανομής της παραγωγής στο δικαίωμα (διενέργειας των σχετικών με την εκτέλεση του έργου πράξεων, ήτοι της) έρευνας και εκμετάλλευσης.

Τα δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης είναι στην πραγματικότητα δύο ξεχωριστά δικαιώματα, τα οποία παραχωρούνται ως ενότητα με τη σύναψη της οικείας σύμβασης (επιχείρημα από τις διατάξεις των άρθρ. 2 παρ. 10, 22, 30 και 3 παρ. 3). Λόγος, για τον οποίο όχι σπάνια γίνεται χρήση του όρου «δικαίωμα έρευνας και εκμετάλλευσης» (στον ενικό)⁶⁶. Το δικαίωμα έρευνας συνίσταται στην εξουσία προς διεξαγωγή των απαιτούμε-

63. Βλ. ΣΤΑΜΑΤΗ, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, σελ. 376.

64. Βλ. σχετικά ΣΤΑΜΑΤΗ, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, σελ. 388 επ.; ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου, σελ. 147 επ.; LARENZ, Methodenlehre der Rechtswissenschaft, σελ. 324 επ.; BYDLINSKI, Grundzüge der juristischen Methodenlehre, σελ. 16 επ.; ΤΟΝ ΙΔΙΟ, Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff, σελ. 442 επ.; KRAMER, Juristische Methodenlehre, σελ. 85 επ.; WANK, Die Auslegung von Gesetzen, σελ. 55 επ.; ZIPPELIUS, Juristische Methodenlehre, σελ. 52 επ.; PAWLOWSKI, Methodenlehre für Juristen, αριθ. 362 επ.

65. Βλ. σχετικά ΣΤΑΜΑΤΗ, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, σελ. 394 επ., 437 επ.; ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου, σελ. 175 επ.; KRAMER, Juristische Methodenlehre, σελ. 146 επ.; WANK, Die Auslegung von Gesetzen, σελ. 67 επ.; ZIPPELIUS, Juristische Methodenlehre, σελ. 49 επ.; BYDLINSKI, Grundzüge der juristischen Methodenlehre, σελ. 26 επ.; ΤΟΝ ΙΔΙΟ, Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff, σελ. 453 επ.

66. Βλ. λ.χ. την παρ. 10 του άρθρ. 2 και την ανοικτή πρόσκληση (open door) εκδήλωσης ενδιαφέροντος για την παραχώρηση δικαιώματος έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στον Πατράϊκό Κόλπο, στο Κατάκολο και στα Ιωάννινα, προσβάσιμη στο διαδίκτυο στη διεύθυνση: <http://www.ypeka.gr/linkClick.aspx?fileticket=b%2fk9f%2fcCa3Q%3d&tabid=765&language=el-GR> (Ιαν. 2015).

νων ενεργειών για την ανακάλυψη υδρογονανθράκων⁶⁷. Η έρευνα μπορεί να διεξαχθεί με κάθε πρόσφορη μέθοδο καθώς και με γεωτρήσεις (άρθρ. 1 αριθ. 4). Το δικαίωμα εκμετάλλευσης περιλαμβάνει την εξουσία διενέργειας εξόρυξης υδρογονανθράκων, κατεργασίας (εξαιρουμένης της διύλισης) με σκοπό την εμπορευσιμότητα, αποθήκευσης και μεταφοράς αυτών και των παραπροϊόντων τους μέχρι τις εγκαταστάσεις φόρτωσης για περαιτέρω διάθεση (άρθρ. 1 αριθ. 5)⁶⁸. Εξαιρεση από τον κανόνα της ενιαίας παραχώρησης των ανωτέρω δικαιωμάτων εισάγει το άρθρ. 3 παρ. 3, εφόσον έχει ανακαλυφθεί ήδη εμπορικά εκμεταλλεύσιμο κοιτάσμα. Στην περίπτωση αυτή παρέλκει η διεξαγωγή έρευνας και μπορεί να συναφθεί απευθείας σύμβαση εκμετάλλευσης.

Τα δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης είναι ακατάσχετα (άρθρ. 2 παρ. 15) και έχουν αποκλειστικό χαρακτήρα (άρθρ. 2 παρ. 22 και 30· βλ. και άρθρ. 1.1 και 10.1 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατράϊκού και Ιωαννίνων). Η αποκλειστικότητα εκφράζει την εξωτερική σχέση του δικαιούχου έναντι κάθε τρίτου, σημαίνει ότι ο ανάδοχος διαθέτει δύναμη της σύμβασης μόνος αυτός την εξουσία να διεξαχθεί έρευνα και εκμετάλλευση στην παραχωρηθείσα περιοχή κατ' αποκλεισμό κάθε τρίτου, συμπεριλαμβανομένου του Δημοσίου (εξουσία erga omnes). Καθώς ο αποκλειστικός χαρακτήρας των δικαιωμάτων αφορά (μόνο) στην έρευνα και στην εκμετάλλευση, η ρήτρα του άρθρ. 10.6 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατράϊκού και Ιωαννίνων ορίζει συμπληρωματικά, με σκοπό να παράσχει στον Ανάδοχο συνολική προστασία ως προς τα έννομα συμφέροντά του:

«Ουδεμία Κρατική Αρχή θα χορηγεί σε οποιοδήποτε τρίτο άδειες αναζήτησης Υδρογονανθράκων στη Συμβατική Περιοχή (ή οποιοδήποτε μέρος αυτής) για τη συλλογή σεισμικών και άλλων δεδομένων με σκοπό την αξιολόγηση του δυναμικού σε πετρέλαιο και αέριο χωρίς την προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του Μισθωτή».

Η έρευνα και η εκμετάλλευση αφορούν σε κοιτάσματα υδρογονανθράκων. Ως τέτοιοι νοούνται κατά το άρθρ. 1 αριθ. 1 «τα κάθε είδους πετρελαιοειδή σε στερεά, υγρή ή αέρια κατάσταση και συγκεκριμένα το ορυκτό αργό πετρέλαιο ή φυσική βενζίνη, τα φυσικά υδρογονανθρακούχα αέρια, καθώς και κάθε είδους ορυκτά ή ουσίες που εξορύσσονται μαζί τους».

Αντικείμενο του δικαιώματος έρευνας είναι μία ή περισσότερες συνεχόμενες χερσαίες ή υποθαλάσσιες περιοχές κατά την έννοια της παρ. 4 του άρθρ. 2. Οι περιοχές αυτές, που αποτελούν τη «Συμβατική Περιοχή» και είναι η αρχική περιοχή έρευνας για ανακάλυψη κοιτασμάτων υδρογονανθράκων (άρθρ. 2 παρ. 11), περιορίζονται εν συνεχεία σύμφωνα με τις παρ. 8 έως 15 του άρθρ. 5 στις περιοχές που ανακαλύφθηκαν εμπορικώς εμπορεύσιμα κοιτάσματα υδρογονανθράκων, τις «Περιοχές εκμετάλλευσης» (άρθρ. 2 παρ. 12).

67. JAHN/COOK/GRAHAM, Hydrocarbon Exploration and Production, σελ. 19 επ.

68. Πρβλ. JAHN/COOK/GRAHAM, Hydrocarbon Exploration and Production, σελ. 311 επ.

Γ. Συμβαλλόμενα μέρη

Κατά τα οριζόμενα στο νόμο η σύμβαση παραχώρησης συνάπτεται μεταξύ αφενός μεν της ΕΔΕΥ Α.Ε., ενεργούσας για λογαριασμό του Δημοσίου (άρθρ. 2 παρ. 17), το οποίο έχει - σύμφωνα με το νόμο - τη θέση εκμισθωτή (άρθρ. 1 αριθ. 6) ή εργοδότη (άρθρ. 1 παρ. 7), ανάλογα με το είδος της συναφθείσας συμβάσεως παραχώρησης, αφετέρου δε του αναδόχου κατά την έννοια του άρθρ. 1 αριθ. 8 σε συνδυασμό με το άρθρ. 4. Στο βαθμό που υποκείμενο της με τη σύμβαση ιδρυόμενης έννομης σχέσεως καθίσταται το Δημόσιο, η ΕΔΕΥ Α.Ε. καταρτίζει τη σύμβαση παραχώρησης όχι μόνο για λογαριασμό αλλά και στο όνομα του Δημοσίου και οι έννομες της συνέπειες επέρχονται αμέσως, απευθείας και αποκλειστικώς υπέρ και σε βάρος του Δημοσίου⁶⁹. Υφίστανται, δηλαδή, τα στοιχεία της αμέσου αντιπροσωπεύσεως κατά την έννοια της ΑΚ 211⁷⁰.

Κατά παρέκκλιση από τη σχετική νομοθετική πρόβλεψη στις ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων το Δημόσιο εκπροσωπήθηκε νόμιμα από τον Υπουργό ΠΕΚΑ. Η παρέκκλιση αυτή από τις διατάξεις του Ν 2289/1995 δε δημιουργεί ζητήματα νομιμότητας και εγκυρότητας των συμβάσεων, καθώς αυτές κυρώθηκαν με τυπικό νόμο και ως εκ τούτου υπερσχύουν αντίθετων διατάξεων της νομοθεσίας.

Ως ανάδοχος νοείται σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρ. 4 κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, μόνο ή και περισσότερα του ενός με τη μορφή κοινοπραξίας,⁷¹ εφόσον έχει την εθνικότητα χώρας - μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή τρίτης χώρας, υπό τον όρο της αμοιβαιότητας. Με την παρ. 2 του άρθρ. 4 εισάγεται δυνατότητα αποκλεισμού από τις διαδικασίες σύναψης συμβάσεως παραχώρησης προσώπου το οποίο «ελέγχεται ουσιαστικά από τρίτη χώρα ή από υπηκόους τρίτης χώρας ή σε κοινοπραξία στην οποία συμμετέχει τέτοιο πρόσωπο, για λόγους εθνικής ασφάλειας». Περαιτέρω, η παρ. 3 του άρθρ. 4 προβλέπει ότι ο ανάδοχος δε δύναται - επί ποινή εκπτώσεως - να περιέλθει μετά τη σύναψη της συμβάσεως «υπό τον άμεσο ή έμμεσο έλεγχο ξένου κράτους που δεν είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή υπό τον άμεσο ή έμμεσο έλεγχο υπηκόου τέτοιου κράτους, χωρίς προηγούμενη έγκριση του Υπουργικού Συμβουλίου».

Δ. Συνομολόγηση και σύναψη της συμβάσεως

Τη συνομολόγηση της συμβάσεως παραχώρησης διέπουν οι διατάξεις των παρ. 16 έως 21 του άρθρ. 2. Οι διαδικασίες παραχώρησης ρυθμίζονται στην παρ. 17 του άρθρ. 2. Συγκεκριμένα, καθιερώνονται οι εξής διαδικασίες: α) έκδοση διακήρυξης, για τις περιοχές της παρ. 4 του άρθρ. 2, που εγκρίνεται από τον ΥΠΕΚΑ και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και στην Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε., β) έκδοση διακήρυξης, μετά από αίτηση ενδιαφερομένου για περιοχή η οποία δεν περιλαμβάνεται στη διακήρυξη σύμφωνα με την ανωτέρω περ. α', η οποία εγκρίνεται από τον ΥΠΕΚΑ και

69. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ/ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, Δίκαιο της Δικαιοπραξίας, σελ. 466 επ.

70. ΚΛΑΒΑΝΙΔΟΥ, Έλλειψη πληρεξουσιότητας, σελ. 67.

71. Βλ. και παραπάνω υπό V. A' πρβλ. WRIGHT/GALLUN, Fundamentals of Oil & Gas Accounting, σελ. 691.

δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και στην Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε. και γ) δημοσίευση ανοιχτής πρόσκλησης (open door) εκδήλωσης ενδιαφέροντος, όταν η περιοχή για την οποία ζητείται η παραχώρηση είναι διαθέσιμη σε μόνιμη βάση ή έχει αποτελέσει αντικείμενο προηγούμενης διαδικασίας που δεν κατέληξε στην υπογραφή συμβάσεως ή έχει εγκαταλειφθεί από ανάδοχο. Σχετική ανακοίνωση του ΥΠΕΚΑ δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και στην Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε.

Προϋπόθεση για τη σύναψη της συμβάσεως παραχώρησης είναι η έκδοση ΠΔ κατά τις διατάξεις των παρ. 28 (όσον αφορά τη σύμβαση μίσθωσης, βλ. σχετικά το ΠΔ 127/1996) και 37 (όσον αφορά τη σύμβαση διανομής της παραγωγής) του άρθρ. 2, το οποίο (ΠΔ) καθορίζει το ακριβές πλαίσιο και τις σχετικές λεπτομέρειες (άρθρ. 2 παρ. 29 και 38). Επιπλέον, απαιτείται η υπογραφή της από την ΕΔΕΥ Α.Ε. και τον ανάδοχο καθώς και - επί ποινή απόλυτης ακυρότητας - η έγκρισή της από τον ΥΠΕΚΑ (άρθρ. 2 παρ. 39). Με την υπογραφή της συμβάσεως ο ανάδοχος οφείλει, εφόσον αυτό προβλέπεται στη διακήρυξη, να καταβάλει στο Δημόσιο σχετικό αντάλλαγμα, γνωστό ως signature bonus (άρθρ. 2 παρ. 19 εδ. 1).

Ε. Συμβατική διάρκεια

1. Έναρξη ισχύος

Η ημερομηνία έναρξης ισχύος της συμβάσεως παραχώρησης ορίζεται από τα μέρη. Σε περίπτωση κύρωσης της σύμβασης με νόμο η έναρξη ισχύος της θα προκύπτει σε συνάρτηση με τη δημοσίευση του κυρωτικού νόμου στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Σύμφωνα με το άρθρ. 32.1 εδ. 2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων η σύμβαση αρχίζει να ισχύει την ημέρα δημοσίευσής της στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

2. Λήξη της συμβάσεως

2.1 Παρέλευση του χρόνου διάρκειας

Η σύμβαση παραχώρησης είναι ορισμένου χρόνου⁷². Η παραχώρηση των δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης έχει προσωρινό χαρακτήρα και είναι ισχυρή για το χρονικό διάστημα που διαρκεί η σύμβαση. Η διάρκεια της συμβάσεως αποτελεί αντικείμενο συμφωνίας των μερών. Δεν μπορεί, πάντως, να ξεπερνά το ανώτατο όριο που τίθεται στο νόμο.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρ. 5 παρ. 1, η διάρκεια του σταδίου ερευνών, αρχόμενη από την έναρξη ισχύος της συμβάσεως, δε δύναται να υπερβαίνει τα 7 έτη για χερσαίες περιοχές και τα 8 έτη για θαλάσσιες περιοχές. Το στάδιο ερευνών εκτείνεται στη ΣυμβΜισθ Κατάκολου σε 5 έτη (Πρώτη Φάση: 2 έτη, Δεύτερη Φάση: 3 έτη), στη ΣυμβΜισθ Πατραϊκού σε 8 έτη (Πρώτη Φάση: 3 έτη, Δεύτερη Φάση: 2 έτη, Τρίτη Φάση:

72. Έτσι και, κατά κανόνα, διεθνώς· βλ. MAZEEL, Petroleum Fiscal Systems and Contracts, σελ. 12 και 18· JOHNSTON, International Exploration Economics, Risk and Contract Analysis, σελ. 153.

3 έτη) και στη ΣυμβΜισθ Ιωαννίνων σε 7 έτη (Πρώτη Φάση: 3 έτη, Δεύτερη Φάση: 2 έτη, Τρίτη Φάση: 2 έτη). Η χρονική διάρκεια του σταδίου ερευνών μπορεί να παραταθεί με βάση τις παρ. 3 και 4 του άρθρ. 5 (βλ. και άρθρ. 2.2 και 2.3 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων). Ειδική ρήτρα, με βάση την οποία χωρεί χρονική παράταση, περιλαμβάνουν οι ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων, εφόσον υπάρξει αναστολή του Σταδίου Ερευνών (άρθρ. 27, ιδίως άρθρ. 27.3 και 27.5).

Το στάδιο εκμετάλλευσης κάθε περιοχής διαρκεί, κατά το άρθρ. 5 παρ. 8 υποπαρ. 1 εδ. 4, 25 έτη και μπορεί να παραταθεί έως και δύο πενταετίες κατά τη διαδικασία και τους όρους της παρ. 13 του ίδιου άρθρου. Συναφώς το άρθρ. 8.1. των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων ορίζει:

«Υπό την επιφύλαξη της δυνατότητας παράτασης δυνάμει της παραγράφου 13 του Άρθρου 5 του Νόμου περί Υδρογονανθράκων, η διάρκεια του Σταδίου Εκμετάλλευσης για κάθε Περιοχή Εκμετάλλευσης ορίζεται σε είκοσι πέντε (25) έτη από την ημερομηνία κατά την οποία ο Μισθωτής υπέβαλλε προς τον Εκμισθωτή γνωστοποίηση δυνάμει του Άρθρου 7.4 (εικοσιπέντε (25) έτη συν δύο (2) παρατάσεις πέντε (5) ετών έκαστη).

Η παράταση της διάρκειας του σταδίου εκμετάλλευσης δε συνεπάγεται - κατά νομική ακριβολογία - επιμήκυνση της χρονικής διάρκειας της υφιστάμενης σύμβασης, καθώς, σύμφωνα με το άρθρ. 5 παρ. 13, στην περίπτωση που ο ανάδοχος επιθυμεί τέτοια παράταση, πρέπει να λάβει χώρα επαναδιαπραγμάτευση των όρων της σύμβασης και υπογραφή νέας σύμβασης μεταξύ των μερών. Στο βαθμό που απαιτείται η σύναψη νέας σύμβασης, έχουμε συνέχιση της προηγούμενης συμβατικής σχέσης, η οποία (σχέση) θα ερείδεται πλέον σε νέα νομική βάση και θα διέπεται από νέους όρους.

Η παράταση του σταδίου έρευνας και του σταδίου εκμετάλλευσης δεν πρέπει να συγχέεται με την τυχόν παράταση της προθεσμίας εκπλήρωσης των υποχρεώσεων του Μισθωτή (βλ. π.χ. άρθρ. 29.2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων).

Με την παρέλευση του χρόνου διάρκειάς της, συμπεριλαμβανόμενων ενδεχόμενων παρατάσεων, η σύμβαση λύεται και αίρεται η απαγόρευση αυτοδύναμης άσκησης των δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων από το Δημόσιο ή συμβατικής παραχώρησής του σε τρίτο.

2.2 Πρόωρη λύση

Η σύμβαση παραχώρησης δύναται να λυθεί πρόωρα. Τέτοια δυνατότητα προβλέπει καταρχάς η διάταξη της παρ. 6 του άρθρ. 5, που καθιερώνει δικαίωμα παραίτησής του αναδόχου από το δικαίωμα έρευνας σε μία ή περισσότερες περιοχές ή στο σύνολο της συμβατικής περιοχής.⁷³ Η παραίτηση γίνεται με έγγραφη δήλωση και παράγει τα αποτελέσματά της τριάντα ημέρες μετά την επίδοσή της στον εκμισθωτή ή εργοδότη (εδ. 1). Η άσκηση του δικαιώματος παραίτησης μπορεί να εξαρτηθεί από την καταβολή χρηματι-

73. Πρβλ. CAMERON, σε: BEREDJICK (ed.), σελ. 29, 33· JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 169.

κού ποσού εκ μέρους του δικαιούχου (εδ. 2). Στις ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων το δικαίωμα παραίτησης κατά το στάδιο ερευνών ρυθμίζεται στο άρθρ. 6.1.

Αναφορικά με την εκμετάλλευση μίας, περισσότερων ή όλων των περιοχών εκμετάλλευσης δικαίωμα παραίτησης του αναδόχου ιδρύεται με την παρ. 14 του άρθρ. 5.⁷⁴ Τα αποτελέσματα της παραίτησεως επέρχονται κατά το χρόνο που ορίζεται στη σύμβαση παραχώρησης (εδ. 2), υπό την προϋπόθεση περιέλευσης σχετικής έγγραφης δήλωσης του αναδόχου προς το έτερο συμβαλλόμενο μέρος (εδ. 1). Με το εδ. 3 της ως άνω διατάξεως διευκρινίζεται ότι η παραίτηση δε δύναται να οδηγήσει στη γένεση οιασδήποτε αξιώσεως του μισθωτή ή εργολάβου σε βάρος του εκμισθωτή ή εργοδότη για δαπάνες ή ζημιές. Το δικαίωμα παραίτησης από το δικαίωμα εκμετάλλευσης ρυθμίζεται στο άρθρ. 8.2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων.

Ο εκμισθωτής ή εργοδότης μπορεί, από τη μεριά του, να καταγγείλει τη σύμβαση δυνάμει του άρθρ. 5 παρ. 15 υποπαρ. 3, εάν - σε περίπτωση που κοίτασμα υδρογονανθράκων εκτείνεται πέρα από τα όρια της συμβατικής περιοχής του αναδόχου, σε συμβατική περιοχή άλλου αναδόχου και για την καλύτερη και πιο οικονομική έρευνα και εκμετάλλευση, ενδείκνυται η εκτέλεση των σχετικών εργασιών βάσει ενιαίου προγράμματος - ο ανάδοχοι δεν υποβάλουν για έγκριση μέσα στην προθεσμία που αυτός όρισε σύμφωνα με την υποπαρ. 1 της εν λόγω ρυθμίσεως ενιαίο πρόγραμμα έρευνας και εκμετάλλευσης του κοιτάσματος. Επιπλέον, ο ανάδοχος μπορεί να κηρυχθεί έκπτωτος, σε περίπτωση αθέτησης συμβατικών του υποχρεώσεων, με βάση το άρθρ. 10 παρ. 8 και 9. Με το άρθρ. 21.2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων εισάγεται σειρά προϋποθέσεων, που περιορίζουν το δικαίωμα του Δημοσίου να κηρύξει ή να αιτηθεί την κήρυξη του αναδόχου έκπτωτου με βάση τις διατάξεις του άρθρ. 10 παρ. 8 και 9. Οι συναφείς διαφορές μεταξύ των μερών ως προς τη συνδρομή των όρων κήρυξης του αναδόχου έκπτωτου κατά τις διατάξεις αυτές (άρθρ. 10 παρ. 8 και 9 Ν 2289/1995 και άρθρ. 21.2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων) επιλύονται, σύμφωνα με το άρθρ. 21.4 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων, με προσφυγή σε διαιτησία.

Επίσης, σε περίπτωση αθέτησης συμβατικών υποχρεώσεων, πρόωρη λύση της συμβάσεως παραχώρησης θα επέρχεται με την άσκηση σχετικού διαπλαστικού δικαιώματος από ένα εκ των συμβαλλομένων μερών, εφόσον τέτοιο δικαίωμα (π.χ. δικαίωμα καταγγελίας) ιδρύεται με τα ΠΔ των παρ. 28 και 37 του άρθρ. 2 (άρθρ. 10 παρ. 11) ή απευθείας με τη σύμβαση (π.χ. άρθρ. 21.1 εδ. 2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων).

Ακόμη, ειδικό δικαίωμα του Εκμισθωτή να κηρύξει τον Ανάδοχο έκπτωτο, σε περίπτωση οικονομικής αφερεγγυότητας του τελευταίου, και με τον τρόπο αυτό να επιφέρει μονομερώς πρόωρη λύση της σύμβασης ιδρύεται με το άρθρ. 22.1 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων. Το δικαίωμα αυτό του Εκμισθωτή δεν υπάρχει, σύμφωνα με το άρθρ. 22.2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων, εφόσον οι ιδρυτικοί του δικαιώματος λόγοι συντρέχουν στο πρόσωπο κάποιου ή κάποιων μόνων από τους Συμμισθωτές κι όχι σε όλους μαζί από κοινού, ήτοι στο πρόσωπο του Μισθωτή.

74. Πρβλ. CAMERON, σε: BEREDJICK (ed.), σελ. 29, 33· JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 169.

Τέλος, πρόωρη λύση της συμβάσεως παραχώρησης χωρεί με βάση κοινή συμφωνία των μερών.

ΣΤ. Τροποποίηση της σύμβασης

Κεφαλαιώδους σημασίας ζήτημα για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας των συμφωνηθέντων και της συνέχισης εξυπηρέτησης των αμοιβαίων συμφερόντων των μερών είναι η δυνατότητα προσαρμογής της σύμβασης παραχώρησης στα νέα δεδομένα και κατ'επέκταση τροποποίησης των όρων της. Τα μέρη μπορούν να προβλέψουν τέτοια δυνατότητα σε σχετική ρήτρα, η οποία σκόπιμο είναι να προσδιορίζει επακριβώς τους όρους και τις προϋποθέσεις έγκυρης αλλαγής των συμβατικών όρων και θέσης αυτών σε ισχύ. Η δυνατότητα τροποποίησης μπορεί να αφορά σε όλους τους συμβατικούς όρους ή σε κάποιους μόνον από αυτούς, υπό την έννοια ότι οι λοιποί συμβατικοί όροι θα είναι αδύνατο να τροποποιηθούν. Οι όροι και οι προϋποθέσεις τροποποίησης δεν είναι αναγκαίο να είναι κοινοί για όλη τη σύμβαση, αλλά μπορούν να διαφέρουν ανάλογα με τη συμβατική ρήτρα προς τροποποίηση.

Ως προς το προκείμενο ζήτημα το άρθρ. 29.1 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων ορίζει:

«Οι όροι της Σύμβασης δύνανται να τροποποιηθούν μόνο με έγγραφη συμφωνία μεταξύ των Μερών και οποιαδήποτε τροποποίηση των όρων της αποκτά ισχύ μόνο έπειτα από την επικύρωση από το Ελληνικό Κοινοβούλιο με την εξαίρεση οποιασδήποτε τροποποίησης στο Άρθρο 1.5. ως συνέπεια οποιασδήποτε μεταβίβασης από οποιονδήποτε Συμμισθωτή ή οποιασδήποτε αλλαγής στο πρόσωπο του Εντολοδόχου, που θα αποκτούν ισχύ σύμφωνα με τους όρους της παρούσας Σύμβασης και του Νόμου περί Υδρογονανθράκων».

Σχετικό είναι και το άρθρ. 29.2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων, που ρυθμίζει τη δυνατότητα παράτασης των προθεσμιών εκπλήρωσης των υποχρεώσεων του Μισθωτή. Τροποποίηση της σύμβασης χωρεί και με βάση το άρθρ. 30.4 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων. Πρόκειται για τις περιπτώσεις, κατά τις οποίες μια συμβατική ρήτρα κρίνεται αντικρουστική ή ασύμβατη με το ενωσιακό δίκαιο, με συνέπεια να πρέπει να αντικατασταθεί από νέα ρήτρα.

Ζ. Εφαρμοστέο δίκαιο

Στις συμβάσεις παραχώρησης εφαρμόζεται, όπως προκύπτει από το νόμο (βλ. ιδίως άρθρ. 10 παρ. 13 υποπαρ. 3 εδ. 2), ελληνικό δίκαιο. Για λόγους σαφήνειας κρίθηκε σκόπιμο να περιληφθεί σχετική ρήτρα (άρθρ. 30.2) στις ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων. Δεν απαγορεύεται, πάντως, καταρχήν στα μέρη να συμφωνούν την υπαγωγή της σύμβασης στο δίκαιο άλλης έννομης τάξης. Τέτοια συμφωνία, με την επιφύλαξη της ορθότητας και σκοπιμότητάς της από τη σκοπιά των συμφερόντων του Δημοσίου,

θα πρέπει σε κάθε περίπτωση να κυρωθεί με ουσιαστικό νόμο, ώστε να είναι έγκυρη και ισχυρή.

Η. Ισχύς και ερμηνεία των συμβατικών ρυθμίσεων

Τα ζητήματα σχετικά με την ερμηνεία και την ισχύ των ρυθμίσεων που εμπεριέχονται στις συμβάσεις παραχώρησης διέπονται καταρχήν από τους γενικούς κανόνες που βρίσκουν εφαρμογή σε τέτοιου είδους συμβάσεις. Στο πλαίσιο αυτό κρίσιμη είναι πρωτίστως η νομική φύση της σύμβασης από τη σκοπιά του δημοσίου δικαίου (βλ. σχετικά υπό V. A.) και λοιπές περιστάσεις, όπως ιδίως η κύρωση της σύμβασης με νόμο, καθώς και ενδεχόμενες σχετικές συμφωνίες μεταξύ των μερών.

1. Ισχύς των συμβατικών ρυθμίσεων

Η σύμβαση παραχώρησης μπορεί να καταρτίζεται με ιδιωτικό έγγραφο, η ισχύς της όμως μπορεί - κατά τη βούληση των μερών - να εξαρτάται από την κύρωσή της με νομοθετική πράξη, με την έννοια ότι χωρίς την κύρωσή της δεν παράγει έννομα αποτελέσματα. Η διαδικασία αυτή ακολουθήθηκε στις ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων (κύρωση με τυπικό νόμο). Η υποβολή των συμβάσεων παραχώρησης σε κύρωση (βλ. και άρθρ. 32.1 εδ. 1 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων) δεν αποτελεί αναγκαία νομική προϋπόθεση (βλ. άρθρ. 2 παρ. 39 Ν 2289/1995). Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται όμως ότι τα ιδρυόμενα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μερών και εν γένει το περιεχόμενο των συμβάσεων παράγουν έννομα αποτελέσματα ακόμη και κατά παρέκκλιση της ισχύουσας νομοθεσίας, όπως λ.χ. σε περίπτωση κατάρτισης με διαδικασία διαφορετική από την προβλεπόμενη, περίληψης όρων που δεσμεύουν τρίτους ή αντίκεινται στο νόμο ή περίληψης ειδικών φορολογικών ρυθμίσεων και ρυθμίσεων για την επίλυση διαφορών. Αυτό ισχύει ακριβώς, διότι οι συμβάσεις αυτές ερείδονται σε ειδική κυρωτική νομοθετική πράξη, με συνέπεια να υπερισχύουν αντίθετων διατάξεων της νομοθεσίας.⁷⁵ Συναφώς ορίζεται στο άρθρ. 32.2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων:

«Από την Ημερομηνία Έναρξης Ισχύος, η παρούσα Σύμβαση θα διέπεται πρωτίστως από τις διατάξεις του κυρωτικού της νόμου, ο οποίος, ως ειδικής φύσεως, θα υπερισχύει, με την επιφύλαξη των διατάξεων του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχουν άμεση εφαρμογή.»

Επιπλέον, η κύρωση της σύμβασης παραχώρησης με νόμο, ιδίως με τυπικό νόμο, εξυπηρετεί και πολιτικές στοχεύσεις. Έτσι επιτυγχάνεται ιδίως η σαφέστερη καταγραφή των θέσεων των αντιπροσώπων του λαού ως προς τα συμφωνηθέντα και η εναργέστερη αποτύπωση της πολιτικής νομιμοποίησης της κυβέρνησης να συνάψει τη συγκεκριμένη σύμβαση. Κάτι που είναι σημαντικό όχι μόνο για την κυβέρνηση, αλλά και για τον ανά-

75. ΣτΕ 4025/1988.

δόχο. Με αυτά τα δεδομένα η κύρωση της σύμβασης παραχώρησης μπορεί να καταστεί αντικείμενο διαπραγματεύσεων για τη σύναψη της σύμβασης και να χρησιμοποιηθεί, μέχρι ενός σημείου, ως στοιχείο ενίσχυσης της θέσης του κράτους έναντι των υποψηφίων αναδόχων.

Συμπληρωματικά προς την ως άνω ρύθμιση τα μέρη μπορούν, για λόγους σαφήνειας, αποφυγής θεμελίωσης απρόβλεπτων ή ανεπιθύμητων εκατέρωθεν υποχρεώσεων και εν τέλει νομικής ασφάλειας, να περιλάβουν στη σύμβαση ρήτρα αποκλειστικής ρύθμισης, όπως αυτή του άρθρ. 31.1 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων:

«Η παρούσα Σύμβαση αποτελεί και περιέχει το σύνολο των συμφωνιών και ρυθμίσεων μεταξύ των Μερών ως προς τα διαλαμβανόμενα θέματα και, εφόσον δεν ορίζεται διαφορετικά στο παρόν, από την Ημερομηνία Έναρξης Ισχύος της υπερισχύει και αντικαθιστά κάθε άλλη συμφωνία ή ρύθμιση μεταξύ των Μερών ή οποιουδήποτε εξ αυτών ως προς τα θέματα που αποτελούν το αντικείμενο αυτής.»

Εξάλλου, απαραίτητη κρίνεται η πρόβλεψη στη σύμβαση της τύχης συμβατικών ρυθμίσεων σε περίπτωση σύγκρουσης ή ασυμφωνίας μεταξύ τους (π.χ. άρθρ. 31.2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων). Ειδικής συμβατικής συμφωνίας χρήζει και το ζήτημα, αν τα δικαιώματα και τα μέσα έννομης προστασίας που ιδρύονται με τη σύμβαση υφίστανται σωρευτικά με τυχόν δικαιώματα και μέσα έννομης προστασίας που προβλέπει η κείμενη νομοθεσία ή τα πρώτα αποκλείουν τα δεύτερα (βλ. π.χ. άρθρ. 31.3 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων). Ακόμη, για τη διασφάλιση των εννόμων συμφερόντων του δημοσίου, είναι αναγκαίο να ρυθμιστούν με τρόπο προσηκαστικό οι περιπτώσεις πιθανής παρέκκλισης ή αντίθεσης της σύμβασης με το υπέρτερο ενωσιακό δίκαιο ή το Σύνταγμα (βλ. π.χ. άρθρ. 30.3 και 30.4 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων), με έμφαση στον αποκλεισμό της ευθύνης του Δημοσίου έναντι του αναδόχου σε περίπτωση τέτοιας παρέκκλισης ή αντίθεσης (βλ. π.χ. άρθρ. 30.5 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων). Στο βαθμό που η κρίση μιας συμβατικής ρύθμισης ως αντίθετης με το ενωσιακό δίκαιο ή αντισυνταγματικής οδηγεί στη δημιουργία συμβατικού κενού, τα μέρη μπορούν να συμφωνήσουν ότι το κενό αυτό θα επιδιώκεται να πληρωθεί με κοινή συμφωνία κατόπιν διαπραγματεύσεων (έτσι το άρθρ. 30.4 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων).

2. Ερμηνεία των συμβατικών ρυθμίσεων

Συνήθη πρακτική στο πεδίο των συμβάσεων παραχώρησης διεθνώς αποτελεί η περιληψη στο κείμενο των συμβάσεων ερμηνευτικών κανόνων, οι οποίοι χρησιμεύουν στην ανεύρεση του αληθούς νοήματος των συμφωνηθέντων. Τέτοιοι κανόνες υπάρχουν και στις ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι συγκεντρωμένοι υπό την κεφαλίδα «Ερμηνεία» στην αρχή των Συμβάσεων, επόμενοι των ορισμών και προτασόμενοι του άρθρ. 1. Επιπλέον, το άρθρ. 30.2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων προβλέπει, σε συμφωνία με τον ορισμό του ελληνικού δικαίου ως εφαρμοστέου δικαίου, ότι οι συμβάσεις παραχώρησης ερμηνεύονται με βάση το ελληνικό δίκαιο. Στις Συμβάσεις αυτές περιλαμβάνεται ορ-

θώς και μian ακόμη ερμηνευτική ρήτρα, αυτή του άρθρ. 30.1, που αφορά στο γράμμα των συμφωνηθέντων. Συγκεκριμένα, δεδομένης της συνομολόγησης των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων τόσο στην ελληνική όσο και στην αγγλική γλώσσα, κρίθηκε σκόπιμο να καθορισθεί η σχέση των αλλόγλωσσων κειμένων σε περίπτωση ασυμφωνίας μεταξύ τους. Σύμφωνα με το άρθρ. 30.1 εδ. 2 σε περίπτωση τέτοιας ασυμφωνίας,

«αμφότερα τα κείμενα στην ελληνική και στην αγγλική αποτελούν αντικείμενο αναφοράς προκειμένου να επιλυθούν οι αμφισημίες, υπερισχύει ωστόσο το ελληνικό κείμενο».

Σημείο αναφοράς για την ερμηνεία των συμβάσεων παραχώρησης είναι, κατά συνήθη διεθνή πρακτική, τα διαλαμβανόμενα στο προοίμιο τους. Έτσι, στο Προοίμιο των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων γίνεται ρητή αναφορά στο Ν 2289/1995 και στο ΠΔ 127/1996 ως τα βασικά νομοθετήματα για την εκτίμηση της νομιμότητας των εργασιών, που θα διεξαχθούν από τον Ανάδοχο για την ανακάλυψη και παραγωγή υδρογονανθράκων. Σημαντικές για τα ζητήματα που σχετίζονται με την ομαλή εκτέλεση της Σύμβασης και την περίπτωση αθέτησης συμβατικών υποχρεώσεων του αναδόχου είναι οι αναφορές στη σπουδαιότητα της έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, στη σημασία της διεξαγωγής των απαιτούμενων εργασιών με τη δέουσα επιμέλεια και σύμφωνα με τους Κανόνες Επιστήμης και Τέχνης έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων (Good Oilfield Practices), καθώς και η δήλωση του Αναδόχου ότι διαθέτει την τεχνική, οικονομική και διοικητική ικανότητα προς επιτυχή διεκπεραίωση των συμφωνηθεισών εργασιών και η επιθυμία του να συνεργαστεί με το κράτος για την προώθηση της παραγωγής υδρογονανθράκων.

Στο πλαίσιο των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και άλλα κριτήρια ερμηνείας, όπως η καλή πίστη, με βάση την οποία στο άρθρ. 24.2 καθορίζεται καταρχήν ο τρόπος εκπλήρωσης της με αυτό ιδρυόμενης αμοιβαίας υποχρέωσης συνεργασίας των μερών. Ακόμη το άρθρ. 24.3 ανάγει τον χρόνο σε ουσιαστικό στοιχείο για τους σκοπούς της Σύμβασης.

VI. Η σύμβαση μίσθωσης

A. Γενικά - Συμβατικός τύπος

Αποκλειστικά δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων παραχωρούνται, πρώτον, με τη σύναψη συμβάσεως μίσθωσης (άρθρ. 2 παρ. 10 περ. α' άρθρ. 1.1 και 10.1 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων).⁷⁶ Οι βασικές υποχρεώσεις των μερών στο πλαίσιο της συμβάσεως αυτής ρυθμίζονται στις παρ. 22 επ. του

76. Βλ. αναλυτικά για τη σύμβαση αυτή και ΚΟΣΜΙΔΗΣ, ΟΓΕΛ 3/2013, 1, 17 επ.; ΚΟΣΜΙΔΗΣ, ΝοΒ 60 (2012), 788, 798 επ.; ΤΟΝ ΙΔΙΟ, σε: ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗ (επιμ.), Ενέργεια: Δίκτυα & Υποδομές, σελ. 421, 436 επ.; ΠΑΝΑΓΟ, Έρευνα και εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων, σελ. 70 επ.

άρθρ. 2' διατάξεις που εφαρμόζονται ανάλογα (άρθρ. 3 παρ. 4) και όταν αντικείμενο της συμβάσεως είναι μόνο το δικαίωμα εκμετάλλευσης (χωρίς έρευνα) κατά την έννοια του άρθρ. 3 παρ. 3. Επιπλέον, συμβατικές υποχρεώσεις εκ του νόμου προκύπτουν για τα μέρη από τα άρθρ. 5 επ. Οι υποχρεώσεις αυτές έχουν γενικό χαρακτήρα και ισχύουν για αμφοτέρους τους τύπους συμβάσεως παραχώρησης.

Οι διατάξεις που προβλέπουν κύριες υποχρεώσεις των μερών έχουν χαρακτήρα αναγκαστικού δικαίου και είναι δεσμευτικές για τους συμβαλλόμενους, ανεξαρτήτως εάν έχουν περιληφθεί ή όχι στο κείμενο της συναφθείσας συμβάσεως. Το αυτό ισχύει, κατά βάση, και για τις διατάξεις που καθιερώνουν παρεπόμενες υποχρεώσεις. Τα μέρη δικαιούνται, βέβαια, στο πλαίσιο της συμβάσεως να εξειδικεύουν τις ως άνω υποχρεώσεις και να ιδρύουν νέες, υπό την προϋπόθεση ότι με τον τρόπο αυτό δεν παραβιάζεται το γράμμα και το πνεύμα του νόμου. Εφόσον, πάντως, η σύμβαση κυρώνεται με νόμο, επιτρεπτές είναι κατά βάση και συμφωνίες που αποκλίνουν από το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο (βλ. και υπό V. Α.).

Η σύμβαση μίσθωσης του Ν 2289/1995 συνιστά ειδικά ρυθμισμένο συμβατικό τύπο, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, και πρέπει να διακρίνεται από τη μίσθωση πράγματος (ΑΚ 574 επ.), τη μίσθωση άλλου προσοδοφόρου αντικειμένου (ΑΚ 638) όπως και κάθε άλλη στο νόμο ρυθμισμένη ειδική μορφή μίσθωσης. Αυτό ισχύει μεν λόγω της ιδιομορφίας του συμβατικού αντικειμένου και των ουσιωδών γνωρισμάτων (*essentialia negotii*) της συμβάσεως, που περιλαμβάνει κατά κύριο λόγο στοιχεία από τους τύπους⁷⁷ της συμβάσεως μίσθωσης άλλου προσοδοφόρου αντικειμένου της ΑΚ 638 (παραχώρηση χρήσης και κάρηψης των δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης για το χρονικό διάστημα διάρκειας της συμβάσεως), έργου των ΑΚ 681 επ. (εκτέλεση του έργου της έρευνας και εκμετάλλευσης) και μίσθωσης πράγματος των ΑΚ 574 επ. (παραχώρηση χρήσης των περιοχών που διεξάγεται η έρευνα και εκμετάλλευση για το συμβατικά συμφωνημένο χρονικό διάστημα)⁷⁸ ανταποκρίνεται δε στη βούληση του νομοθέτη, αφού η διάταξη του άρθρ. 2 παρ. 29 εδ. 2 ορίζει ότι οι ΑΚ 574 επ. δεν εφαρμόζονται επί συμβάσεως μίσθωσης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων.

Β. Κυριότητα επί των υδρογονανθράκων

Οι υδρογονάνθρακες που βρίσκονται στο υπέδαφος περιοχών στις οποίες η Ελλάδα ασκεί κυριαρχία⁷⁹ ή κυριαρχικά δικαιώματα αποτελούν πηγή εθνικού πλούτου και ανήκουν στην περιουσία του Δημοσίου⁸⁰. Αυτό προκύπτει από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρ. 1 παρ. 2 και 2, 18 παρ. 1, 106 παρ. 1 εδ. 2 Συντ. και 2 παρ. 1 εδ. 1 Ν 2289/1995

77. Για τις μικτές συμβάσεις και τη νομική τους μεταχείριση βλ. αντί άλλων DELLIOS, Zur Präzisierung der Rechtsfindungsmethode bei "gemischten Verträgen".

78. Έτσι και η σύμβαση διανομής της παραγωγής: βλ. υπό VII. Α.

79. Για την έννοια της κρατικής κυριαρχίας βλ. *Κασιμάτη*, σε: *Κασιμάτη/Μαυριά*, Ερμηνεία του Συντάγματος Ι, άρθρο 1 αριθ. 113.

80. ΦΟΡΤΣΑΚΗΣ, Δίκαιο της Ενέργειας, αριθ. 433.

και συνάγεται από πλήθος άλλων διατάξεων του νόμου αυτού, όπως τα άρθρ. 2 παρ. 10 και 7 παρ. 12 και 13⁸¹. Το ίδιο ισχύει, κατά κανόνα, και σε διεθνές επίπεδο⁸².

Κομβικό ζήτημα που συνδέεται άρρηκτα με τον τύπο της συμβάσεως είναι ποιος καθίσταται κύριος των παραγόμενων υδρογονανθράκων κατά την έννοια της ΑΚ 1000. Ως προς τη σύμβαση μίσθωσης το ζήτημα ρυθμίζεται με την παρ. 12 του άρθρ. 7. Εφόσον το μίσθωμα καταβάλλεται σε χρήμα, κύριος των υδρογονανθράκων γίνεται, σύμφωνα με το εδ. 1 της εν λόγω διατάξεως, ο μισθωτής με την απόκτηση της νομής τους⁸³. Απαιτείται, επομένως, σύμφωνα με την ΑΚ 974, η απόκτηση της φυσικής εξουσίας στους υδρογονάνθρακες (κατοχή) και η άσκηση της εξουσίας αυτής με διάνοια κυρίου⁸⁴. Σε περίπτωση που ο εκμισθωτής επιλέξει το μίσθωμα να καταβάλλεται σε είδος, αυτός γίνεται - με την επιφύλαξη αντίθετης συμβατικής συμφωνίας - από τη στιγμή της επιλογής συγκύριος (ΑΚ 1113) επί της παραχθείσας ποσότητας των υδρογονανθράκων κατά το ποσοστό που αντιστοιχεί στο μίσθωμα (άρθρ. 7 παρ. 12 εδ. 2).

Οι σχετικές ρήτρες Συμβ.Μισθ.Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων έχουν ως εξής:

Άρθρ. 10.3: «Υπό την επιφύλαξη των διατάξεων που αφορούν στην συγκυριότητα όπου τα μισθώματα εισπράττονται σε είδος όπως αναφέρεται στο Άρθρο 13, κάθε Συμμισθωτής, σύμφωνα με το ποσοστό σε αυτή τη Σύμβαση θα έχει τίτλο κυριότητας ελεύθερο βαρών επί όλων των Παραχθέντων και Διασωθέντων Υδρογονανθράκων στην κεφαλή της γεώτρησης παραγωγής εντός της Συμβατικής Περιοχής».

Άρθρ. 13.6 εδ. 2: «Σε περίπτωση που κάποιο Μίσθωμα σε Είδος καταστεί απαιτητό από τον Εκμισθωτή, ο Εκμισθωτής και κάθε Συμμισθωτής, σύμφωνα με το ποσοστό του στην παρούσα Σύμβαση, καθίστανται για το διάστημα που μεσολαβεί από την εξόρυξη των Υδρογονανθράκων μέχρι την παράδοση του μισθώματος στον Εκμισθωτή συγκύριοι επ' αυτών κατά αναλογία του δικαιώματος του μισθώματος του Εκμισθωτή και του δικαιώματος του Μισθωτή (αφαιρούμενου του Μισθώματος του Εκμισθωτή) κατά την Πρώτη Περίοδο ή το συγκεκριμένο Ημερολογιακό Τρίμηνο, κατά περίπτωση, προς το συνολικό όγκο των Παραχθέντων και Διασωθέντων Υδρογονανθράκων και Παραπροϊόντων κατά την Πρώτη Περίοδο ή το συγκεκριμένο Ημερολογιακό Τρίμηνο κατά περίπτωση».

Οι εξορυχθέντες υδρογονάνθρακες που ανήκουν στο Δημόσιο είναι κατά το άρθρ. 2 παρ. 15 εδ. 2 ακατάσχετοι. Ενδεχόμενη κατάσχεση των υδρογονανθράκων που ανήκουν στον ανάδοχο δεν εμποδίζει την αυτούσια διανομή τους μεταξύ των μερών (άρθρ.

81. βλ. και την αιτιολογική σκέψη 4 της Οδηγίας 94/22/ΕΚ, η οποία αναγνωρίζει ρητώς την άσκηση κυριαρχίας και κυριαρχικών δικαιωμάτων εκ μέρους των κρατών μελών επί των πηγών υδρογονανθράκων στην επικράτεια τους.

82. BABUSIAUX, Oil and Gas Exploration and Production, σελ. 171.

83. Πρβλ. TORDO, Fiscal Systems for Hydrocarbons, σελ. 8· JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 23· MACHMUD, The Indonesian Production Sharing Contract, σελ. 37· NAKHLE, Petroleum Taxation, σελ. 33· TAVERNE, Petroleum, Industry and Governments, σελ. 117.

84. ΠΑΠΑΣΤΕΡΙΟΥ, Εμπράγματο Δίκαιο Ι, § 17 αριθ. 4 επ.

7 παρ. 12 εδ. 3). Η κατάσχεση λογίζεται εφεξής ότι υφίσταται στο σύνολο της ποσότητας που περιέρχεται στο μισθωτή με τη διανομή (άρθρ. 7 παρ. 12 εδ. 4).

Γ. Οι κύριες υποχρεώσεις

1. Του εκμισθωτή

Η κύρια συμβατική υποχρέωση του εκμισθωτή συνίσταται στην παραχώρηση στο μισθωτή αποκλειστικού δικαιώματος χρήσης και κάρπωσης των δικαιωμάτων του Δημοσίου για έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων και των παραπροϊόντων τους στις περιοχές των παρ. 11, 12 και 13 του άρθρ. 2 (άρθρ. 2 παρ. 10 περ. α' και παρ. 22· άρθρ. 1.1 και 10.1 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων) για το διάστημα που διαρκεί η σύμβαση.

Άρθρ. 1.1 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων: «Η παρούσα Σύμβαση αποτελεί σύμβαση μίσθωσης δυνάμει της οποίας, σύμφωνα με το άρθρο 2 παράγραφος 10 του Νόμου περί Υδρογονανθράκων, το Δημόσιο, ως Εκμισθωτής παραχωρεί στο Μισθωτή, σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις της παρούσας, αποκλειστικά δικαιώματα για την εκτέλεση Εργασιών Πετρελαίου στη Συμβατική Περιοχή».

Σε συνάρτηση με την κύρια συμβατική υποχρέωση του Δημοσίου το άρθρ. 6 παρ. 1 εδ. 1 ορίζει ρητά ότι ο ανάδοχος δικαιούται να εκτελεί τα απαραίτητα για την εκπλήρωση των συμβατικών του υποχρεώσεων έργα και εργασίες έρευνας και εκμετάλλευσης.

2. Του μισθωτή

Η έρευνα και η εκμετάλλευση υδρογονανθράκων στο πλαίσιο της συμβάσεως μίσθωσης δεν αποτελούν μόνο δικαιώματα του αναδόχου, αλλά και κύριες υποχρεώσεις του, που προκύπτουν ευθέως από το νόμο (άρθρ. 2 παρ. 22). Το αυτό ορίζεται στις ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων.

Άρθρ. 1.2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων: «Ο Μισθωτής αναλαμβάνει, σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις που τίθενται δια της παρούσας, να διεξάγει, σε κάθε περίπτωση, Εργασίες Πετρελαίου στη Συμβατική Περιοχή σε συμφωνία με τις διατάξεις του Νόμου».

Η συγκεκριμενοποίηση και εξειδίκευση των γενικών υποχρεώσεων έρευνας και εκμετάλλευσης γίνεται, κατά βάση, με βάση το ετήσιο πρόγραμμα εργασιών (βλ. και άρθρ. 5 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων) και το πρόγραμμα ανάπτυξης και παραγωγής (βλ. και άρθρ. 7.6 (β) των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων) κατά την έννοια του άρθρ. 2 ΠΔ 27/1996, καθώς στα προγράμματα αυτά προσδιορίζονται και περιγράφονται οι ενέργειες που πρέπει να εκτελέσει ο ανάδοχος για τη διεξαγωγή της έρευνας και της εκμετάλλευσης. Σημαντικές πρόνοιες αναφορικά με την εκπλήρωση της οφειλόμενης παροχής περιλαμβάνονται και στις ΣυμβΜισθ Κατάκολου,

Πατραϊκού και Ιωαννίνων, ιδίως στα άρθρ. 3, 7 και 9. Στα άρθρα αυτά τυποποιούνται, μεταξύ άλλων, και αυτοτελείς υποχρεώσεις του Μισθωτή που συνδέονται μεν, στενότερα ή χαλαρότερα, με τις κύριες υποχρεώσεις της έρευνας και εκμετάλλευσης, έχουν όμως παρεπόμενο χαρακτήρα.

Περαιτέρω, ο μισθωτής έχει κατ' άρθρ. 2 παρ. 23 και 24 την κύρια υποχρέωση να αναλάβει το σύνολο των δαπανών του έργου⁸⁵, διαθέτων όλα τα απαιτούμενα για την έρευνα και εκμετάλλευση τεχνικά μέσα, υλικά, προσωπικό και κεφάλαια (βλ. και άρθρ. 1.3 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων). Στο πλαίσιο αυτό ο μισθωτής φέρει πάντοτε τον οικονομικό κίνδυνο και ιδιαίτερα αν «δεν ανακαλυφθεί εμπορικά εκμεταλλεύσιμο κοιτάσμα ή στην περίπτωση ανεπαρκούς απόδοσης της παραγωγής από κάποιο κοιτάσμα»⁸⁶.

Η παραχώρηση του δικαιώματος γίνεται έναντι ανταλλάγματος.⁸⁷ Σύμφωνα με το άρθρ. 2 παρ. 25 ο μισθωτής οφείλει να καταβάλλει στον εκμισθωτή το μίσθωμα. Στο πλαίσιο των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων τα ζητήματα σχετικά με το Μίσθωμα ρυθμίζονται με το άρθρ. 13. Σύμφωνα με το Ν 2289/1995 το μίσθωμα: α) οφείλεται σε κάθε περίπτωση, ανεξαρτήτως αν έχουν πραγματοποιηθεί ή όχι κέρδη από τον ανάδοχο (άρθρ. 2 παρ. 27 εδ. 1), β) μπορεί να είναι κλιμακούμενο κατόπιν συνεκτιμήσεως των ειδικών περιστάσεων και τεχνικών χαρακτηριστικών όπως το ύψος της παραγωγής, τα γεωγραφικά, γεωλογικά και λοιπά στοιχεία της περιοχής και ο συντελεστής εσόδων και εξόδων⁸⁸ (άρθρ. 2 παρ. 26) και γ) δύναται να καταβάλλεται, κατ' επιλογή του εκμισθωτή, είτε σε είδος είτε σε χρήμα (άρθρ. 2 παρ. 27 εδ. 1). Στην πρώτη περίπτωση (καταβολή σε είδος) θα ορίζεται ως ποσοστό της παραχθείσας ποσότητας υδρογονανθράκων, ενώ στη δεύτερη (καταβολή σε χρήμα) ως ποσοστό της αξίας τους κατά τα προβλεπόμενα στη σύμβαση. Για τον υπολογισμό της αξίας των Παραχθέντων και Διασωθέντων Υδρογονανθράκων κρίσιμες είναι γενικά οι διατάξεις του άρθρ. 7 του ΠΔ 27/1996. Στο πλαίσιο των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων το άρθρ. 16 ο υπολογισμός αυτός λαμβάνει χώρα με βάση το άρθρ. 16 αυτών, λαμβανομένου υπόψη του άρθρ. 7 του ΠΔ 27/1996.

Επιπλέον, είναι δυνατό να οφείλεται η καταβολή από το μισθωτή ανταλλάγματος υπογραφής της συμβάσεως (signature bonus), ανταλλάγματος παραγωγής (production bonus) (άρθρ. 2 παρ. 19 εδ. 1) και ετήσιου μισθώματος για κάθε στρέμμα της περιοχής που διεξάγεται η έρευνα και εκμετάλλευση (άρθρ. 2 παρ. 19 εδ. 2) (surface fee). Τέτοια ανταλλάγματα προβλέπονται στο άρθρ. 15 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων. Έτσι, το άρθρ. 15.1 της ΣυμβΜισθ Κατάκολου ορίζει, μεταξύ άλλων, ότι:

«Ο Μισθωτής θα καταβάλλει τις ακόλουθες στρεμματικές αποζημιώσεις:

85. Πρβλ. JAHN/COOK/GRAHAM, Hydrocarbon Exploration and Production, σελ. 9.

86. COTULA, Investment contracts and sustainable development, σελ. 26.

87. Αναλυτικά για τις σχετικές υποχρεώσεις του μισθωτή βλ. σε αυτό το έργο ΚΕΛΕΜΕΝΗ - ΖΩΓΟΠΟΥΛΟΥ (ανωτέρω).

88. Πρβλ. MAZEEL, Petroleum Fiscal Systems and Contracts, σελ. 25 επ.

(α) δέκα (10) ευρώ ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο της Συμβατικής Περιοχής ετησίως κατά της διάρκειας του Σταδίου Ερευνών (Πρώτη Φάση)· (β) δεκαπέντε (15) ευρώ ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο της Συμβατικής Περιοχής ετησίως κατά της διάρκειας του Σταδίου Ερευνών (Δεύτερη Φάση)· (γ) επιπλέον των αποζημιώσεων που καταβάλλονται στο πλαίσιο των παραγράφων (α) και (β) ανωτέρω, διακόσια (200) ευρώ ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο της Περιοχής Εκμετάλλευσης ετησίως στη διάρκεια του Σταδίου Εκμετάλλευσης. ...».

Το άρθρ. 15.2 της ίδιας Σύμβασης προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι:

«Ο Μισθωτής καταβάλλει τα ακόλουθα ποσά ως πρόσθετα ανταλλάγματα:

(α) Διακόσιες χιλιάδες Ευρώ (200.000 €) ως πρόσθετο αντάλλαγμα υπογραφής της Σύμβασης (signature bonus) εντός τριάντα (30) ημερολογιακών ημερών από την Ημερομηνία Έναρξης Ισχύος· (β) Εφάπαξ πρόσθετο αντάλλαγμα (bonus) πεντακοσίων χιλιάδων Ευρώ (500.000 €) όταν η συνολική παραγωγή από τη Συμβατική Περιοχή ανέλθει για πρώτη φορά σε ένα εκατομμύριο βαρέλια ισοδύναμα πετρελαίου (ΒΙΠ), ...».

Τέλος, ως κύρια πρέπει να αξιολογηθεί η υποχρέωση του αναδόχου να καταβάλλει στο Δημόσιο τον αναλογούντα φόρο σύμφωνα με τα άρθρ. 2 παρ. 25, άρθρ. 8 και 9.⁸⁹ Ειδική ρύθμιση για το φορολογικό καθεστώς προβλέπουν οι ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων (άρθρ. 14). Το φορολογικό καθεστώς των Συμβάσεων ρυθμίζεται αποκλειστικά από τις διατάξεις του άρθρ. 14 με εξαίρεση τις διατάξεις που ρητά αναφέρονται εκεί.

Δ. Παρεπόμενες υποχρεώσεις

1. Του εκμισθωτή

Για τη διεξαγωγή της έρευνας και εκμετάλλευσης απαιτείται η παραχώρηση χρήσης της «συμβατικής περιοχής» και της «περιοχής εκμετάλλευσης» αντίστοιχα. Πρόκειται για την πιο σημαντική παρεπόμενη υποχρέωση του εκμισθωτή, καθώς η άσκηση των παραχωρηθέντων δικαιωμάτων είναι χωρίς αυτήν πρακτικά αδύνατη.

Περαιτέρω παρεπόμενες υποχρεώσεις του εκμισθωτή απορρέουν από τις γενικές διατάξεις του Β' κεφαλαίου. Ο νόμος δεν αναφέρεται σε υποχρεώσεις του εκμισθωτή ή εργοδότη, καθώς λαμβάνει ως σημείο αναφοράς το πρόσωπο του αναδόχου και διακρίνει, κατά βάση, μεταξύ υποχρεώσεων και δικαιωμάτων αυτού. Τα δικαιώματα του αναδόχου συνιστούν ταυτόχρονα αντίστοιχου περιεχομένου υποχρεώσεις του αντισυμβαλλομένου του.

Τα δικαιώματα του αναδόχου ρυθμίζονται ιδίως στα άρθρ. 6 και 7. Μνεία αξίζει να γίνει ιδίως στο δικαίωμά του να:

- (1) αποκτά την κυριότητα ή άλλα εμπράγματα δικαιώματα επί ακινήτων με σύμβαση επί ονόματι και υπέρ του Δημοσίου και με ίδιες δαπάνες, εφόσον τα ακίνητα αυτά είναι απαραίτητα για τις εργασίες έρευνας ή εκμετάλλευσης (άρθρ. 6 παρ. 3)·
- (2) χρησιμοποιεί για την εκτέλεση της συμβάσεως εργολάβους και αυτοί υπεργολάβους (άρθρ. 6 παρ. 4)·
- (3) μεταβιβάζει εν όλω ή κατά ποσοστό τα συμβατικά δικαιώματα και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις του σε ανεξάρτητο τρίτο ύστερα από έγγραφη συναίνεση του αντισυμβαλλόμενου του και έγκριση από τον ΥΠΕΚΑ (άρθρ. 7 παρ. 4)·
- (4) μεταβιβάζει εν όλω ή κατά ποσοστό τα συμβατικά δικαιώματα και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις του σε συγγενή επιχείρηση υπό τον όρο ότι υφίσταται συναίνεση του αντισυμβαλλομένου του και έγκριση από τον ΥΠΕΚΑ και ότι θα παραμείνει εις ολόκληρον υπεύθυνος μαζί με την αποκτώσα συγγενή επιχείρηση έναντι του εκμισθωτή ή εργοδότη για την τήρηση των συμβατικών υποχρεώσεών του (άρθρ. 7 παρ. 5) και
- (5) να μεταβιβάζει ως μέλος κοινοπραξίας τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη σύμβαση σε άλλο μέλος της κοινοπραξίας ύστερα από έγγραφη συναίνεση του αντισυμβαλλομένου του και έγκριση από τον ΥΠΕΚΑ (άρθρ. 7 παρ. 6). Οι παραπάνω συμβάσεις μεταβίβασης απαιτείται, σύμφωνα με την παρ. 7 του άρθρ. 7, να περιβληθούν το συμβολαιογραφικό τύπο.

Αντίστοιχα δικαιώματα του Αναδόχου περιλαμβάνονται στις συμβατικές ρήτρες των παραχωρήσεων του Κατάκολου, του Πατραϊκού και των Ιωαννίνων. Με τις εν λόγω ΣυμβΜισθ ιδρύονται βέβαια, πέραν αυτών, το πρώτον και άλλα δικαιώματα του Αναδόχου, που δε ρυθμίζονται στο Ν 2289/1995. Για παράδειγμα με το άρθρ. 10.2 των Συμβάσεων αυτών ορίζεται ότι

«υπό την επιφύλαξη των διατάξεων σχετικά με την ασφάλεια των εγκαταστάσεων, οι εκπρόσωποι του Μισθωτή, το προσωπικό του και το προσωπικό των εργολάβων και των υπεργολάβων του έχουν το δικαίωμα να εισέρχονται στη Συμβατική Περιοχή και να έχουν ελεύθερη πρόσβαση σε όλες τις εγκαταστάσεις του Μισθωτή».

Δίπλα στα δικαιώματα του Αναδόχου, στις ΣυμβΜισθ Κατάκολου, του Πατραϊκού και των Ιωαννίνων τυποποιούνται ως τέτοιες και συγκεκριμένες παρεπόμενες υποχρεώσεις του Εκμισθωτή. Παραδειγματικά αναφέρεται η υποχρέωση του Εκμισθωτή, σύμφωνα με το άρθρ. 19.7, να εγγυάται ότι διαθέτει την κυριότητα σε όλα τα Δεδομένα Δημοσίου και να χορηγεί στον Μισθωτή άδεια πρόσβασης, διατήρησης και χρήσης αυτών, καθώς και η υποχρέωση εμπιστευτικότητας κατά το άρθρ. 19.11.

Σύμφωνα με το άρθρ. 27.1 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, του Πατραϊκού και των Ιωαννίνων:

«Σε περίπτωση που οποιαδήποτε χρονική στιγμή κατά το στάδιο των Ερευνών ο Μισθωτής επιθυμεί να διεξάγει δραστηριότητα απαραίτητη για την εκτέλεση των Εργασιών Πετρελαίου και την τήρηση του Ετήσιου Προγράμματος Εργασιών αναφο-

89. Αναλυτικά για το φορολογικό καθεστώς των συμβάσεων παραχώρησης βλ. σε αυτό το έργο ΑΝΔΡΙΑΝΕΣΗ.

ρικά με το οποίο απαιτείται Συγκατάθεση, τότε η σχετική Απάντηση πρέπει να εκδίδεται εντός της προβλεπόμενης κατά την εφαρμοστέα Νομοθεσία προθεσμίας (...).».

Η ρήτρα αυτή απευθύνεται μεν κατά πρώτο λόγο στις αρμόδιες προς έκδοση της απαιτούμενης έγκρισης ή άδειας κρατικές αρχές, ιδρύει δε, δεδομένης της ταύτισης Εκμισθωτή-Δημοσίου, αντίστοιχη υποχρέωση του Εκμισθωτή, αφού το Δημόσιο φέρει την ευθύνη εμπρόθεσμης έκδοσης της πράξης αυτής. Για την περίπτωση παρέλευσης άπρακτης της προβλεπόμενης προθεσμίας στο άρθρ. 27 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, του Πατραϊκού και των Ιωαννίνων προβλέπονται εκατέρωθεν υποχρεώσεις των μερών, προκειμένου να εξασφαλισθεί η έκδοση της πράξης.

2. Του μισθωτή

Ο νόμος ιδρύει σημαντικό αριθμό παρεπόμενων υποχρεώσεων που βαρύνουν το πρόσωπο του αναδόχου. Ειδικά για το μισθωτή ισχύουν και οι προβλεπόμενες στην παρ. 23 εδ. 2 του άρθρ. 2 υποχρεώσεις (βλ. και άρθρ. 2 του ΠΔ 27/1996). Σύμφωνα με την πρώτη διάταξη αυτός οφείλει να εκτελεί τις εργασίες του βάσει προγραμμάτων και προϋπολογισμού, τα οποία έχουν προηγουμένως υποβληθεί στον εκμισθωτή και εγκριθεί από αυτόν. Στο άρθρ. 5 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων περιγράφεται η διαδικασία υποβολής από τον Μισθωτή του Ετήσιου Προγράμματος Εργασιών και Προϋπολογισμού, καθώς και η διαδικασία αποδοχής του από το Δημόσιο και της ενδεχόμενης τροποποίησης ή αναθεώρησής του. Σχετικό είναι και το Κεφάλαιο 9 του Παραρτήματος Γ' των εν λόγω Συμβάσεων. Επιπλέον, στο άρθρ. 7.6 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων ρυθμίζεται η σύνταξη και υποβολή εκ μέρους του Μισθωτή Προγράμματος Ανάπτυξης και Παραγωγής.

Γενικά για κάθε ανάδοχο, είτε αυτός έχει την ιδιότητα του μισθωτή είτε του εργολάβου, παρεπόμενες υποχρεώσεις θεσπίζονται με το Β' κεφάλαιο του νόμου (άρθρ. 5 επ.) ο οποίος υποχρεούται κατά τις οικείες διατάξεις, μεταξύ άλλων, να:

- (1) εκτελεί τις εργασίες έρευνας και εκμετάλλευσης με χρήση των ενδεδειγμένων τεχνικών μέσων και μεθόδων, σύμφωνα με τους κανόνες της επιστήμης και τέχνης της έρευνας υδρογονανθράκων (άρθρ. 5 παρ. 2 και 11)·
- (2) γνωστοποιεί την ανακάλυψη κοιτάσματος στον εκμισθωτή ή εργοδότη μέσα στη συμβατική προθεσμία (άρθρ. 5 παρ. 7)·
- (3) γνωστοποιεί στον εκμισθωτή ή εργοδότη την εμπορική εκμεταλλευσιμότητα του κοιτάσματος μέσα στη συμβατική προθεσμία (άρθρ. 5 παρ. 7)·
- (4) μεταφέρει, επί ανταλλάγματι, υδρογονάνθρακες του εκμισθωτή ή εργοδότη ή ανεξάρτητων τρίτων με τους αγωγούς που έχει κατασκευάσει (άρθρ. 5 παρ. 12)·
- (5) πωλεί στο Δημόσιο υδρογονάνθρακες που αποκτά κατά τη σύμβαση, εφόσον διεξάγεται πόλεμος, διαγράφεται κίνδυνος πολέμου ή άλλη κατάσταση ανάγκης της χώρας (άρθρ. 7 παρ. 1)·

- (6) τηρεί ακριβή στοιχεία όλων των εργασιών έρευνας και εκμετάλλευσης⁹⁰ και υποβάλλει πλήρεις εκθέσεις δραστηριότητας στον εκμισθωτή ή εργοδότη μέσα στις συμβατικές προθεσμίες (άρθρ. 7 παρ. 9)·
- (7) υποβάλλει στον αντισυμβαλλόμενο όλα τα επιστημονικά και τεχνικά στοιχεία που συλλέγονται κατά τη διάρκεια των εργασιών, τηρεί επεξηγηματικό υλικό στη χώρα και διασφαλίζει σε αυτό ελεύθερη πρόσβαση στον εκμισθωτή ή εργοδότη (άρθρ. 7 παρ. 10)·
- (8) μεριμνά ώστε οι δαπάνες του να πραγματοποιούνται σε επίπεδα που δεν αποκλίνουν από τις τιμές που διαμορφώνονται ελεύθερα και είναι διεθνώς ανταγωνιστικές (άρθρ. 7 παρ. 11)·
- (9) διεξάγει τις εργασίες έρευνας και εκμετάλλευσης κατά τρόπο που δε βλάπτει το περιβάλλον κατά τα πρότυπα που θέτουν οι βέλτιστες διεθνείς πρακτικές⁹¹ και τους όρους του οικείου εθνικού νομοθετικού πλαισίου⁹² (άρθρ. 12Α) και
- (10) να παραδίδει την περιοχή εκμετάλλευσης ελεύθερη στο Δημόσιο κατά τη λήξη του σταδίου εκμετάλλευσης (άρθρ. 10 παρ. 1).

Οι υποχρεώσεις αυτές διατυπώνονται με το ίδιο ή παρόμοιο λεκτικό, κατά κανόνα δε με λεπτομερέστερο τρόπο, και στις ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων. Στις Συμβάσεις αυτές προβλέπονται πάντως και άλλες παρεπόμενες υποχρεώσεις του Αναδόχου. Για παράδειγμα με ιδιαίτερα εκτενή και λεπτομερή τρόπο ρυθμίζονται στο άρθρ. 12 οι υποχρεώσεις του Μισθωτή που συνδέονται με την προστασία του περιβάλλοντος. Ενδεικτικά αναφέρονται οι εξής υποχρεώσεις:

Άρθρ. 12.2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων: «Ο Μισθωτής υποχρεούται (α) να διεξάγει όλες τις Εργασίες Πετρελαίου κατά τρόπο που να διασφαλίζει την προστασία του περιβάλλοντος σύμφωνα με τους Κανόνες Επιστήμης και Τέχνης Έρευνας και Εκμετάλλευσης Υδρογονανθράκων...».

Άρθρ. 12.3 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων: «Ο Μισθωτής δεσμεύεται για τους σκοπούς της παρούσας Σύμβασης να προβαίνει σε κάθε απαιτούμενα και κατάλληλα μέτρα: (α) για την πλήρη και έγκαιρη εκπλήρωση όλων των προϋποθέσεων της κείμενης Περιβαλλοντικής Νομοθεσίας· (β) για την αποτροπή περιβαλλοντικής ζημίας στη Συμβατική Περιοχή και σε γειτονικές ή πιο απομακρυσμένες περιοχές, που προκαλείται από τις Εργασίες Πετρελαίου».

Άρθρ. 12.4 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων: «Εάν ο Εκμισθωτής έχει εύλογο λόγο να πιστεύει ότι οποιοσδήποτε εργασίες ή εγκαταστάσεις που έχουν ανεγερθεί από το Μισθωτή ή οποιοσδήποτε λειτουργίες που έχουν διενεργηθεί από το Μισθωτή θέτουν ή δύναται να θέσουν σε κίνδυνο

90. Πρβλ. LIKOSKY, Contracting and regulatory issues in the oil and gas and metallic minerals industries, Transnational Corporations Vol. 18, No. 1 (April 2009), σελ. 1, 18.

91. Πρβλ. TIENHAARA, SDLP Spring 2011, 15, 16 εν.: Waelde, ELJ 1996, 191, 203 εν.: JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 154.

92. Πρβλ. TIENHAARA, SDLP Spring 2011, 15, 16 εν.

φυσικά πρόσωπα ή περιουσίες οποιουδήποτε άλλου προσώπου ή ρυπαίνουν ή βλάπτουν την πανίδα ή το περιβάλλον σε βαθμό που ο Εκμισθωτής θεωρεί απαράδεκτο, ο Μισθωτής θα μπορεί να λάβει μέτρα επανόρθωσης (...) και να αποκαταστήσει οποιαδήποτε ζημία στο περιβάλλον, ενώ τα έξοδα της εν λόγω επανόρθωσης βαρύνουν το Μισθωτή. (...)».

Η συμβατική ανάληψη υποχρέωσης προστασίας του περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερως διαδεδομένη στη σύγχρονη συναλλακτική πρακτική. Τις περισσότερες από τις σχετικές ρήτρες έχει διαμορφώσει η συμβατική πράξη στην Αμερική. Μεταξύ αυτών ξεχωρίζουν ρήτρες όπως της «βέλτιστης διαθέσιμης τεχνολογίας ελέγχου» (best available control technology, BACT), της «καλής εκμετάλλευσης του κοιτάσματος πετρελαίου» (good oil field practice), της «καλής πρακτικής παραγωγής» (good production practice) και των «επιμελών και συνετών εργασιών» (diligent and prudent operations). Άλλες ρήτρες είναι οι «κατάλληλες επιστημονικές μέθοδοι/μέτρα» (appropriate scientific methods/measures), οι «αβλαβείς τεχνικές και μηχανικές αρχές» (sound technical and engineering principles) και ο «κατάλληλος και πρακτικός τρόπος» (proper and workmanlike manner). Οι όροι αυτοί εντάσσονται στις συμβάσεις ακριβώς για να προσδιορίσουν τις υποχρεώσεις του παραχωρησιούχου, χαρακτηρίζονται δε από ευελιξία και δυναμισμό, καθώς δύνανται να καλύψουν ευρύτατο κύκλο εργασιών, αλλά και τεχνολογικών εξελίξεων. Επειδή γενικά οι δευτερευούσες υποχρεώσεις πρόνοιας, επιμέλειας και ασφάλειας δεν μπορούν να απαρτηθούν εξαντλητικά, επιλέγεται η μορφή αυτών των γενικών εκφράσεων εν είδει γενικών ρητρών.

Βέβαια, ακόμη και αν αυτές απουσίαζαν, στο ελληνικό δίκαιο οι υποχρεώσεις αυτές θα προέκυπταν καταρχήν από τον ίδιο τον νόμο και οπωσδήποτε από τη γενική ρήτρα της καλής πίστης. Το μεγάλο πρόβλημα αυτών των ρητρών είναι η κατ' ανάγκη γενικότητά τους και η συνακόλουθη ασάφειά τους. Συχνά χρησιμοποιείται τεχνική και αμφίσημη διατύπωση με αποτέλεσμα οι υποχρεώσεις προστασίας του περιβάλλοντος να καθίστανται ασαφείς και αόριστες. Μάλιστα, σε πολλές περιπτώσεις επιβάλλονται από ισχυρές πετρελαϊκές εταιρίες σε κρατικούς υπαλλήλους αναπτυσσόμενων κρατών, οι οποίοι δεν έχουν εξοικείωση με τις έννοιες αυτές με τον κίνδυνο να οδηγήσουν τους φορείς εκμετάλλευσης ακόμη και σε απαλλαγή από την ευθύνη όταν τεθεί ζήτημα ερμηνείας τους από διαιτητικά δικαστήρια.

Επειδή οι ρήτρες αυτές συγκεντρώνουν τόσο πλεονεκτήματα όσο και μειονεκτήματα, συνιστάται ο προσεκτικός σχεδιασμός τους και ο εν πολλοίς εκσυγχρονισμός τους, ώστε να αντικατοπτρίζουν τις νεώτερες εξελίξεις.⁹³ Εξ αυτού του λόγου προτείνονται βελτιωμένες ρήτρες όπως η «βέλτιστη εφαρμόσιμη περιβαλλοντική επιλογή» (best practicable environmental option, BPEO) και η «πρακτική βιώσιμης πετρελαϊκής ανάπτυξης» (sustainable petroleum development practice, SPDP). Η πρώτη εξ αυτών αφορά στην ανεύρεση του βέλτιστου συνδυασμού των διαθέσιμων τεχνολογικών μεθόδων εκμετάλλευσης με την προοπτική της ελάττωσης του κινδύνου για το περιβάλλον με εύλογο και αποδεκτό κόστος για τον φορέα εκμετάλλευσης. Η δεύτερη προσπαθεί να εξισορροπήσει τα συμφέροντα της παρούσας με των μελλοντικών γενιών, την οικονομική ανάπτυξη

και την προστασία του περιβάλλοντος σε πλαίσιο αμοιβαίας διασύνδεσης και αλληλεξάρτησης. Και στις δύο περιπτώσεις γίνεται εστίαση σε μια αποτελεσματική και βιώσιμη διαχείριση των πετρελαϊκών δραστηριοτήτων.

Γενικά ως προς την επίτευξη των συμβατικών σκοπών το άρθρ. 24.1 των Συμβ. Μισθ. Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων προβλέπει:

«Ο Μισθωτής καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια για την εκπλήρωση του σκοπού της Σύμβασης».

Παράλληλα, σύμφωνα με το άρθρ. 24.2 των Συμβ. Μισθ. Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων:

«Τα Μέρη οφείλουν να συνεργάζονται αρμονικά και με πνεύμα καλής πίστης με σκοπό την έγκαιρη και αποτελεσματική επίτευξη των σκοπών της Σύμβασης, τηρώντας πιστά τις διατάξεις της».

Ε. Ανώμαλη εξέλιξη της σύμβασης

Στο άρθρ. 10 παρ. 11 του Ν 2289/1995 περιλαμβάνεται νομοθετική εξουσιοδότηση έκδοσης ΠΔ, με βάση το οποίο μπορούν να ρυθμιστούν οι προϋποθέσεις και οι έννοιες συνέπειες της αθέτησης συμβατικών υποχρεώσεων. Τέτοια κατ' εξουσιοδότηση εκδοθείσα διάταξη αποτελεί το άρθρ. 10 του ΠΔ 127/1996, σύμφωνα με το οποίο σε περίπτωση ανώμαλης εξέλιξης της συμβατικής σχέσης μεταξύ εκμισθωτή και αναδόχου εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρ. 287 έως 388 ΑΚ. Αντίθετα δεν έχουν εφαρμογή, σύμφωνα με τη ρητή πρόβλεψη του άρθρ. 2 παρ. 29 εδ. 2 Ν 2289/1995, οι διατάξεις των άρθρ. 574 έως 647 ΑΚ για τη μίσθωση πράγματος και την επίμορτη αγροληψία.

Άλλες ρυθμίσεις, που εντοπίζονται στο πεδίο της ανώμαλης εξέλιξης της συμβατικής σχέσης, τυποποιούνται στο Ν 2289/1995, περιορίζονται ωστόσο, κατά βάση, στην έκπτωση του αναδόχου ως έννομη συνέπεια της ανώμαλης εξέλιξης. Σύμφωνα με το άρθρ. 10 παρ. 8 εδ. 1 ο εκμισθωτής ή εργοδότης μπορεί με έγγραφη δήλωσή του να κηρύξει τον ανάδοχο έκπτωτο των συμβατικών δικαιωμάτων του, αν ο τελευταίος δεν εκπληρώνει υπαίτια τις υποχρεώσεις του εκ των παρ. 2, 11 και 12 του άρθρ. 5 και των παρ. 9, 10 και 11 του άρθρ. 7 (περ. α'), καθώς και αν ο αυτός δεν καταβάλλει εμπρόθεσμα το οφειλόμενο μίσθωμα ή μερίδιο ή το φόρο εισοδήματος (περ. β'). Στις περιπτώσεις αυτές ο ανάδοχος μπορεί περαιτέρω να είναι υπόχρεος αποζημίωσης για την κάλυψη της θετικής και αποθετικής ζημίας του εκμισθωτή ή εργοδότη (άρθρ. 10 παρ. 8 εδ. 2). Για τις λοιπές παραβιάσεις των όρων της σύμβασης παραχώρησης το άρθρ. 10 παρ. 9 προβλέπει, υπό την προϋπόθεση παρέλευσης άπρακτης της από τον εκμισθωτή ή εργοδότη ταχθείσας προθεσμίας συμμόρφωσης διάρκειας 60 ημερών, δυνατότητα εκπτώσεως του αναδόχου με απόφαση του αρμοδίου δικαστηρίου ή του διαιτητικού δικαστηρίου, εάν στη σύμβαση έχει συμφωνηθεί διαιτησία. Σύμφωνα με το άρθρ. 10 παρ. 10 τα δικαιώματα του Δημοσίου αποσβέννυνται μετά την πάροδο 6 μηνών από τη στιγμή που αυτό έλαβε γνώση του λόγου της εκπτώσεως.

93. WORIKA, σε: GAO (ed.), Environmental Regulation, σελ. 393, 406 επ.

Σχετικές διατάξεις προβλέπονται και στις ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων. Συγκεκριμένα, με το άρθρ. 21.1 εδ. 1 ιδρύεται για κάθε παραβίαση συμβατικής υποχρέωσης εκ μέρους του αναδόχου δικαίωμα του Εκμισθωτή να προβεί σε έγγραφη γνωστοποίηση της εν λόγω παραβίασης στο Μισθωτή εντός 6 μηνών από την ημερομηνία που έλαβε γνώση της παραβίασης, με την οποία θα τον καλεί να «αποκαταστήσει την παραβίαση και να προφυλάξει ή αποζημιώσει τον Εκμισθωτή από κάθε τυχόν απώλεια ή ζημία που προκλήθηκε από αυτήν». Σε περίπτωση μη αποκατάστασης ή μη επίτευξης φιλικού διακανονισμού εντός 90 ημερών από την ημερομηνία κοινοποίησης, το 21.1 εδ. 2 επιφυλάσσει στον Εκμισθωτή δικαίωμα καταγγελίας της Σύμβασης. Ειδικό δικαίωμα κήρυξης του Αναδόχου έκπτωσης, κατόπιν απόφασης του Υπουργικού Συμβουλίου, σε περίπτωση παραβίασης της υποχρέωσής του εκ του άρθρ. 21.3 εδ. 1 αναφορικά με τη θέση του Μισθωτή υπό τον έλεγχο ξένου κράτους ή πολίτη τέτοιου κράτους ιδρύει το άρθρ. 21.3 εδ. 2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων.

Με το άρθρ. 26.1 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων εισάγεται λόγος αποκλεισμού της ευθύνης για αθέτηση συμβατικών υποχρεώσεων εκ μέρους του Εκμισθωτή ή του Μισθωτή: Εφόσον η ανώμαλη εξέλιξη της συμβατικής σχέσης έχει προκληθεί από γεγονός ανωτέρας βίας, η εν λόγω παραβίαση εκ μέρους του Εκμισθωτή ή του Μισθωτή δεν θα θεωρείται παράβαση της Σύμβασης και δεν θα αποτελεί βάση για την έγερση αξιώσεων ή απαιτήσεων του δανειστή έναντι του οφειλέτη. Το άρθρ. 26.2 εδ. 2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων ξεκαθαρίζει, πάντως, ότι τα συμβαλλόμενα μέρη δεν μπορούν να επικαλεστούν γεγονός ανωτέρας βίας για να παραλείψουν την καταβολή ποσού που οφείλεται με βάση τη Σύμβαση.

Σύμφωνα με το άρθρ. 26.2 εδ. 1 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων «ανωτέρα βία» είναι κάθε «γεγονός που δεν υπόκειται στον εύλογο έλεγχο του Μέρους που επικαλείται ότι επηρεάστηκε από το γεγονός αυτό και το οποίο δεν προκλήθηκε από ή στο οποίο δεν συντέινε αυτό το Μέρος και περιλαμβάνει, ενδεικτικά αλλά όχι περιοριστικά, θεομηνίες, επιδημίες, σεισμούς, πυρκαγιές, πλημμύρες, εκρήξεις, απεργίες, ανταπεργίες, πολέμους και κατάσταση πολέμου, επαναστάσεις, κοινωνικές αναταραχές, εξεγέρσεις, στάσεις και πράξεις της κυβέρνησης της Ελλάδας ή οποιασδήποτε αλλοδαπής κυβέρνησης». Το άρθρ. 26.2 εδ. 2 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων ξεκαθαρίζει ότι η έλλειψη κεφαλαίων δεν μπορεί να θεωρηθεί γεγονός ανωτέρας βίας. Αντίθετα, τέτοιο γεγονός συνιστά, κατά το άρθρ. 26.6 των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων η διακοπή των Εργασιών Έρευνας συνεπεία δικαστικής διαταγής ή δικαστικής απόφασης σε σχέση με έγκριση ή άδεια που απαιτείται να εκδώσει ο Μισθωτής από το κράτος.

Τόσο στο γενικό νομοθετικό πλαίσιο όσο και στις ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων απουσιάζουν εκτενείς ειδικές διατάξεις που ρυθμίζουν λεπτομερειακά τα ζητήματα σχετικά με τις προϋποθέσεις και τις συνέπειες της ανώμαλης εξέλιξης της συμβατικής σχέσης. Με δεδομένα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων τίθεται, λοιπόν, το ερώτημα, αν η προσφυγή στο ρυθμιστικό σύμπλεγμα των γενικών διατάξεων των άρθρ. 287 έως 388 ΑΚ,

συμπληρωμένου από ευάριθμες ειδικές διατάξεις στο νόμο και στη σύμβαση, είναι σε θέση να δώσει τις προσήκουσες λύσεις επί ανώμαλης εξέλιξης της συμβάσεως μίσθωσης.

VII. Η σύμβαση διανομής της παραγωγής

A. Γενικά - Συμβατικός τύπος

Αποκλειστικά δικαιώματα έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων μπορούν να παραχωρηθούν, σύμφωνα με τις παρ. 10 περ. β' και 30 του άρθρ. 2, με τη σύναψη συμβάσεως διανομής της παραγωγής.⁹⁴ Οι βασικές υποχρεώσεις των μερών ιδρύονται με τις ειδικές διατάξεις των παρ. 30 επ. του άρθρ. 2, οι οποίες εφαρμόζονται ανάλογα (άρθρ. 3 παρ. 4) και στις περιπτώσεις που η παραχώρηση αφορά μόνο σε δικαίωμα εκμετάλλευσης (χωρίς έρευνα) κατά την έννοια του άρθρ. 3 παρ. 3. Επιπρόσθετα, εφαρμογή βρίσκουν οι γενικές διατάξεις των άρθρ. 5 επ.

Οι διατάξεις του νόμου που ιδρύουν υποχρεώσεις έχουν για τα μέρη χαρακτήρα αναγκαστικό και δεσμευτικό. Οι συμβαλλόμενοι δύνανται, εντός των ορίων που θέτει ο νόμος, να προβαίνουν σε συγκεκριμενοποίηση των υποχρεώσεων αυτών, καθώς και να θεσπίζουν περαιτέρω συμβατικές υποχρεώσεις, αλλά και να εισάγουν αποκλίσεις από το νόμο, εφόσον η σύμβαση κυρώνεται με νόμο (βλ. σχετικά παραπάνω υπό V. Α. και VI. Α.).

Η σύμβαση διανομής της παραγωγής ομοιάζει με τη σύμβαση έργου των ΑΚ 681 επ.⁹⁵ Ωστόσο, δεν πρέπει να συγχέεται με αυτήν. Πρόκειται για ειδικά προβλεπόμενο συμβατικό τύπο, που περιλαμβάνει στοιχεία από άλλες ρυθμισμένες στο νόμο συμβάσεις, κυρίως από τη σύμβαση έργου (ΑΚ 681 επ.), μίσθωσης άλλου προσοδοφόρου αντικειμένου (ΑΚ 638) και μίσθωσης πράγματος (ΑΚ 574 επ.). Ενόψει ακριβώς της ομοιότητας της σύμβασης διανομής της παραγωγής με άλλες ρυθμισμένες στο νόμο συμβάσεις ο Ν 2289/1995 διευκρινίζει με το άρθρ. 2 παρ. 38 εδ. 2 ότι δεν έχουν εφαρμογή εν γένει οι διατάξεις του ΑΚ περί μισθώσεως έργου (άρθρ. 681 επ. ΑΚ) καθώς και οι διατάξεις περί εκτελέσεως των δημοσίων έργων.

B. Κυριότητα επί των υδρογονανθράκων

Το ζήτημα της κυριότητας επί των υδρογονανθράκων στο πλαίσιο της συμβάσεως διανομής της παραγωγής ρυθμίζεται με την παρ. 13 του άρθρ. 7. Κύριος των υδρογονανθράκων καθίσταται κατά την υποπαρ. 1 της διάταξης αυτής ο εργοδότης από την εξόρυξή τους⁹⁶. Ο εργολάβος αποκτά κατά την υποπαρ. 2 της ανωτέρω διατάξεως κυριότητα επί

94. Βλ. αναλυτικά για τη σύμβαση αυτή και ΚΟΣΜΙΔΗΣ, ΟΓΕΛ 3/2013, 1, 21 επ.; ΚΟΣΜΙΔΗΣ, ΝοΒ 60 (2012), 788, 801 επ.; ΤΟΝ ΙΔΙΟ, σε: ΦΑΡΑΝΤΟΥΡΗ (επιμ.), Ενέργεια: Δίκτυα & Υποδομές, σελ. 421, 441 επ.; ΠΑΝΑΓΟ, Έρευνα και εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων, σελ. 77 επ.

95. Βλ. αναλυτικά αντί άλλων ΒΑΛΤΟΥΔΗ, Η σύμβαση έργου κατά τον ΑΚ.

96. Πρβλ. JOHNSTON, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, σελ. 39; ΝΑΚΗΛΕ, Petroleum Taxation, σελ. 35; ΤΑΥΕΡΝΕ, Petroleum, Industry and Governments, σελ. 117.

των υδρογονανθράκων που αντιστοιχούν στο μερίδιό του και εκείνων που προορίζονται για να καλυφθούν οι προβλεπόμενες στο άρθρ. 9 παρ. 5 δαπάνες υπό την προϋπόθεση και κατά τη στιγμή του διαχωρισμού τους σύμφωνα με τις προβλέψεις του ΠΔ του άρθρ. 2 παρ. 37⁹⁷.

Η ποσότητα των εξορυχθέντων υδρογονανθράκων που ανήκει στο Δημόσιο δε δύναται να κατασχεθεί (άρθρ. 2 παρ. 15 εδ. 2).

Γ. Οι κύριες υποχρεώσεις

1. Του εργοδότη

Με τη σύμβαση διανομής της παραγωγής ανατίθεται στον εργολάβο η εκτέλεση του έργου της έρευνας και της εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων και των παραπροϊόντων τους στις περιοχές των παρ. 11, 12 και 13 του άρθρ. 2⁹⁸. Η εκτέλεση του έργου είναι εδώ, όπως ακριβώς και στη σύμβαση έργου του ΑΚ (βλ. άρθρ. 681)⁹⁹, η χαρακτηριστική υποχρέωση παροχής του εργολάβου. Στο πλαίσιο αυτό ο εργολάβος αποκτά - δυνάμει της συμβάσεως και για το χρονικό διάστημα που αυτή διαρκεί - αντιστοίχως και το αποκλειστικό δικαίωμα διεξαγωγής των απαιτούμενων για την εκτέλεση του έργου ενεργειών (άρθρ. 2 παρ. 10 περ. β' και παρ. 30)¹⁰⁰. Το δικαίωμα αυτό του εργολάβου αντιστοιχεί στην κύρια υποχρέωση του εργοδότη-Δημοσίου να επιτρέψει τις απαραίτητες για την άσκηση και απόλαυσή του ενέργειες εκ μέρους του εργολάβου. Κατά την έρευνα και εκμετάλλευση ο ανάδοχος ενεργεί ως διευθυντής του έργου (άρθρ. 2 παρ. 31 υποπαρ. 2 εδ. 1).

Στη σύμβαση έργου του ΑΚ ο εργοδότης έχει, εκ του νόμου, τη μοναδική κύρια υποχρέωση να καταβάλλει τη συμφωνημένη αμοιβή (ΑΚ 681)¹⁰¹. Στο πλαίσιο της συμβάσεως διανομής της παραγωγής η αμοιβή του εργολάβου συνίσταται σε συγκεκριμένη ποσότητα επί των εξορυχθέντων υδρογονανθράκων, η οποία αφαιρείται από τη συνολικά παραχθείσα ποσότητα. Πρόκειται, δηλαδή, για αμοιβή μη χρηματική, σε είδος, η οποία προκύπτει κατόπιν διανομής της παραγωγής.

Η διανομή της παραγωγής γίνεται, σύμφωνα με την παρ. 32 του άρθρ. 2, ως εξής: Σε πρώτο στάδιο αφαιρείται από τη συνολικά παραχθείσα ποσότητα υδρογονανθράκων, συμπεριλαμβανομένων και των παραπροϊόντων τους, μέρος αυτής, το οποίο αντιστοιχεί στις δαπάνες, όπως αυτές ορίζονται στο άρθρ. 9 παρ. 5 (βλ. και άρθρ. 2 παρ. 35). Το μέρος αυτό περιέρχεται στον ανάδοχο για κάλυψη των δαπανών του («cost oil»/«cost

97. Πρβλ. TORDO, *Fiscal Systems for Hydrocarbons*, σελ. 8.

98. Πρβλ. HEWITT, *JENRL* 2010, 331, 332.

99. ΒΑΛΤΟΥΔΗΣ, *Η σύμβαση έργου κατά τον ΑΚ*, § 1 αριθ. 1· Ο ΙΔΙΟΣ, σε: ΣΕΑΚ Ι, *Εισαγωγ. παραρ. στα άρθρα 681 - 702 αριθ. 1*.

100. Βλ. και υπό V. Β.

101. ΒΑΛΤΟΥΔΗΣ, *Η σύμβαση έργου κατά τον ΑΚ*, § 1 αριθ. 1, 7 επ.: Ο ΙΔΙΟΣ, σε: ΣΕΑΚ Ι, άρθρ. 681 αριθ. 6 επ.

gas»)¹⁰². Το υπόλοιπο της παραγωγής («profit oil»/«profit gas»)¹⁰³ και τα λοιπά έσοδα, όπως περιγράφονται στο άρθρ. 9 παρ. 4 περ. γ' και δ', διανέμονται μεταξύ του εργοδότη και του εργολάβου σε καθορισμένα και συμφωνημένα ποσοστά¹⁰⁴.

Ο υπολογισμός των μεριδίων των συμβαλλομένων γίνεται ανά ημερολογιακό έτος με τοπικό σημείο αναφοράς την περιοχή εκμετάλλευσης κατά την έννοια των παρ. 8 έως 14 του άρθρ. 5. Το μερίδιο του εργοδότη επί της παραγωγής μπορεί να συμφωνηθεί κλιμακούμενο και το αντίστοιχο μερίδιο του εργολάβου αποκλιμακούμενο σε συνάρτηση με το ύψος της παραγωγής, τα γεωγραφικά, γεωλογικά και λοιπά χαρακτηριστικά της περιοχής και το συντελεστή εσόδων και εξόδων¹⁰⁵ (άρθρ. 2 παρ. 33).

2. Του εργολάβου

Η εκτέλεση του έργου της έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων αποτελεί ταυτόχρονα κύρια υποχρέωση (όχι μόνο δικαίωμα) του αναδόχου, που απορρέει ευθέως από το νόμο (άρθρ. 2 παρ. 30). Για τα απαιτούμενα για την εκτέλεση του έργου τεχνικά μέσα, υλικά, προσωπικό και κεφάλαια ο εργολάβος οφείλει, κατ' άρθρ. 2 παρ. 31 υποπαρ. 1, να καλύπτει τις δαπάνες¹⁰⁶ και φέρει «αποκλειστικά σε κάθε περίπτωση τον οικονομικό κίνδυνο, κυρίως όταν δεν ανακαλυφθεί εμπορικά εκμεταλλεύσιμο κοιτάσμα ή όταν η απόδοση της παραγωγής από κάποιο κοιτάσμα είναι ανεπαρκής¹⁰⁷.

Ακόμη, σε περίπτωση που ο ανάδοχος έχει στην κατοχή του τους εξορυχθέντες υδρογονάνθρακες, στις κύριες υποχρεώσεις του συγκαταλέγεται η παράδοση στον εργολάβο του μεριδίου που του αναλογεί, σύμφωνα με τα συμβατικά καθορισμένα ποσοστά ή, εάν ο εργολάβος έχει αναλάβει την υποχρέωση να πωλεί για λογαριασμό του εργοδότη την παραχθείσα ποσότητα υδρογονανθράκων που αντιστοιχεί στο μερίδιο του τελευταίου κατά τα οριζόμενα στην παρ. 36 του άρθρ. 2, η καταβολή σε αυτόν του οφειλόμενου χρηματικού ποσού.

Επιπλέον, είναι δυνατόν ο εργολάβος να υποχρεούται - επί τη βάση σχετικής συμβατικής συμφωνίας - να καταβάλει στον εργοδότη αντάλλαγμα υπογραφής της συμβάσεως (signature bonus), αντάλλαγμα παραγωγής (άρθρ. 2 παρ. 19 εδ. 1) (production bonus) και ετήσιο μίσθωμα για κάθε στρέμμα της περιοχής που διεξάγει την έρευνα και εκμετάλλευση (άρθρ. 2 παρ. 19 εδ. 2) (surface fee). Τέλος, ο ανάδοχος έχει υποχρέωση πληρωμής του προβλεπόμενου στα άρθρ. 8 και 9 φόρου.

102. Πρβλ. BROADMAN/DUNKERLEY, *NRJ* 1985, 415, 420.

103. Πρβλ. BROADMAN/DUNKERLEY, *NRJ* 1985, 415, 420.

104. Πρβλ. CHUNG, *HILJ* Spring 1996, 551, 554.

105. Πρβλ. MAZEEL, *Petroleum Fiscal Systems and Contracts*, σελ. 25 εν: COTULA, *Investment contracts and sustainable development*, σελ. 26.

106. Πρβλ. JAHN/COOK/GRAHAM, *Hydrocarbon Exploration and Production*, σελ. 9.

107. COTULA, *Investment contracts and sustainable development*, σελ. 26.

Δ. Παρεπόμενες υποχρεώσεις**1. Του εργοδότη**

Όπως και στη σύμβαση μίσθωσης, η ουσιαδέστερη παρεπόμενη υποχρέωση του εργοδότη είναι η παραχώρηση στον εργολάβο της χρήσης της «συμβατικής περιοχής» και της «περιοχής εκμετάλλευσης». Τα δικαιώματα του εργολάβου, που αντιστοιχούν σε παρεπόμενες υποχρεώσεις του εργοδότη, ταυτίζονται με τα αντίστοιχα δικαιώματα του μισθωτή στο πλαίσιο της συμβάσεως μίσθωσης, καθώς ιδρύονται με γενικές διατάξεις και αφορούν και στους δύο τύπους συμβάσεως. Επί των δικαιωμάτων αυτών βλ. υπό VI. Δ.1.

2. Του εργολάβου

Παρεπόμενες υποχρεώσεις του εργολάβου περιλαμβάνει η παρ. 31 του άρθρ. 2. Τέτοιες υποχρεώσεις είναι: 1. η υποβολή στον εργοδότη προς έγκριση του ετήσιου προγράμματος εργασιών και προϋπολογισμού δαπανών και η απόσπαση της σχετικής έγκρισης πριν από τη διεξαγωγή των οικείων εργασιών, 2. η εκτέλεση του έργου σύμφωνα με τους κανόνες της επιστήμης και τέχνης και τα διεθνή πρότυπα για την έρευνα και εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων (υποπαρ. 2) και 3. η ανοχή των ενεργειών του εργοδότη, η διευκόλυνσή του και η σύμπραξη με αυτόν επί των σκοπών της παρακολούθησης και του ελέγχου της εκτέλεσης και του κόστους των εργασιών (υποπαρ. 2 εδ. 2).

Κατά τα λοιπά ισχύουν οι διατάξεις των άρθρ. 5 επ., που καθιερώνουν παρεπόμενες υποχρεώσεις ως προς το πρόσωπο του αναδόχου εν γένει, ανεξάρτητα από το είδος της συμβάσεως. Επ' αυτών βλ. υπό VI. Δ.2.

Ε. Ανώμαλη εξέλιξη της σύμβασης

Σε αντίθεση με τη σύμβαση μίσθωσης η νομοθεσία αφήνει κατά βάση αρρύθμιστες τις έννομες συνέπειες της αθέτησης συμβατικών υποχρεώσεων και εν γένει τα ζητήματα που ανακύπτουν λόγω ανώμαλης εξέλιξης της συμβατικής σχέσης στο πλαίσιο της σύμβασης διανομής της παραγωγής. Το άρθρ. 2 παρ. 38 εδ. 2 ορίζει, πάντως, ότι ανεφάρμοστες είναι σε κάθε περίπτωση οι διατάξεις του ΑΚ περί μισθώσεως έργου (άρθρ. 681 επ. ΑΚ) καθώς και οι διατάξεις περί εκτελέσεως των δημοσίων έργων. Σε περίπτωση παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης με βάση τον τύπο της σύμβασης διανομής της παραγωγής θα ανακύψει, όπως ακριβώς ισχύει στη σύμβαση μίσθωσης, το ζήτημα της αναγκαιότητας θέσπισης εκτενών ειδικών διατάξεων ή συμφωνίας αντίστοιχων συμβατικών ρητρών, προσαρμοσμένων στις ιδιαιτερότητες του συμβατικού αυτού τύπου και εν γένει των συμβάσεων παραχώρησης, για τη ρύθμιση των θεμάτων σχετικά με την αθέτηση συμβατικών υποχρεώσεων, ιδίως των προϋποθέσεων θεμελίωσης ευθύνης και των εννόμων συνεπειών της.

VIII. Επίλυση διαφορών

Ως προς την επίλυση των διαφορών που τυχόν θα δημιουργηθούν κατά την έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων ο νόμος προβλέπει δύο διατάξεις. Σύμφωνα με την πρώτη από αυτές, που ρυθμίζει τόσο την υλική όσο και την τοπική αρμοδιότητα, «οι διαφορές που προκύπτουν κατά την εκτέλεση των συμβάσεων που συνάπτονται σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου επιλύονται από το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών, εφαρμοζομένων κατά τα λοιπά των διατάξεων του Ν 1406/1983» (άρθρ. 10 παρ. 12).¹⁰⁸ Με τη δεύτερη διάταξη, την παρ. 13 του άρθρ. 10, δίνεται στα μέρη η δυνατότητα να προσφύγουν για την επίλυση των διαφορών που έχουν προκύψει ή ενδέχεται να προκύψουν από τη μεταξύ τους συμβατική και εξωσυμβατική έννομη σχέση σε διαιτητικό δικαστήριο κατ' αποκλεισμό της αρμοδιότητας του Διοικητικού Εφετείου. Ως προς τις διαφορές που προκύπτουν στο πλαίσιο των Συμβληθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων το άρθρ. 23 αυτών προβλέπει δύο διαδικασίες: την παραπομπή τους στην κρίση του Αποκλειστικού Εμπειρογνώμονα και τη διαιτητική επίλυση.¹⁰⁹ Δεν υφίσταται, επομένως, εν προκειμένω δικαιοδοσία του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών.

IX. Επίλογος

Η παραχώρηση των δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων εντός της ελληνικής επικράτειας γίνεται με σύμβαση που καταρτίζεται μεταξύ του Δημοσίου και τρίτου ή τρίτων σε κοινοπραξία, στην οποία μπορεί να συμμετάσχει και το Δημόσιο. Οι συμβάσεις παραχώρησης διέπονται από ένα σύνθετο και λεπτομερειακό νομοθετικό πλαίσιο, στο επίκεντρο του οποίου βρίσκεται ο Ν 2289/1995, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει. Ο νόμος αυτός προβλέπει περιοριστικά δύο συμβατικούς τύπους για την παραχώρηση των δικαιωμάτων: τη σύμβαση μίσθωσης και τη σύμβαση διανομής της παραγωγής. Οι τύποι αυτοί διαθέτουν κυρίως ομοιότητες. Η βασική διαφορά τους έγκειται στη ρύθμιση της κυριότητας επί των εξορυχθέντων υδρογονανθράκων.

Το Δημόσιο προέκρινε για την παραχώρηση των δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης στο Κατάκολο, στο Δ. Πατραϊκό Κόλπο και στα Ιωάννινα (1^{ος} διεθνής γύρος αδειοδοτήσεων) τον τύπο της συμβάσεως μίσθωσης. Ο ίδιος τύπος επιλέχθηκε και για τις εκκρεμούσες παραχωρήσεις (2^{ος} διεθνής γύρος αδειοδοτήσεων στο Ιόνιο και στη Ν. Κρήτη, αλλά και στις λοιπές υπό παραχώρηση χερσαίες περιοχές στη Δ. Ελλάδα). Ελλείψει γνώσης σημαντικών τεχνικών, οικονομικών και νομικοπολιτικών περιστάσεων αναφορικά με τις εν λόγω παραχωρήσεις, δεν μπορεί να διατυπωθεί συγκεκριμένη κρίση ως προς την ορθότητα της επιλογής του τύπου της συμβάσεως μίσθωσης. Φαίνεται ότι ένας από τους λόγους αυτής της επιλογής είναι η ήδη αναπτυχθείσα νομικοτεχνική τεχνογνωσία ως προς τη διαπραγμάτευση και διαμόρφωση τέτοιου είδους συμβάσε-

108. Για τη διοικητική επίλυση των διαφορών μεταξύ κράτους-παραχωρησιούχου βλ. σε αυτό το έργο ΖΩΛΩΤΑ.

109. Για τη διαιτητική επίλυση των διαφορών μεταξύ κράτους-παραχωρησιούχου βλ. σε αυτό το έργο ΓΟΥΡΓΟΥΡΙΝΗ.

ων από το Δημόσιο. Έτσι, το κράτος είναι μάλλον διστακτικό να χρησιμοποιήσει έναν «άγνωνστο» συμβατικό τύπο, όπως η σύμβαση διανομή της παραγωγής, και προτιμά να κινηθεί στο ασφαλές περιβάλλον της συμβάσεως μίσθωσης.

Υπό το πρίσμα αυτό η επιλογή αυτή είναι καταρχήν κατανοητή. Ωστόσο αυτός και μόνον ο λόγος δεν επαρκεί, να δικαιολογήσει την αποκλειστική υιοθέτηση ενός συμβατικού τύπου για όλες τις μελλοντικές παραχωρήσεις. Αυτό ισχύει ιδίως ενόψει του γεγονότος ότι σε αντίθεση με τη σύμβαση μίσθωσης, επί συμβάσεως διανομής της παραγωγής η κυριότητα της παραχθείσας ποσότητας υδρογονανθράκων περιέρχεται αρχικά στο Δημόσιο. Ως εκ τούτου η επιλογή του δεύτερου τύπου φαίνεται καταρχήν προτιμητέα, αφού ενισχύει τη νομική θέση και διασφαλίζει αποτελεσματικότερα τα έννομα συμφέροντα του Δημοσίου. Τα οφέλη για τη χώρα είναι δυνατό να μεγιστοποιηθούν, εφόσον σημαντικός αριθμός των παραχωρήσεων δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης γίνει με βάση τον τελευταίο συμβατικό τύπο. Διότι με τον τρόπο αυτό η παραγωγή και η διαχείριση των υδρογονανθράκων τίθεται ουσιαστικά υπό άμεσο κρατικό έλεγχο¹¹⁰. Κάτι, το οποίο έχει προεκδόντως πρακτική αξία. Ταυτόχρονα, όμως, κάθε άλλο παρά αδιάφορο είναι σε επίπεδο πολιτικού συμβολισμού.

Σε κάθε περίπτωση, με τη σύναψη των ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων η χώρα έκανε ένα σημαντικό βήμα για την επανεκκίνηση των διαδικασιών ανακάλυψης και παραγωγής υδρογονανθράκων και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη του εν λόγω κλάδου. Οι Συμβάσεις αυτές, για τη διαμόρφωση των οποίων απαιτήθηκε προφανώς εργώδης προσπάθεια, αποτελούν σύγχρονα και καλά επεξεργασμένα νομικά κείμενα, που ενσωματώνουν με επιτυχία, σε μεγάλο βαθμό, τις κατακτήσεις της διεθνούς συμβατικής πρακτικής και κινούνται εν γένει σε υψηλό νομικό επίπεδο. Συνεπώς, με την επιφύλαξη μιας σειράς από διορθώσεις, προσθήκες και βελτιώσεις, που είναι απαραίτητο να υλοποιηθούν σε μελλοντικές παραχωρήσεις (π.χ. επαρκέστερη ρύθμιση της ανώμαλης εξέλιξης της συμβατικής σχέσης), καθώς τη και διόρθωση κάποιων γλωσσικών/ορολογικών ατελειών, που κατά βάση πρέπει να αποδοθούν στη χρήση ξενόγλωσσων, ιδίως αγγλικών συμβατικών ρητρών κατά τη διαμόρφωση των ελληνικών συμβατικών κειμένων), οι ΣυμβΜισθ Κατάκολου, Πατραϊκού και Ιωαννίνων δικαιούνται να τύχουν κατά βάση θετικής κρίσης και αποτίμησης. Η αξιολόγηση αυτή περιορίζεται προφανώς στο νομικό σκέλος, ενώ αντίθετα - ελλείψει γνώσης των απαιτούμενων τεχνικών και λοιπών παραμέτρων των εν λόγω παραχωρήσεων - είναι αδύνατη η εκφορά κρίσης ως προς το ουσιαστικό περιεχόμενο των συναφθεισών συμφωνιών (π.χ. ύψος μισθώματος).

Βιβλιογραφία¹¹¹

Αρχανιωτάκης, Η επαγγελματική μίσθωση, Τόμος Ι. Στοιχεία, κατάρτιση και μεταβολές κατά τη λειτουργία της σύμβασης, Αθήνα, Θεσσαλονίκη 2002· Βαλτούδης, Η σύμβαση έργου

110. Πρβλ. BRET-ROUYAUT/FAVENNEC, Oil and Gas Exploration and Production, σελ. 199.

111. Δεν περιλαμβάνονται οι συμβολές που δημοσιεύονται στο παρόν έργο.

κατά τον ΑΚ, Αθήνα, Θεσσαλονίκη 2010· Απ. Γεωργιάδης, Ενοχικό Δίκαιο. Ειδικό μέρος. Τόμος Ι, Αθήνα 2004· ο ίδιος, Σύνομη Ερμηνεία του Αστικού Κώδικα (ΣΕΑΚ), τόμ. Ι, άρθρα 1-946, Αθήνα 2010· Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, 5η έκδ., Αθήνα, Κομοτηνή 2004· Κασσιμάτης/Μαυριάς, Ερμηνεία του Συντάγματος Ι, 2η έκδ., Αθήνα, Κομοτηνή 2003· Κλαβανίδου, Έλλειψη πληρεξουσιότητας. Συμβολή στη μελέτη του δικαίου της αντιπροσώπευσης και της παθολογίας της, Αθήνα, Θεσσαλονίκη 2004· Κορνηλάκης, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο ΙΙ. Μίσθωση πράγματος, Σύμβαση έργου, Αθήνα, Θεσσαλονίκη 2005· Κοσμίδης, Οι συμβάσεις παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων (κατά το Ν 2289/1995) - Μια πρώτη προσέγγιση, ΝοΒ 60 (2012), 788 επ.· ο ίδιος, Οι συμβάσεις παραχώρησης δικαιωμάτων έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων, σε: Φαραντούρη (επιμ.), Ενέργεια: Δίκτυα & Υποδομές, Αθήνα 2014, σελ. 421 επ.· Πανάγος, Έρευνα και εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2014· Παπανικολάου, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των Δικαιοπρασιών, Αθήνα, Κομοτηνή 2000· Παπαστερίου, Εμπράγματο Δίκαιο. Τόμος Ι. Εμπράγματα σχέση - Πράγμα - Κατοχή - Νομή, Αθήνα, Θεσσαλονίκη 2008· Παπαστερίου/Κλαβανίδου, Δίκαιο της Δικαιοπραξίας, Αθήνα, Θεσσαλονίκη 2008· Σηληγιώτοπουλος, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, Τόμος 1, 13η έκδ., Αθήνα 2010· Σταμάτης, Η Θεμελίωση των νομικών κρίσεων. Ένα κριτικό πρακτικό πρότυπο ερμηνείας του δικαίου, 8η έκδ., Αθήνα, Θεσσαλονίκη 2009· Φορτσάκης, Δίκαιο της Ενέργειας, Αθήνα 2009.

Babusiaux, Oil and Gas Exploration and Production: Reserves, costs, contracts, Paris 2004· Barrows, World Petroleum Arrangements, τόμος ΙΙ, New York 1993· Bret-Rouyaut/Favennec, Oil and Gas Exploration and Production: Reserves, costs, contracts, 3η έκδ., Paris 2011· Brinsmead, Oil Concession Contracts and the Problem of Hold-Up, 2007, προσβάσιμο στο διαδίκτυο στη διεύθυνση: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1002755 (Ιαν. 2015)· Broadman/Dunkerley, The drilling gap in non-opeac developing countries: the role of contractual and fiscal arrangements, Natural Resources Journal (NRJ) April 1985, 415· Bydlinski, Grundzüge der juristischen Methodenlehre, Wien 2005· Bydlinski, Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff, 2η έκδ., Wien, New York 1991· Cameron, The structure of petroleum agreements, σε: Beredjick (ed.), Petroleum investment policies in developing countries, London, Norwell 1988, σελ. 29· Chung, Petroleum investment in the Russian Federation - Russian Federation Federal Law No. 225-FZ on production sharing agreements (December 30, 1995), Harvard International Law Journal (HILJ) Spring 1996, 551· Cotula, Investment contracts and sustainable development: How to make contracts for fairer and more sustainable natural resource investments, London 2010· Dellios, Zur Präzisierung der Rechtsfindungsmethode bei "gemischten Verträgen", Regensburg 1981· Hewitt, An Asian Perspective on Model Oil and Gas Services Contracts, Journal of Energy & Natural Resources Law (JENRL) July 2010, 331· Jahn/Cook/Graham, Hydrocarbon Exploration and Production, 2η έκδ., Amsterdam, Oxford 2008· Jennings, Oil and Gas Exploration Contracts, Oxford 2002· Johnston, International Petroleum Fiscal Systems and Production Sharing Contracts, Tulsa, Oklahoma 1994· Johnston, International Exploration Economics, Risk and Contract Analysis, Tulsa, Oklahoma 2003· Inkpen/Moffett, The Global Oil and Gas Industry: Management, Strategy, and Finance, Tulsa, Oklahoma 2011· Kosmides, Contractual Agreements for Hydrocarbon Exploration and Exploitation in Greece - Contracting with Europe's Emerging Oil and Gas Eldorado, OGEL 3/2013, 1 επ.· Kosmides, Contractual Agreements for Hydrocarbon Exploration and Exploitation in Cyprus

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΥΔΡΟΓΟΝΑΝΘΡΑΚΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Χρήστος Σ. Χασάπης*

I. Εισαγωγή

Στο παρόν υποκεφάλαιο θα επιχειρηθεί εν πρώτοις η παρουσίαση των ενωσιακής προέλευσης διατάξεων για την περιβαλλοντική ευθύνη (environmental liability), η οποία αντιδιαστέλλεται προς την αστική (civil liability), η οποία ήδη αναλύθηκε. Βασικό νομοθέτημα είναι η Οδηγία 2004/35/ΕΚ (υπό II.) και νεώτερο δίκαιο θέτει η Οδηγία 2013/30/ΕΕ (υπό III.). Ακολούθως, θα αναφερθούν οι γενικής φύσεως διατάξεις του διεθνούς (υπό IV. και V.) και του ενωσιακού δικαίου (υπό VI.), που αφορούν τις υδρογονανθρακικές δραστηριότητες, χωρίς μεν να ιδρύουν ευθύνη, αλλά πάντα με στόχο την προστασία του περιβάλλοντος. Η παράβαση των υποχρέωσεων, που επιβάλλουν στους φορείς εκμετάλλευσης, μπορεί όμως να αποτελέσει νόμιμο λόγο ευθύνης κατά τις διατάξεις, που προβλέπουν τέτοια ευθύνη (π.χ. να θεμελιώσει το παράνομο κατά το άρθρ. 914 ΑΚ).

II. Περιβαλλοντική ευθύνη για ρύπανση του περιβάλλοντος με βάση την Οδηγία 2004/35/ΕΚ

A. Νομικό πλαίσιο

Κομβική για την αντιμετώπιση της ρύπανσης του περιβάλλοντος είναι η Οδηγία 2004/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21^{ης} Απριλίου 2004 σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας.¹ Η πορεία ως τη θέσπιση της συγκεκριμένης πράξης του δευτε-

* Διδάκτωρ Νομικής (Μόναχο), LL.M. (Μόναχο), ερευνητής-υπότροφος του ιδρύματος Fritz-Thyssen στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου του Μονάχου, Δικηγόρος.

1. ΕΕ L 143, σ. 56. Από την πλούσια σχετική βιβλιογραφία βλ. ενδεικτικά ΚΑΛΑΒΡΟ, σε: Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιά (επιμ.), Περιβαλλοντική ευθύνη, σ. 85 επ.; ΚΟΥΣΟΥΛΗ, σε: Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιά (επιμ.), Περιβαλλοντική ευθύνη, σ. 193 επ.; ΚΟΥΤΟΥΠΑ-ΡΕΓΚΑΚΟΥ, σε: Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιά (επιμ.), Περιβαλλοντική ευθύνη, σ. 183 επ.; ΚΡΕΜΛΗ, ΠερΔικ 2005, 384; ΜΕΝΟΥΔΑΚΟ, σε: Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιά (επιμ.), Περιβαλλοντική ευθύνη, σ. 263 επ.; ΜΠΑΛΙΑ, σε: Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιά (επιμ.), Περιβαλλοντική ευθύνη, σ. 105 επ.; ΞΑΝΘΟΥΛΗ, ΠερΔικ 2005, 397 επ.; ΣΗΦΑΚΗ, ΠερΔικ 2004, 206 επ.; ΤΣΟΚΑΝΑ, ΠερΔικ 2007, 223 επ.; ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΑΚΗ, ΠερΔικ 2005, 400 επ.; ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ, ΠερΔικ 2005, 388 επ.; ΤΟΝ ΙΔΙΟ, σε: Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου/Μηρεδήμας/Σισλιάνος (εκδ.), Η προστασία του περιβάλλοντος, σ. 59 επ.; ΔΕ ΣΑΔΕΛΕΕΡ, σε: Δικηγορικός Σύλλογος Πειραιά (επιμ.), Περιβαλλοντική ευθύνη, σ. 139 επ.; ΚΑΛΛΙΑ-ΑΝΤΩΝΙΟΥ, ΠερΔικ 2012, 267, 280; ΣΜΠΩΚΟ, ΠερΔικ 2008, 59 επ.; ΜΑΡΙΑ/ΚΑΡΑΤΖΑ, ΠερΔικ 2007, 521 επ.; ΚΟΥΦΑΚΗ, ΝοΒ 2014, 2240 επ.

ρογενούς κοινοτικού (και νυν ενωσιακού) δικαίου υπήρξε μακρά.² Ήδη με την Πρόταση Οδηγίας του 2002 της Επιτροπής σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και αποκατάσταση των περιβαλλοντικών ζημιών, η οποία υιοθετήθηκε ως Οδηγία 2004/35, επιλέχθηκε το πρότυπο της περιβαλλοντικής ευθύνης στο πλαίσιο της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει».³ Η περιβαλλοντική ευθύνη προϋποθέτει την ύπαρξη μιας διοικητικής αρχής, η οποία θα αποκαθιστά τη ζημία του περιβάλλοντος και έναντι της οποίας θα ευθύνεται ο ρυπαίνων όχι με βάση τις διατάξεις του αστικού, αλλά του διοικητικού δικαίου. Η Οδηγία έπρεπε να ενσωματωθεί στις εθνικές έννομες τάξεις μέχρι τις 30 Απριλίου 2007. Ελάχιστα κράτη-μέλη της ΕΕ τήρησαν την προθεσμία της ενσωμάτωσής.⁴

Η Ελλάδα ήταν μεταξύ των κρατών, που δεν ενσωμάτωσαν έγκαιρα την Οδηγία στο εθνικό δίκαιο. Αυτή έλαβε χώρα μόλις στις 29 Σεπτεμβρίου 2009, δηλαδή περισσότερο από δύο χρόνια μετά τη λήξη της προθεσμίας συμμόρφωσης, ούσα μάλιστα η ελληνική η τελευταία έννομη τάξη στην οποία έγινε ενσωμάτωση. Αυτή έλαβε χώρα με το ΠΔ 148/2009.⁵ Λόγω της κωλυσιεργίας αυτής η Επιτροπή προσέφυγε κατά της Ελλάδος ενώπιον του τότε ΔΕΚ (πλέον ΔΕΕ).⁶ Το Δικαστήριο δεν δέχθηκε την επιχειρηματολογία της ελληνικής πλευράς, αναγνώρισε την παραβίαση και την καταδίκασε στα δικαστικά έξοδα.

Στο προσήμιο της Οδηγίας περιέχονται οι αιτιολογικές σκέψεις οι οποίες στηρίζουν τη θέσπιση της. Κομβική θέση έχει η αντίληψη ότι «ο ρυπαίνων πληρώνει», επί της οποίας βασίζεται όλο το οικοδόμημα της ευθύνης κατά την Οδηγία. Εξίσου σημαντική είναι η έμφαση που δίνεται τόσο στην προληπτική όσο και στην αποκαταστατική διάσταση της προστασίας του περιβάλλοντος. Άλλο χαρακτηριστικό είναι ότι δεν αναγνωρίζεται δικαίωμα αποζημίωσης σε ιδιώτες σε περίπτωση περιβαλλοντικής ζημίας ακόμη και αν υφίστανται λόγω της ρύπανσης ζημία και σε ιδιωτικά έννομα αγαθά. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται καινοτομία, η οποία απομακρύνεται από το παραδοσιακό καθεστώς της αστικής ευθύνης. Τη δυνατότητα αυτή μπορούν να εκπληρώσουν οι διατάξεις των εθνικών νομοθεσιών.

Β. Πεδίο εφαρμογής

Το άρθρ. 4 του ΠΔ (άρθρ. 3 της Οδηγίας) πραγματεύεται το ζήτημα του πεδίου εφαρμογής. Πιο συγκεκριμένα, η διάταξη προβλέπει τα εξής: «1. Το παρόν διάταγμα εφαρμόζεται: α) στην περιβαλλοντική ζημία και σε οποιαδήποτε άμεση απειλή τέτοιας ζημίας, που προκαλείται από την άσκηση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων που απαριθμούνται

2. Βλ. ΤΣΟΚΑΝΑ, Όψεις της αστικής ευθύνης, σ. 172.

3. Βλ. παρουσίαση της Οδηγίας σε ΔΑΚΟΡΩΝΙΑ, Ενέργεια και Δίκαιο 2005, 44 επ.

4. Σχετικά με τους λόγους αυτής της γενικευμένης καθυστέρησης βλ. αναλυτικά ΤΣΟΚΑΝΑ, Όψεις της αστικής ευθύνης, σ. 178 επ.

5. «Προεδρικό Διάταγμα για την περιβαλλοντική ευθύνη για την πρόληψη και την αποκατάσταση των ζημιών στο περιβάλλον - Εναρμόνιση με την Οδηγία 2004/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 21^{ης} Απριλίου 2004 όπως ισχύει» (ΦΕΚ Α' 190/2009).

6. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Ελληνικής Δημοκρατίας, C-368/08.

στο Παράρτημα ΙΙΙ του άρθρου 21, ανεξάρτητα από υπαιτιότητα του φορέα εκμετάλλευσης και β) στην περιβαλλοντική ζημία και σε οποιαδήποτε άμεση απειλή τέτοιας ζημίας που προκαλείται σε προστατευόμενα είδη και φυσικούς οικοτόπους, από την άσκηση επαγγελματικών δραστηριοτήτων άλλων από αυτές που απαριθμούνται στο Παράρτημα ΙΙΙ, ανεξάρτητα από υπαιτιότητα του φορέα εκμετάλλευσης. 2. Το παρόν διάταγμα εφαρμόζεται ως προς τον φορέα εκμετάλλευσης της δραστηριότητας που προκάλεσε την περιβαλλοντική ζημία ή την άμεση απειλή πρόκλησής της, μόνο εφόσον αυτός έχει εντοπισθεί, σύμφωνα με την παράγραφο 9 του άρθρου 6, η ζημία είναι συγκεκριμένη και εφόσον υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ως άνω δραστηριότητας και της επελθούσας περιβαλλοντικής ζημίας ή της άμεσης απειλής τέτοιας ζημίας. 3. Το παρόν διάταγμα εφαρμόζεται υπό την επιφύλαξη τυχόν αυστηρότερων διατάξεων της εθνικής και κοινοτικής νομοθεσίας για την κανονιστική ρύθμιση της άσκησης οποιασδήποτε από τις δραστηριότητες που επιτίθονται στο πεδίο εφαρμογής του. 4. Το παρόν διάταγμα δεν παρέχει το δικαίωμα σε ιδιώτες να διεκδικήσουν αποζημίωση συνεπεία περιβαλλοντικής ζημίας ή άμεσης απειλής τέτοιας ζημίας, ούτε θίγει δικαιώματα αποζημίωσης που πηγάζουν από άλλες διατάξεις της υφιστάμενης νομοθεσίας».

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το ΠΔ δεν χορηγεί δικαίωμα στους ιδιώτες να διεκδικήσουν αποζημίωση για ζημία που προκλήθηκε από ρύπανση. Στην περίπτωση αυτή εφαρμόζονται διατάξεις αστικού δικαίου (π.χ. άρθρ. 914 ΑΚ, 29 Ν 1650/1986).

Εξαιρέσεις από το πεδίο εφαρμογής προβλέπει το άρθρ. 5 (άρθρ. 4 της Οδηγίας). Η περιβαλλοντική ευθύνη εκ του ΠΔ δεν εφαρμόζεται σε περίπτωση περιβαλλοντικής ζημίας ή άμεσης απειλής τέτοιας ζημίας, που οφείλεται σε ένοπλη σύγκρουση, εχθροπραξίες, εμφύλιο πόλεμο ή εξέγερση ή σε φυσικό φαινόμενο εξαιρετικού και αναπότρεπτου χαρακτήρα. Επίσης, δεν εφαρμόζεται σε περιβαλλοντική ζημία ή σε τυχόν άμεση απειλή τέτοιας ζημίας, που οφείλεται σε συμβάν για το οποίο η ευθύνη ή η αποζημίωση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής μιας από τις διεθνείς Συμβάσεις που απαριθμούνται στο Παράρτημα ΙV του άρθρου 21 και που έχουν κυρωθεί, συμπεριλαμβανομένων τυχόν μελλοντικών τροποποιήσεων των Συμβάσεων αυτών. Οι Συμβάσεις αυτές είναι οι εξής: α) Διεθνής Σύμβαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 1992 περί αστικής ευθύνης συνεπεία ζημιών εκ ρυπάνσεως υπό πετρελαίου, β) Διεθνής Σύμβαση της 27^{ης} Νοεμβρίου 1992 για τη σύσταση Διεθνούς Ταμείου για την αποκατάσταση ζημιών από τη ρύπανση πετρελαίου, γ) Διεθνής Σύμβαση της 23^{ης} Μαρτίου 2001 περί αστικής ευθύνης για ζημίες οφειλόμενες στη ρύπανση από καύσιμα δεξαμενής πλοίων, δ) Διεθνής Σύμβαση της 3^{ης} Μαΐου 1996 περί ευθύνης και αποζημιώσεων για τις ζημίες που προκαλούνται από τη διαθλάσσης μεταφορά επικίνδυνων και τοξικών ουσιών, ε) Σύμβαση της 10^{ης} Οκτωβρίου 1989 περί αστικής ευθύνης για τις ζημίες που προκαλούνται κατά τη μεταφορά επικίνδυνων εμπορευμάτων οδικώς, σιδηροδρομικώς και με σκάφη εσωτερικής ναυσιπλοΐας. Η εξαιρέση αυτή κρίθηκε αναγκαία προκειμένου να ληφθούν υπόψη οι ιδιαιτερότητες της διεθνούς ναυτιλίας. Για τη ρύπανση των υδάτων από πλοίο και φορτίο, που αυτό μεταφέρει, δεν μένει περιθώριο εφαρμογής του ΠΔ. Για τη ρύπανση, όμως, των θαλασσών (εσωτερικών και χωρικών υδάτων) από χερσαίες εγκαταστάσεις το ΠΔ εφαρμόζεται σε όλο του το εύρος. Επίσης, το ΠΔ και η Οδηγία εφαρμόζονται και στις δραστηριότητες έρευνας και εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων στη θάλασσα, καθώς το Παράρτημα ΙΙΙ μεταξύ των

δραστηριοτήτων στις οποίες εκτείνει την εφαρμογή προβλέπει και την «παραγωγή, χρήση, αποθήκευση, κατεργασία, ταφή, απελευθέρωση στο περιβάλλον και μεταφορά εντός της περιμέτρου της επιχείρησης α) επικινδύνων ουσιών, όπως ορίζονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2 της Οδηγίας 67/548/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 27^{ης} Ιουνίου 1967 περί προσεγγίσεως των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που αφορούν στην ταξινόμηση, συσκευασία και επισήμανση των επικινδύνων ουσιών» (αριθ. 7). Το Παράρτημα Ι του Κανονισμού 1272/2008/ΕΚ αντικατέστησε το Παράρτημα Ι της αναφερόμενης Οδηγίας 67/548/ΕΟΚ και αναφέρει τις ουσίες, τις οποίες ανέφερε και το άρθρ. 2 παρ. 2 της εν λόγω Οδηγίας. Οι υδρογονανθρακικές δραστηριότητες καλύπτονται από το Παράρτημα ΙΙΙ της Οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη.

Περαιτέρω, το ΠΔ δεν εφαρμόζεται στους πυρηνικούς κινδύνους ή σε περιβαλλοντική ζημία ή σε άμεση απειλή τέτοιων ζημιών ένεκα δραστηριοτήτων, που καλύπτονται από τη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας ή προκλήθηκαν από συμβάν ή δραστηριότητα για τα οποία η ευθύνη ή η αποζημίωση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής μιας από τις διεθνείς ρυθμίσεις που αναφέρονται στο Παράρτημα V του άρθρου 21 και που έχουν κυρωθεί, συμπεριλαμβανομένων τυχόν μελλοντικών τροποποιήσεων των ρυθμίσεων αυτών. Οι Συμβάσεις αυτές είναι οι εξής: α) Σύμβαση των Παρισίων της 29^{ης} Ιουλίου 1960 σχετικά με την ευθύνη τρίτων στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας και Συμπληρωματική Σύμβαση των Βρυξελλών της 31^{ης} Ιανουαρίου 1963, β) Σύμβαση της Βιέννης της 21^{ης} Μαΐου 1963 σχετικά με την αστική ευθύνη για πυρηνικές καταστροφές, γ) Σύμβαση της 12^{ης} Σεπτεμβρίου 1997 σχετικά με τις συμπληρωματικές αποζημιώσεις για πυρηνικές καταστροφές, δ) Κοινό Πρωτόκολλο της 21^{ης} Σεπτεμβρίου 1988 σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης της Βιέννης και της Σύμβασης των Παρισίων, ε) Σύμβαση των Βρυξελλών της 17ης Δεκεμβρίου 1971 για την αστική ευθύνη στον τομέα των θαλάσσιων μεταφορών πυρηνικών υλών. Εξαιρέση προβλέπεται, επίσης, για τις δραστηριότητες κύριος σκοπός των οποίων είναι η εξυπηρέτηση της εθνικής άμυνας ή της διεθνούς ασφάλειας, καθώς επίσης και σε δραστηριότητες αποκλειστικός σκοπός των οποίων είναι η προστασία από φυσικές καταστροφές. Οι ρυπάνσεις διάχυτου χαρακτήρα εξαιρούνται γενικά από το πεδίο εφαρμογής εκτός αν μπορεί να αποδειχθεί αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ζημίας και των δραστηριοτήτων μεμονωμένων φορέων εκμετάλλευσης. Το ΠΔ ισχύει, τέλος, υπό την επιφύλαξη του δικαιώματος του φορέα εκμετάλλευσης να περιορίσει την ευθύνη του σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν 1923/1991 «Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τον περιορισμό της ευθύνης για ναυτικές απαιτήσεις (LLMC), που υπογράφηκε στο Λονδίνο στις 19.11.1976» (ΦΕΚ Α' 13/1991), όπως τροποποιήθηκε με τον Ν 3743/2009 (ΦΕΚ Α' 24/2009), συμπεριλαμβανομένης οποιασδήποτε άλλης μελλοντικής τροποποίησης της Σύμβασης.

Το άρθρ. 19 του ΠΔ (άρθρ. 17 της Οδηγίας) αποκλείει από το πεδίο εφαρμογής τις λεγόμενες ιστορικές ζημιές. Στο πλαίσιο των χρονικών ορίων εφαρμογής προβλέπεται ότι το ΠΔ δεν τυγχάνει εφαρμογής: α) επί ζημιών που προκλήθηκαν από εκπομπή, γεγονός ή ατύχημα που έλαβε χώρα πριν από την 1^η Μαΐου 2007 (τελική ημερομηνία ενσωμάτωσης της Οδηγίας στις εθνικές νομοθεσίες ήταν η 30^η Απριλίου 2007), β) επί ζημιών που προκλήθηκαν από εκπομπή, γεγονός ή ατύχημα που έλαβε χώρα μετά την 1η Μαΐου 2007, αλλά οφείλονται σε συγκεκριμένη δραστηριότητα που πραγματοποιήθηκε και

ολοκληρώθηκε πριν από την ημερομηνία αυτή, γ) επί ζημιών, εφόσον έχουν παρέλθει πάνω από τριάντα (30) έτη από τότε που έλαβε χώρα η εκπομπή, το γεγονός ή το ατύχημα που τις προκάλεσαν.

Όταν σε δεδομένη κατάσταση περιβαλλοντικής ρύπανσης, οι όροι εφαρμογής *ratione temporis* και/ή *ratione materiae* της Οδηγίας 2004/35 δεν συντρέχουν, η κατάσταση αυτή ρυθμίζεται από το εθνικό δίκαιο, τηρώντας τους κανόνες της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) και υπό την επιφύλαξη λοιπών πράξεων του παραγώγου δικαίου.⁷

Γ. Οι κρίσιμες διατάξεις για την ευθύνη

Οι κρίσιμες διατάξεις για την ευθύνη περιέχονται στο Κεφάλαιο Β' του ΠΔ με κεφαλίδα «Πρόληψη και αποκατάσταση των περιβαλλοντικών ζημιών». Στο άρθρ. 7 οριοθετείται το γενικό πλαίσιο της ευθύνης των φορέων της εκμετάλλευσης. Συγκεκριμένα, προβλέπεται ότι «1. Οι φορείς εκμετάλλευσης έχουν υποχρέωση να υιοθετούν και να εφαρμόζουν τα προβλεπόμενα στο παρόν διάταγμα μέτρα πρόληψης και αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημίας ή της άμεσης απειλής πρόκλησης τέτοιων ζημιών, καθώς επίσης και να καλύπτουν τις σχετικές δαπάνες, οποιοδήποτε και αν είναι το ύψος τους, όταν προκύπτει η ευθύνη τους για την εν λόγω ζημία. 2. Η τήρηση των όρων και προϋποθέσεων που καθορίζονται στις αποφάσεις έγκρισης περιβαλλοντικών όρων ή/και σε άδειες ή εγκρίσεις που είναι απαραίτητες σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις για την νόμιμη άσκηση μιας επαγγελματικής δραστηριότητας, δεν απαλλάσσει τους φορείς εκμετάλλευσης από την περιβαλλοντική ευθύνη, με την επιφύλαξη του άρθρου 11 (παρ. 4 και 5). 3. Οι φορείς εκμετάλλευσης έχουν υποχρέωση να ενημερώνουν άμεσα στην αρμόδια αρχή για την ύπαρξη περιβαλλοντικής ζημίας ή την άμεση απειλή πρόκλησης τέτοιων ζημιών. 4. Οι φορείς εκμετάλλευσης έχουν υποχρέωση να συνεργάζονται με την αρμόδια αρχή για τον καθορισμό και την εφαρμογή των μέτρων αποκατάστασης». Ακολουθούν τα άρθρ. 8 και 9, τα οποία πραγματεύονται τα ζητήματα της πρόληψης και της αποκατάστασης περιβαλλοντικών ζημιών αντιστοίχως. Ειδικά τα μέτρα αποκατάστασης ορίζονται στο άρθρ. 10, ενώ η κατεχόμενη διάταξη της ευθύνης με τον καθορισμό της ανάληψης των δαπανών πρόληψης και αποκατάστασης είναι αυτή του άρθρ. 11. Στο άρθρ. 12 ρυθμίζεται ο καταλογισμός των δαπανών πρόληψης και αποκατάστασης στην περίπτωση πλειόνων υπευθύνων φορέων εκμετάλλευσης και οι συνέπειες της συνδρομής συντρέχοντος πταίσματος. Τέλος, το άρθρ. 13 προσδιορίζει τα σχετικά με την υποβολή αιτήματος για ανάληψη δράσης αποκατάστασης.

7. Απόφαση του Δικαστηρίου της 9^{ης} Μαρτίου 2010, Υπόθεση C-378/08, Raffinerie Mediterranee SpA (ERG), Polimeri Europa SpA και Syndial SpA κατά Ministero dello Sviluppo economico και λοιπών, Συλλογή 2010, σ. I-01919.

Δ. Νομική φύση της ευθύνης - Σκοπός της διατάξεως

Η νομική φύση της περιβαλλοντικής ευθύνης του ΠΔ 148/2009 (και της Οδηγίας 2004/35) προσδιορίζεται με βάση τις νόμιμες προϋποθέσεις για τη θεμελίωσή της. Για τη θεμελίωση της εν λόγω ευθύνης πρέπει να συντρέχουν οι ακόλουθες προϋποθέσεις: α) ρυπογόνος δραστηριότητα, β) περιβαλλοντική ζημία ή άμεση απειλή τέτοιας ζημίας, γ) κόστος διαχείρισης της περιβαλλοντικής ζημίας ή της απειλής της με τη λήψη μέτρων πρόληψης ή αποκατάστασης και δ) αιτιώδης συνάφεια μεταξύ των στοιχείων α) και β) και γ). Περαιτέρω, ο φορέας εκμετάλλευσης πρέπει να έχει εντοπισθεί κατά το άρθρ. 6 παρ. 9 και η ζημία να είναι συγκεκριμένη. Η ύπαρξη πταίσματος δεν αποτελεί όρο της ευθύνης. Στο πλαίσιο της ευθύνης αυτής ευθύνεται σε καταβολή των εξόδων λήψης μέτρων πρόληψης και αποκατάστασης ο φορέας εκμετάλλευσης της δραστηριότητας, που προκάλεσε την περιβαλλοντική ζημία ή την άμεση απειλή πρόκλησής της (υποκείμενο της ευθύνης).

Η ευθύνη του ρυπαίνοντος το περιβάλλον είναι ευθύνη από διακινδύνευση, αφού για να στοιχειοθετηθεί η ευθύνη δεν απαιτείται η ύπαρξη παρανομίας ως αυτοτελής προϋπόθεση. Ακόμη και η νόμιμη άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας (π.χ. συμμόρφωση προς απόφαση έγκρισης περιβαλλοντικών όρων) δεν απαλλάσσει από την ευθύνη. Η ανάπτυξη των σχετικών δραστηριοτήτων συνεπάγεται κίνδυνο ρυπάνσεως του περιβάλλοντος και κατ' επέκταση πρόκλησης περιβαλλοντικής ζημίας. Οι επικίνδυνες αυτές δραστηριότητες είναι ακριβώς ο δικαιολογητικός λόγος της υιοθέτησης της αρχής της διακινδύνευσης από το νομοθέτη. Ως προς την υπαιτιότητα η ευθύνη δεν είναι πταισματική, είναι δηλαδή εν πρώτοις αντικειμενική, καθώς για τη θεμελίωσή της δεν απαιτείται η προϋπόθεση αυτή (άρθρ. 4 παρ. 1 εδ. α' και β'). Όμως, η ευθύνη δεν είναι αστική. Πρόκειται στην πραγματικότητα για μία *suī generis* ευθύνη, η οποία θεμελιώνεται έναντι της δημόσιας αρχής, που έλαβε από μόνη της τα μέτρα πρόληψης και αποκατάστασης, και δευτερευόντως έναντι του ιδιώτη, που έλαβε τα μέτρα αυτά. Δεν αποκαθίσταται, δηλαδή, η προσβολή των ιδιωτικών εννόμων αγαθών η προστασία των οποίων ρητώς αποκλείεται από το πεδίο εφαρμογής του ΠΔ και η οποία μπορεί να επιτευχθεί με τα μέσα του ιδιωτικού δικαίου. Η ευθύνη αφορά την προσβολή του ίδιου του περιβάλλοντος ως αυτοτελούς αξίας, ως ιδιαίτερου εννόμου αγαθού, ιδρύεται έναντι του Δημοσίου και ικανοποιείται με μέσα δημοσίου δικαίου. Γι' αυτόν τον λόγο μπορεί να μιλήσει κανείς για μια καινοφανή υβριδική περίπτωση, η οποία κινείται στο μεταίχμιο μεταξύ ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου. Αυτή, όμως, πρέπει να γίνει δεκτή, καθώς εξασφαλίζει αποτελεσματική προστασία σε ένα έννομο αγαθό, όπως το περιβάλλον, το οποίο σχετικά πρόσφατα αναγνωρίστηκε ως τέτοιο και η έννοια του οποίου βρίσκεται υπό συνεχή διαμόρφωση. Έτσι, η περιβαλλοντική ευθύνη αντιδιαστέλλεται τόσο ως προς την αστική όσο και ως προς τη διοικητική ευθύνη, η οποία λαμβάνει τη μορφή προστίμων και διοικητικών κυρώσεων, καθώς δεν φέρει κυρωτικό, αλλά πρωτίστως προληπτικό και αποκαταστατικό χαρακτήρα.

Ο σκοπός της ευθύνης και εν γένει του ΠΔ ορίζεται στο άρθρ. 2 (άρθρ. 1 της Οδηγίας). Ειδικότερα, αναφέρεται ότι σκοπός είναι «η θέσπιση περιβαλλοντικής ευθύνης βάσει της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει», με τον καθορισμό μέτρων, όρων και διαδικασιών, ώστε

κάθε φορέας εκμετάλλευσης, η δραστηριότητα του οποίου προκάλεσε περιβαλλοντική ζημία ή άμεση απειλή περιβαλλοντικής ζημίας, να είναι κατ' αρχήν οικονομικά υπεύθυνος για τη λήψη των απαραίτητων μέτρων πρόληψης ή/και αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημίας». Πρόδηλος και ρητώς διακηρυγμένος είναι, λοιπόν, ο σκοπός πρόληψης και αποκατάστασης του περιβάλλοντος.

Ε. Οι προϋποθέσεις της ευθύνης**1. Ρύπανση του περιβάλλοντος**

Οι έννοιες προσδιορίζονται με σχετικούς ορισμούς που δίδονται στο άρθρ. 3 (άρθρ. 2 της Οδηγίας). Έτσι, κατά την έννοια του ΠΔ απαιτείται πράξη ή παράλειψη στο πλαίσιο άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας ενός φορέα που δημιουργεί εκπομπή στο περιβάλλον. Επαγγελματική δραστηριότητα είναι «οποιαδήποτε δραστηριότητα που ασκείται στο πλαίσιο οικονομικής δραστηριότητας ή επιχείρησης, ανεξαρτήτως εάν αυτή είναι ιδιωτική ή δημόσια, κερδοσκοπική ή μη χαρακτήρα» (άρθρ. 3 αρ. 7). Φορέας εκμετάλλευσης είναι «οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, το οποίο εκμεταλλεύεται ή ελέγχει την επαγγελματική δραστηριότητα ή στο οποίο έχει μεταβιβασθεί αποφασιστική οικονομική αρμοδιότητα όσον αφορά στην τεχνική λειτουργία τέτοιας δραστηριότητας, συμπεριλαμβανομένου και του κατόχου σχετικής αδειάς ή εξουσιοδότησης ή του νόμιμου εκπροσώπου της επαγγελματικής δραστηριότητας, ή οποιουδήποτε προσώπου καταχωρεί ή κοινοποιεί τέτοια δραστηριότητα» (άρθρ. 3 αρ. 6). Ως εκπομπή ορίζεται «η απελευθέρωση στο περιβάλλον ουσιών, παρασκευασμάτων, οργανισμών ή μικροοργανισμών, συνεπεία ανθρώπινης δραστηριότητας» (άρθρ. 3 αρ. 8).

2. Περιβαλλοντική ζημία

Κομβική έννοια και προϋπόθεση της κατά το ΠΔ περιβαλλοντικής ευθύνης είναι αυτή της περιβαλλοντικής ζημίας.

Ως περιβαλλοντική ζημία ορίζεται η ζημία σε προστατευόμενα είδη και φυσικούς οικοτόπους (ζημία της βιοποικιλότητας), ήτοι οποιαδήποτε ζημία έχει σημαντικά δυσμενείς συνέπειες για την επίτευξη ή τη διαφύλαξη της ευνοϊκής κατάστασης διατήρησης αυτών των οικοτόπων ή ειδών. Περιβαλλοντική ζημία είναι επίσης η ζημία των υδάτων, ήτοι οποιαδήποτε ζημία επηρεάζει δυσμενώς σε σημαντικό βαθμό: i) την οικολογική, χημική ή ποσοτική κατάσταση ή το οικολογικό δυναμικό, όπως ορίζει η Οδηγία 2000/60/ΕΚ, των συγκεκριμένων υδάτων, εξαιρουμένων των δυσμενών επιπτώσεων στις οποίες εφαρμόζεται το άρθρ. 4 παρ. 7 της εν λόγω Οδηγίας, ή ii) την περιβαλλοντική κατάσταση των συγκεκριμένων θαλάσσιων υδάτων, όπως ορίζει η Οδηγία 2008/56/ΕΚ, στον βαθμό που συγκεκριμένες πτυχές της περιβαλλοντικής κατάστασης του θαλάσσιου περιβάλλοντος δεν καλύπτονται ήδη από την Οδηγία 2000/60/ΕΚ (όπως ο ορισμός αντικαταστάθηκε με την Οδηγία 2013/30). Τέλος, στην έννοια εμπίπτει και η ζημία του εδάφους, ήτοι οποιαδήποτε μόλυνση του εδάφους η οποία δημιουργεί σοβαρό κίνδυνο δυσμενών

συνεπειών για την ανθρώπινη υγεία, ως αποτέλεσμα της άμεσης ή έμμεσης εισαγωγής εντός του εδάφους, επί του εδάφους ή στο υπέδαφος, ουσιών, παρασκευασμάτων, οργανισμών ή μικροοργανισμών (άρθρ. 3 αρ. 1).

Γενικά, ως ζημία ορίζεται «η μετρήσιμη δυσμενής μεταβολή φυσικού πόρου ή η μετρήσιμη υποβάθμιση υπηρεσίας συνδεδεμένης με φυσικό πόρο, που μπορεί να επέλθει άμεσα ή έμμεσα» (άρθρ. 3 αρ. 2).

Με την περιβαλλοντική ζημία εξομοιώνεται η άμεση απειλή ζημίας, ήτοι «η αντικειμενικά βάσιμη πιθανότητα να προκληθεί περιβαλλοντική ζημία στο άμεσο μέλλον» (άρθρ. 3 αρ. 9).

Η ζημία πρέπει να είναι συγκεκριμένη (όχι απαραίτητα αποτιμητή σε χρήμα). Δεν απαιτείται βλάβη ιδιωτικών εννόμων αγαθών, αλλά του ίδιου του περιβάλλοντος και των στοιχείων του (βιοποικιλότητα, ύδατα, έδαφος) ως αυτοτελών μη οικονομικών αγαθών. Επίσης, πρέπει να έχει εντοπισθεί το πρόσωπο του φορέα της εκμετάλλευσης.

3. Αιτιώδης σύνδεσμος

Η τελευταία προϋπόθεση για τη θεμελίωση της περιβαλλοντικής ευθύνης είναι η ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ των εκπομπών από τη δραστηριότητα του φορέα της εκμετάλλευσης και της ζημίας ή της απειλής αυτής (άρθρ. 4 παρ. 2). Η σχέση μεταξύ τους πρέπει να είναι αιτίου και αιτιατού. Λόγω της νομικής φύσης της ευθύνης ως (αντικειμενικής) ευθύνης από διακινδύνευση θεμελιώδη κριτήρια για τον προσδιορισμό της ανορθωτέας ζημίας, για την οποία ευθύνεται ο φορέας εκμετάλλευσης, αποτελούν η θεωρία του αναγκαίου όρου και του σκοπού του κανόνα δικαίου, ενώ αντίθετα η σημασία του κριτηρίου της πρόσφορης αιτίας κατ' αρχήν υποχωρεί. Η ευθύνη από διακινδύνευση αναφέρεται εν γένει μόνο στη ζημία, που οφείλεται στην πραγμάτωση του εγγενούς, τυπικού και ιδιαίτερου κινδύνου της πηγής, του οποίου η ύπαρξη υπαγόρευσε την καθιέρωση τέτοιας ευθύνης.⁸ Καθόσον μόνο αυτή η ζημία εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο της διατάξεως, που ιδρύει την ευθύνη, αποκαθίσταται μόνο αυτή.

Η Οδηγία 2004/35 δεν απαγορεύει εθνική ρύθμιση παρέχουσα σε αρμόδια αρχή, ενεργούσα στο πλαίσιο της Οδηγίας, τη δυνατότητα να τεκμαίρει την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας, συμπεριλαμβανομένης της περιπτώσεως ρυπάνσεως διάχυτου χαρακτήρα, μεταξύ φορέων εκμετάλλευσης και διαπιστωθείσας ρύπανσης, λόγω ακριβούς της εγγύτητας των εγκαταστάσεών τους με τη ζώνη ρύπανσης. Σύμφωνα, όμως, με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», προκειμένου να τεκμαρθεί τέτοιου είδους αιτιώδης συνάφεια, η αρχή αυτή πρέπει να διαθέτει ευλογοφανείς ενδείξεις ικανές να στηρίζουν την υπόθεσή της, όπως είναι η εγγύτητα της εγκατάστασης του φορέα εκμετάλλευσης με τη διαπιστωθείσα ρύπανση και αντιστοιχία μεταξύ των ρυπογόνων ουσιών που ανευρέθηκαν και

των συστατικών που χρησιμοποιεί ο εν λόγω φορέας εκμετάλλευσης στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του.⁹

4. Κόστος διαχείρισης της περιβαλλοντικής ζημίας

Όταν συντρέχουν οι ανωτέρω προϋποθέσεις ο φορέας εκμετάλλευσης οφείλει να αναλάβει σχετικά μέτρα πρόληψης (επί απειλής) και αποκατάστασης της ζημίας (επί οριστικής πρόκλησής της). Αυτή είναι, δηλαδή, η πρωτογενής υποχρέωσή του.

Προληπτικά μέτρα είναι «οποιαδήποτε μέτρα λαμβάνονται για την αντιμετώπιση γεγονότος, πράξεως ή παραλείψεως που δημιουργεί άμεση απειλή περιβαλλοντικής ζημίας, ούτως ώστε να προληφθεί ή να ελαχιστοποιηθεί η εν λόγω ζημία» (άρθρ. 3 αρ. 10).

Μέτρα αποκατάστασης είναι «οποιαδήποτε δράση ή συνδυασμός δράσεων, συμπεριλαμβανομένων των διορθωτικών ή προσωρινών μέτρων ή μέτρων περιορισμού της ζημίας, για την αποκατάσταση, την επανόρθωση ή την αντικατάσταση των φυσικών πόρων ή/και υπηρεσιών που υπέστησαν ζημία, ή για την εξασφάλιση εναλλακτικών δυνατοτήτων ισοδύναμων προς τους εν λόγω πόρους ή υπηρεσίες, όπως προβλέπεται στο Παράρτημα ΙΙ του άρθρου 21» (άρθρ. 3 αρ. 11).

Με τα μέτρα αυτά σκοπείται η ανάκαμψη (ακόμη και ως φυσική ανάκαμψη), δηλαδή «στην περίπτωση των υδάτων, των προστατευόμενων ειδών και φυσικών οικοτόπων, η επαναφορά των φυσικών πόρων που υπέστησαν ζημία ή/και των υπηρεσιών που υποβαθμίσθηκαν στην αρχική τους κατάσταση και στην περίπτωση ζημίας στο έδαφος, η εξάλειψη κάθε σημαντικού κινδύνου που έχει δυσμενείς συνέπειες για την ανθρώπινη υγεία» (άρθρ. 3 αρ. 15).

Ως αρχική κατάσταση ή κατάσταση αναφοράς ορίζεται «η κατάσταση που θα επικρατούσε κατά τη στιγμή της ζημίας των φυσικών πόρων και των υπηρεσιών εάν δεν είχε επέλθει η περιβαλλοντική ζημία, υπολογιζόμενη με βάση τις καλύτερες διαθέσιμες πληροφορίες» (άρθρ. 3 αρ. 14).

Εάν ο υπεύθυνος φορέας εκμετάλλευσης αδυνατεί να λάβει τα επιβαλλόμενα μέτρα πρόληψης ή αποκατάστασης ή κωλυσιεργεί, επεμβαίνει η αρμόδια δημόσια αρχή και τα λαμβάνει εκείνη. Μπορεί, όμως, να αναζητήσει τα έξοδα αυτά από τον φορέα. Η πρωτογενής υποχρέωση μετατρέπεται πλέον σε δευτερογενή υποχρέωση απόδοσης δαπανών. Για να γεννηθεί αυτή, λοιπόν, η υποχρέωση, απαιτείται, πλην των προαναφερθεισών προϋποθέσεων θεμελίωσης της πρωτογενούς υποχρέωσης, μη λήψη των σχετικών μέτρων (δηλαδή μη εκπλήρωση της υποχρέωσης), πρόκληση (οικονομικής) ζημίας στην αρχή (ή

8. ΚΟΡΝΗΛΑΚΗΣ, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο Ι, § 112 4.

9. Απόφαση του Δικαστηρίου της 9^{ης} Μαρτίου 2010, Υπόθεση C-378/08, Raffinerie Mediterranee SpA (ERG), Polimeri Europa SpA και Syndial SpA κατά Ministero dello Sviluppo economico και λοιπών, Συλλογή 2010, σ. I-01919· απόφαση του Δικαστηρίου της 9^{ης} Μαρτίου 2010, Υποθέσεις C-478/08 και C-479/08, Buzzi Unicem SpA και λοιποί κατά Ministero dello Sviluppo economico και λοιπών και Dow Italia Divisione Commerciale Srl κατά Ministero Ambiente e Tutela del Territorio e del Mare και λοιπών, Συλλογή 2010, σ. I-00031.

σε τρίτο πρόσωπο) που αναλαμβάνει η ίδια τις δαπάνες και οπωσδήποτε αιτιώδης συνάφεια μεταξύ αυτών των δύο στοιχείων.

Δαπάνες είναι «το σύνολο των εξόδων που δικαιολογούνται από την ανάγκη να εξασφαλισθεί η δέουσα και αποτελεσματική εφαρμογή του παρόντος διατάγματος, συμπεριλαμβανομένων των εξόδων για την εκτίμηση της περιβαλλοντικής ζημίας, την εκτίμηση της άμεσης απειλής περιβαλλοντικής ζημίας, των εναλλακτικών επιλογών δράσης, των διοικητικών και δικαστικών εξόδων, των εξόδων για την εφαρμογή του διατάγματος, των εξόδων για τη συλλογή στοιχείων και άλλων γενικών εξόδων, καθώς επίσης και των εξόδων παρακολούθησης και εποπτείας» (άρθρ. 3 αρ. 16).

Ως δημόσια αρχή ορίζονται «οι δημόσιες υπηρεσίες, οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο» (άρθρ. 3 αρ. 17). Τα σχετικά με την αρμόδια δημόσια αρχή η οποία είναι επιφορτισμένη με την εφαρμογή του ΠΔ ρυθμίζονται στο άρθρ. 6 του ΠΔ (άρθρ. 11 παρ. 1 και 2 εδ. α' της Οδηγίας). Αρμόδια αρχή για την εφαρμογή του ΠΔ ορίζεται το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (ΥΠΕΚΑ), καθώς και οι Περιφέρειες και ειδικότερα: α) το ΥΠΕΚΑ, όταν η ζημία ή η επικείμενη απειλή ζημίας επηρεάζει φυσικούς πόρους ή υπηρεσίες εθνικής σημασίας, η προστασία ή/και διαχείριση των οποίων εμπίπτει στην αρμοδιότητα δημόσιας αρχής ή όταν η ζημία ή η άμεση απειλή ζημίας επηρεάζει φυσικούς αποδέκτες ή υπηρεσίες, που εκτείνονται στα διοικητικά όρια περισσότερων της μιας Περιφερειών ή στην επικράτεια άλλων όμορων κρατών - μελών και β) οι Περιφέρειες, όταν η ζημία ή η άμεση απειλή ζημίας επηρεάζει φυσικούς πόρους ή υπηρεσίες που βρίσκονται μέσα στα διοικητικά τους όρια και δεν εμπίπτουν στις προαναφερθείσες περιπτώσεις.

Εκτός αυτού ιδρύεται αυτοτελές συντονιστικό γραφείο υπαγόμενο απ' ευθείας στον Υπουργό ΠΕΚΑ, για την πρόληψη και την αποκατάσταση των περιβαλλοντικών ζημιών με το όνομα «Συντονιστικό Γραφείο Αντιμετώπισης Περιβαλλοντικών Ζημιών» και χάριν συντομίας ΣΥΓΑΠΕΖ.

5. Ο αντικειμενικός χαρακτήρας της ευθύνης και το στοιχείο του πταίσματος

Η Οδηγία 2004/35 προέβλεψε στο άρθρ. 3 παρ. 1 σχετικά με το πεδίο εφαρμογής της ότι θα τύχει εφαρμογής ως προς μεν τις συγκεκριμένες δραστηριότητες που απαριθμούνται στο Παράρτημα ΙΙ ανεξαρτήτως πταίσματος, δηλαδή ακόμη και στα απλά τυχηρά, ως προς δε τις υπόλοιπες (μη απαριθμούμενες) δραστηριότητες μόνο με τη συνδρομή δόλου ή αμέλειας. Ο Έλληνας νομοθέτης στο άρθρ. 4 παρ. 1 ΠΔ 148/2009 προχώρησε σε αυστηροποίηση της ευθύνης και καθιέρωσε ευθύνη ανεξάρτητα από υπαιτιότητα του φορέα εκμετάλλευσης και στις δύο κατηγορίες επαγγελματικών δραστηριοτήτων. Ως προς τη λήψη μέτρων πρόληψης ή αποκατάστασης (πρωτογενής ευθύνη) μόνο η ανωτέρα βία μπορεί να απαλλάξει το φορέα (άρθρ. 5 παρ. 1 περ. α'). Κατά τα λοιπά, ο φορέας ευθύνεται ακόμη και για απλά τυχηρά, δηλαδή συμβάντα μη καλυπτόμενα από υπαιτιότητα (άρθρ. 11 παρ. 5.2). Η δευτερογενής ευθύνη προς κάλυψη των δαπανών που άλλος πλην του φορέα κατέβαλε είναι επίσης ανεξάρτητη υπαιτιότητας. Ωστόσο, η υπαιτιότητα

καθιερώνεται ως λόγος απαλλαγής από τη υποχρέωση αυτή εφόσον ο φορέας επικαλεστεί και αποδείξει τη συνδρομή του στοιχείου αυτού σε συνδυασμό με μια ακόμη προϋπόθεση από αυτές που προβλέπει το άρθρ. 11 παρ. 5.1. Στην περίπτωση αυτή η ευθύνη είναι τελικά υποκειμενική με αντεστραμμένο το βάρος της απόδειξης, εφόσον βέβαια συντρέχει και άλλη πλην της ανυπαρξίας υπαιτιότητας προϋπόθεση απαλλαγής.

Η Οδηγία ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι, όταν η αρμόδια αρχή αποφασίζει να επιβάλει μέτρα αποκατάστασης σε φορείς εκμετάλλευσης των οποίων οι δραστηριότητες εμπίπτουν στο Παράρτημα ΙΙΙ, δεν οφείλει να αποδείξει πταίσμα (δόλο ή αμέλεια) εκ μέρους των φορέων εκμετάλλευσης των οποίων οι δραστηριότητες φέρονται ως ευθυνόμενες για την προκληθείσα περιβαλλοντική ζημία. Αντιθέτως, απόκειται στη αρχή αυτή, αφενός, να διεξαγάγει προηγουμένως έρευνα για τον εντοπισμό της πηγής της διαπιστωθείσας ρύπανσης, διαθέτοντας ευρεία διακριτική ευχέρεια ως προς τις διαδικασίες, τα μέσα που πρέπει να χρησιμοποιηθούν και τη διάρκεια της έρευνας αυτής, αφετέρου, να αποδείξει κατά τους εθνικούς κανόνες απόδειξης αιτιώδη συνάφεια μεταξύ των δραστηριοτήτων των φορέων και της ζημίας.¹⁰

ΣΤ. Έννομη συνέπεια

Η πλήρωση των σχετικών προϋποθέσεων έχει ως αποτέλεσμα τη θεμελίωση υποχρέωσης του φορέα της εκμετάλλευσης προς λήψη των μέτρων πρόληψης και αποκατάστασης (πρωτογενής υποχρέωση). Το γενικό πλαίσιο της ευθύνης ορίζεται, όπως ήδη αναφέρθηκε, στο άρθρ. 7 του ΠΔ.

Η πρόληψη των περιβαλλοντικών ζημιών σε περίπτωση άμεσης απειλής περιβαλλοντικής ζημίας προσδιορίζεται στο άρθρ. 8 (άρθρ. 5 και 11 παρ. 3 της Οδηγίας).

Εφόσον δεν υφίσταται απλώς απειλή πρόκλησης ζημίας, αλλά η ζημία έχει ήδη επέλθει, ο φορέας εκμετάλλευσης υποχρεούται σε λήψη μέτρων αποκατάστασης. Τη δράση αποκατάστασης ρυθμίζει το άρθρ. 9 του ΠΔ (άρθρ. 6 και 11 παρ. 2 και 3 της Οδηγίας).

Το άρθρ. 10 του ΠΔ (άρθρ. 7 της Οδηγίας) προβλέπει τον τρόπο καθορισμού των μέτρων αποκατάστασης. Η αρμόδια αρχή, καθορίζει, με τη συνεργασία του φορέα εκμετάλλευσης, τα ληπτέα μέτρα αποκατάστασης, σύμφωνα με το Παράρτημα ΙΙ του άρθρ. 21, αφού λάβει υπόψη τις απόψεις των προσώπων που προβλέπονται στην παρ. 3 του άρθρ. 10. Τα μέτρα αποκατάστασης εγκρίνονται κατά περίπτωση με απόφαση του Υπουργού ΠΕΚΑ μετά από εισήγηση του ΣΥΓΑΠΕΖ και γνώμη της ΕΑΠΕΖ ή του Γενικού Γραμματέα της οικείας Περιφέρειας μετά από εισήγηση της Περιφέρειας και γνώμη της ΠΕΑΠΖ.

10. Απόφαση του Δικαστηρίου της 9^{ης} Μαρτίου 2010, Υπόθεση C-378/08, Raffinerie Mediterranee SpA (ERG), Polimeri Europa SpA και Syndial SpA κατά Ministero dello Sviluppo economico και λοιπών, Συλλογή 2010, σ. I-01919· απόφαση του Δικαστηρίου της 9^{ης} Μαρτίου 2010, Υποθέσεις C-478/08 και C-479/08, Buzzi Unicem SpA και λοιποί κατά Ministero dello Sviluppo economico και λοιπών και Dow Italia Divisione Commerciale Srl κατά Ministero Ambiente e Tutela del Territorio e del Mare και λοιπών, Συλλογή 2010, σ. I-00031.

Κομβική διάταξη για τη μετουσίωση της πρωτογενούς υποχρέωσης προς λήψη των μέτρων πρόληψης και αποκατάστασης σε δευτερογενή υποχρέωση κάλυψης των δαπανών είναι το άρθρ. 11 του ΠΔ (άρθρ. 8 και 10 της Οδηγίας). Στην παρ. 1 διατυπώνεται η γενική αρχή ότι με τις δαπάνες των μέτρων πρόληψης και αποκατάστασης, που πρέπει να αναληφθούν, βαρύνεται ο φορέας της εκμετάλλευσης. Εάν βέβαια ο φορέας λάβει ο ίδιος τα μέτρα, θα εφαρμοσθεί ο κανόνας και θα καταβάλει αναπόφευκτα και τις σχετικές δαπάνες. Πρόβλημα ανακύπτει όταν ένα τρίτο πρόσωπο (το Δημόσιο διά της αρμόδιας αρχής ή άλλης δημόσιας αρχής, η Περιφέρεια ή γενικά τρίτο φυσικό ή νομικό πρόσωπο) λαμβάνει σε βάρος της δικής του περιουσίας τα σχετικά μέτρα υφιστάμενο σχετική ζημία. Στην περίπτωση αυτή η πρωτογενής υποχρέωση του φορέα εκμετάλλευσης μετατρέπεται σε δευτερογενή υποχρέωση κάλυψης των σχετικών δαπανών, τις οποίες κατέβαλε άλλος αντ' αυτού. Η παρ. 2 προβλέπει συγκεκριμένα ότι η αρμόδια αρχή δικαιούται να ανακτήσει από τον φορέα της εκμετάλλευσης, που προκάλεσε την περιβαλλοντική ζημία ή την άμεση απειλή τέτοιας ζημίας, μέσω ασφαλιστικής κάλυψης ή άλλων χρηματοοικονομικών εγγυήσεων κατά τα οριζόμενα στο άρθρ. 14, τις δαπάνες με τις οποίες αυτή επιβαρύνθηκε για την ανάληψη δράσεων πρόληψης ή αποκατάστασης, κατ' εφαρμογή του ΠΔ. Ο ακριβής καθορισμός των δαπανών αυτών γίνεται με κοινή απόφαση των Υπουργών ΠΕΚΑ και Οικονομίας και Οικονομικών, μετά από εισήγηση του ΣΥΓΓΡΑΠΕΖ και γνώμη της ΕΑΠΕΖ ή με απόφαση των Υπουργών ΠΕΧΩΔΕ και Οικονομίας και Οικονομικών μετά από εισήγηση του Γενικού Γραμματέα της οικείας Περιφέρειας. Για την εφαρμογή της διάταξης αυτής η αρμόδια αρχή εγγράφει ετησίως πιστώσεις στον κρατικό προϋπολογισμό, για την πληρωμή των δαπανών πρόληψης και αποκατάστασης που προβλέπονται στο ΠΔ. Κατά την παρ. 3 του ίδιου άρθρου προβλέπεται ότι αρμόδια αρχή μπορεί να αποφασίσει να μην αναζητήσει το συνολικό ποσό των δαπανών σε περίπτωση που τα απαιτούμενα προς τούτο έξοδα υπερβαίνουν το ανακτήσιμο ποσό ή σε περίπτωση που δεν μπορεί να προσδιορισθεί ο υπεύθυνος φορέας εκμετάλλευσης. Στην περίπτωση αυτή βαρύνεται λόγω των συνθηκών το Δημόσιο. Τέλος, στην παρ. 6 προβλέπεται ότι η αναγκαστική είσπραξη των δαπανών πρόληψης και αποκατάστασης γίνεται σύμφωνα με τις διατάξεις του ΚΕΔΕ, υπέρ του Δημοσίου. Σε περίπτωση θανάτου ή εξαφάνισης του φορέα εκμετάλλευσης, η σχετική υποχρέωση θα βαρύνει ανάλογα τους καθολικούς του διαδόχους. Προκύπτει, λοιπόν, ότι η υποχρέωση έχει χαρακτηριστικά δημοσίου δικαίου, καθώς επιβάλλεται με ατομική εκτελεστή διοικητική πράξη.

Ζ. Λόγοι απαλλαγής από την ευθύνη

Στις παρ. 4 και 5 του άρθρ. 11 προβλέπονται συγκεκριμένοι λόγοι απαλλαγής από την υποχρέωση του φορέα της εκμετάλλευσης να καταβάλει στην αρμόδια αρχή τις δαπάνες λήψης των μέτρων πρόληψης ή αποκατάστασης. Το βάρος επίκλησης και απόδειξης των λόγων αυτών φέρει ο φορέας.

Λόγος απαλλαγής είναι η αναγωγή της περιβαλλοντικής ζημίας σε πράξη ή παράλειψη τρίτου και η επέλευσή της παρά την ύπαρξη των ενδεδειγμένων μέτρων ασφαλείας.

Περαιτέρω λόγος είναι η αναγωγή της συμπεριφοράς του φορέα σε συμμόρφωση προς υποχρεωτική διαταγή ή εντολή δημόσιας αρχής, η οποία οδήγησε τον φορέα εκμετάλλευσης σε ενέργειες, στο πλαίσιο της δραστηριότητάς του, που προκάλεσαν την περιβαλλοντική ζημία ή την άμεση απειλή τέτοιας ζημίας. Στην περίπτωση αυτή εξαιρούνται οι περιπτώσεις που η διαταγή ή εντολή έχει δοθεί για την αντιμετώπιση μιας εκπομπής ή ενός τυχαίου γεγονότος, το οποίο προκλήθηκε προγενέστερα εξαιτίας της δραστηριότητας του φορέα εκμετάλλευσης.

Στην επόμενη παρ. 5 προβλέπεται ότι «ο φορέας εκμετάλλευσης απαλλάσσεται από την υποχρέωσή του να καταβάλει τις δαπάνες των δράσεων αποκατάστασης, που αναλαμβάνονται δυνάμει του παρόντος διατάγματος, εφόσον αποδείξει ότι δεν ενήργησε με δόλο ή αμέλεια και ότι για την περιβαλλοντική ζημία συντρέχει μία από τις ακόλουθες προϋποθέσεις: α) η εκπομπή ή το γεγονός που αποτελεί την άμεση αιτία της περιβαλλοντικής ζημίας, έχει προβλεφθεί ρητά στην έγκριση ή άδεια που του χορηγήθηκε από δημόσια αρχή, σύμφωνα με τις κείμενες σχετικές διατάξεις, για τη νόμιμη άσκηση της δραστηριότητάς του, η οποία περιλαμβάνεται στο Παράρτημα ΙΙΙ. Στην περίπτωση αυτή, κατά τη χρονική στιγμή που συμβαίνει η εκπομπή ή το γεγονός που προκάλεσε την περιβαλλοντική ζημία, απαιτείται ο φορέας εκμετάλλευσης, να έχει τηρήσει αυστηρά τους όρους και τις προϋποθέσεις που έχουν καθορισθεί στην εν λόγω έγκριση ή άδεια, β) η περιβαλλοντική ζημία προκλήθηκε από εκπομπή ή δραστηριότητα ή οποιοδήποτε τρόπο χρήσης προϊόντος στο πλαίσιο δραστηριότητάς του, η οποία δεν ήταν δυνατόν να προβλεφθεί ότι θα προκαλούσε περιβαλλοντική ζημία, σύμφωνα με το επίπεδο των επιστημονικών και τεχνικών γνώσεων που υπήρχε κατά τον χρόνο που έλαβε χώρα η εκπομπή ή η δραστηριότητα. Όταν συντρέχει μία από τις ανωτέρω προϋποθέσεις, ο φορέας εκμετάλλευσης υποχρεώνεται στην τήρηση και εφαρμογή μέτρων πρόληψης και αποκατάστασης των περιβαλλοντικών ζημιών. Τις σχετικές δαπάνες που καταβάλλει, τις ανακτά, εφαρμοζομένων κατ' αναλογία των διατάξεων της παραγράφου 2 του άρθρ. 18 του ΠΔ. Στη βάση της ρύθμισης αυτής γίνεται η εξής διαφοροποίηση: Όταν ο φορέας της εκμετάλλευσης έχει υπαιτιότητα ως προς τη ρυπογόνο δράση του (δόλο ή αμέλεια), υποχρεούται πρωτογενώς μεν στη λήψη μέτρων πρόληψης και αποκατάστασης, δευτερογενώς δε στην κάλυψη των δαπανών, που τρίτος κατέβαλε, χωρίς δυνατότητα απαλλαγής με βάση τον συγκεκριμένο λόγο. Όταν η συμπεριφορά του δεν είναι υπαίτια και η ζημία οφείλεται σε απλό τυχερό, ο φορέας ευθύνεται για τη λήψη των μέτρων πρόληψης και αποκατάστασης. Τις δαπάνες, όμως μπορεί, να τις αναζητήσει από τη δημόσια αρχή εφόσον επικαλεσθεί και αποδείξει την έλλειψη υπαιτιότητας (δηλαδή το τυχερό) μαζί με τη σωρευτική συνδρομή μιας από τις δύο προαναφερθείσες προϋποθέσεις. Άρα, η απαλλαγή λαμβάνει τη μορφή της αναζητήσιμης των δαπανών. Εάν, βέβαια, ο φορέας παρά την πρωτογενή του υποχρέωση δεν λάβει ο ίδιος τα οφειλόμενα μέτρα και συντρέχει ο συγκεκριμένος λόγος απαλλαγής, απαλλάσσεται από τη δευτερογενή υποχρέωση κάλυψης των δαπανών του τρίτου. Τέλος, στην περίπτωση ανωτέρας βίας δεν εφαρμόζεται καν το ΠΔ, όπως προκύπτει από το άρθρ. 5 παρ. 1 περ. α' του ΠΔ, οπότε μπορεί να γίνει λόγος για πλήρη απαλλαγή του φορέα.

Ως λόγος περιορισμού ή και πλήρους απαλλαγής από την περιβαλλοντική ευθύνη του φορέα εκμετάλλευσης αναγνωρίζεται από το ΠΔ και το συντρέχον πταίσμα της αρμόδιας ή άλλης δημόσιας αρχής (άρθρ. 12 παρ. 3).

Η. Δικαιούχος και υπόχρεος

Δικαιούχος είναι το πρόσωπο που μπορεί να αξιώσει και επιβάλει τη συμμόρφωση προς την πρωτογενή και τη δευτερογενή υποχρέωση του φορέα εκμετάλλευσης. Αυτό το πρόσωπο είναι το Δημόσιο διά των αρμόδιων αρχών του (ΥΠΕΚΑ και Περιφέρειες), όπως τις προβλέπει το άρθρ. 6 του ΠΔ.

Το άρθρ. 11 παρ. 8 ορίζει, επίσης, ότι «είναι δυνατόν στις περιπτώσεις που προβλέπονται στο παρόν διάταγμα, αντί της αρμόδιας αρχής, να αναλαμβάνει η αδειοδοτούσα ή άλλη δημόσια αρχή, μετά από συνεννόηση με την αρμόδια αρχή, το σύνολο ή μέρος των δαπανών για τις δράσεις πρόληψης και αποκατάστασης των περιβαλλοντικών ζημιών». Με βάση τη διάταξη αυτή σε συνδυασμό με τους ορισμούς του άρθρ. 3 αρ. 17 και 18 δικαιούχος μπορεί να καταστεί το Δημόσιο και μέσω άλλων δημοσίων υπηρεσιών, οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τα νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, καθώς και κάθε νομικό πρόσωπο στο οποίο ανήκει η αδειοδοτούσα αρχή, η οποία έχει οριστεί σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις ως αρμόδια σε κεντρικό ή περιφερειακό επίπεδο για τη χορήγηση της προβλεπόμενης στις διατάξεις αυτές άδειας ή έγκρισης για τη νόμιμη άσκηση μιας επαγγελματικής δραστηριότητας.

Επίσης, δικαιούχος μπορεί να καταστεί και κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, που ενεργεί με δική του πρωτοβουλία, κατόπιν όμως συνεννόησης και συνεργασίας με την αρμόδια αρχή, προς αντιμετώπιση περιβαλλοντικής ζημίας ή άμεσης απειλής τέτοιας ζημίας και λαμβάνει στο σύνολό τους ή μερικώς τα αναγκαία σύμφωνα με τις διατάξεις του ΠΔ μέτρα πρόληψης ή αποκατάστασης. Δικαιούται να αναζητήσει από τον φορέα εκμετάλλευσης, που προκάλεσε την περιβαλλοντική ζημία ή την άμεση απειλή τέτοιας ζημίας, τις δαπάνες που κατέβαλε για τη λήψη των ανωτέρω μέτρων, σύμφωνα με τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα περί αδικαιολόγητου πλουτισμού (άρθρ. 904 επ.) ή διοίκησης αλλοτρίων (άρθρ. 730 επ.), εφαρμοζομένων εν προκειμένω αναλογικώς (άρθρ. 11 παρ. 9).

Δικαιούχος των σχετικών δικαιωμάτων δεν είναι τα πρόσωπα που αναφέρονται στην παρ. 1 του άρθρ. 13 ΠΔ (άρθρ. 12 και 13 της Οδηγίας), ήτοι το φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο: α) επηρεάζεται ή ενδέχεται να επηρεασθεί από περιβαλλοντική ζημία, ή β) έχει έννομο συμφέρον από τη λήψη απόφασης σχετικά με περιβαλλοντική ζημία. Τα πρόσωπα αυτά δικαιούνται απλώς να υποβάλουν εγγράφως στον αρμόδιο Τομέα της Ειδικής Υπηρεσίας Επιθεωρητών Περιβάλλοντος (ΕΥΕΠ), που έχει συσταθεί σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρ. 9 παρ. 4, 5, 6 και 7 Ν 2947/2001 (ΦΕΚ Α' 228) και του ΠΔ 165/2003 (ΦΕΚ Α' 137), τις πληροφορίες που διαθέτουν, σχετικά με την περιβαλλοντική ζημία που έχει υποπέσει στην αντίληψή τους, όπως επίσης και να καλέσουν την αρμόδια αρχή να αναλάβουν δράση βάσει του ΠΔ 148/2009.

Υπόχρεος είναι ο φορέας της εκμετάλλευσης κατά τον ορισμό του άρθρ. 3 αρ. 6 του ΠΔ.

Στο άρθρ. 18 (άρθρ. 11 παρ. 4 της Οδηγίας), όπου ρυθμίζεται η ένδικη προστασία του φορέα της εκμετάλλευσης, προβλέπεται ότι κάθε απόφαση ή πράξη της αρμόδιας αρχής, με την οποία επιβάλλονται προληπτικά μέτρα ή μέτρα αποκατάστασης κατ' εφαρμογή των άρθρ. 8, 9 και 10 του ΠΔ πρέπει να είναι ως εκτελεστή ατομική διοικητική πράξη επαρκώς αιτιολογημένη, να κοινοποιείται άμεσα στο φορέα της εκμετάλλευσης και να τον ενημερώνει για τα ένδικα βοηθήματα που του παρέχει το ισχύον δίκαιο κατά της αποφάσεως ή πράξεως, καθώς επίσης και για τις σχετικές προθεσμίες στις οποίες υπόκεινται τα μέσα αυτά. Η άσκηση ενδίκου βοηθήματος δεν συνεπάγεται αναστολή της εκτέλεσεως της προσβαλλόμενης πράξης, χωρίς να αποκλείεται η δυνατότητα άσκησης αιτήσεως αναστολής εκτέλεσεως κατά της πράξης αυτής. Εάν κατόπιν ασκήσεως των ανωτέρω ενδίκων βοηθημάτων εκδοθεί από το αρμόδιο δικαστήριο τελεσίδικη απόφαση υπέρ του φορέα εκμετάλλευσης, αυτός δικαιούται με αίτησή του προς την αρμόδια αρχή, συνοδευόμενη από τα αναγκαία αποδεικτικά στοιχεία, να αναζητήσει τις δαπάνες στις οποίες ενδεχομένως υπεβλήθη.

Το ΠΔ δεν αναφέρεται στην ευθύνη του προστήσαντος. Αυτή ρυθμίζεται με βάση τις διατάξεις του ΑΚ για τις αδικοπραξίες. Για να θεμελιωθεί ευθύνη του προστήσαντος φορέα της εκμετάλλευσης, εφαρμόζονται τα σχετικά άρθρα του ΠΔ 148/2009 σε συνδυασμό με το άρθρ. 922 ΑΚ. Δηλαδή, αυτός θα υποχρεούται σε λήψη των προληπτικών και αποκαταστατικών μέτρων και σε κάλυψη των δαπανών ακόμη και αν ο προστηθείς δεν ενήργησε παράνομα και υπαίτια καθώς η ευθύνη για την περιβαλλοντική ζημία δεν απαιτεί παρανομία και πταίσμα.

Θ. Ευθύνη περισσότερων προσώπων

Στην περίπτωση της πλειονότητας των υπεύθυνων φορέων εκμετάλλευσης εφαρμόζονται οι παρ. 1 και 2 του άρθρ. 12 του ΠΔ (άρθρ. 9 της Οδηγίας). «1. Σε περίπτωση που η αρμόδια αρχή διαπιστώσει ότι για την προκληθείσα περιβαλλοντική ζημία ή την άμεση απειλή τέτοιας ζημίας ευθύνονται πλείονες φορείς εκμετάλλευσης, για τον καταλογισμό και την αναζήτηση των δαπανών πρόληψης ή αποκατάστασης εφαρμόζονται αναλογικώς τα άρθρα 926 και 927 του Αστικού Κώδικα. Η αναγωγική απαίτηση ενός φορέα εκμετάλλευσης έναντι άλλου συνυπεύθυνου φορέα εκμετάλλευσης, βάσει του άρθρου 927 του Αστικού Κώδικα, παραγράφεται μετά πενταετία από τον πρώτο κατέβαλε στην αρμόδια αρχή τις γενόμενες από αυτήν δαπάνες και έλαβε γνώση του προσώπου του συνυπεύθυνου φορέα εκμετάλλευσης· σε κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα από την τελευταία γνώση, η αναγωγική αυτή απαίτηση παραγράφεται μετά την πάροδο είκοσι ετών από την καταβολή των δαπανών στην αρμόδια αρχή. Τα ανωτέρω ισχύουν και στην περίπτωση που ένας φορέας εκμετάλλευσης προέβη ο ίδιος στα αναγκαία προληπτικά μέτρα ή μέτρα αποκατάστασης, ενώ υφίστανται και άλλος ή άλλοι συνυπεύθυνοι φορείς εκμετάλλευσης, και αναζητεί τις δαπάνες για τα εν λόγω μέτρα από τον άλλο ή τους άλλους συνυπεύθυνους φορείς εκμετάλλευσης. 2. Όταν η περιβαλλοντική ζημία ή η άμεση απειλή τέτοιας ζημίας προκαλούνται από τη χρήση προϊόντος, ο φορέας εκμετάλλευσης

μπορεί να στραφεί αναγωγικά κατά του παραγωγού, του εισαγωγέα ή του προμηθευτή του προϊόντος και να ζητήσει απ' αυτόν το ποσόν των δαπανών που έχει καταβάλει, εφόσον ο φορέας εκμετάλλευσης περιορίσθηκε αυστηρά, κατά την ανάπτυξη της δραστηριότητάς του, στις προϋποθέσεις που είχαν καθορισθεί για τη χρήση του προϊόντος καθώς και στην ισχύουσα νομοθεσία κατά το χρόνο του γεγονότος που προκάλεσε την περιβαλλοντική ζημία ή την άμεση απειλή τέτοιας ζημίας. Παράλληλα, δεν θίγονται σε καμία περίπτωση οι διατάξεις της νομοθεσίας για την ευθύνη του παραγωγού ή προμηθευτή ελαττωματικών προϊόντων και την ασφάλεια ή υγεία των καταναλωτών».

I. Παραγραφή

Τέλος, για το ζήτημα της παραγραφής της σχετικής αξίωσης απόδοσης των δαπανών το ΠΔ προβλέπει τα εξής: Ο χρόνος παραγραφής της αξίωσης της αρμόδιας αρχής για την ανάκτηση των δαπανών από τον φορέα της εκμετάλλευσης είναι πενταετής. Η έναρξη επέρχεται με τη σωρευτική συνδρομή δύο γεγονότων, της ολοκλήρωσης των αναγκαίων μέτρων πρόληψης ή αποκατάστασης και του εντοπισμού του φορέα της εκμετάλλευσης (άρθρ. 11 παρ. 7). Η ίδια προθεσμία με την ίδια έναρξη ισχύει και στην περίπτωση στην οποία τρίτος λαμβάνει τα μέτρα με δική του πρωτοβουλία (άρθρ. 11 παρ. 9 εδ. β'). Η αναγωγική απαίτηση ενός φορέα εκμετάλλευσης έναντι άλλου συνυπεύθυνου φορέα εκμετάλλευσης βάσει του άρθρ. 927 ΑΚ παραγράφεται μετά πενταετία αφότου ο πρώτος κατέβαλε στην αρμόδια αρχή τις γενόμενες από αυτή δαπάνες και έλαβε γνώση του προσώπου του συνυπεύθυνου φορέα εκμετάλλευσης· σε κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα από την τελευταία γνώση, η αναγωγική αυτή απαίτηση παραγράφεται μετά την πάροδο είκοσι ετών από την καταβολή των δαπανών στην αρμόδια αρχή. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση που ένας φορέας εκμετάλλευσης προέβη ο ίδιος στα αναγκαία προληπτικά μέτρα ή μέτρα αποκατάστασης, ενώ υφίστανται και άλλος ή άλλοι συνυπεύθυνοι φορείς εκμετάλλευσης, και αναζητεί τις δαπάνες για τα εν λόγω μέτρα από τον άλλο ή τους άλλους συνυπεύθυνους φορείς εκμετάλλευσης (άρθρ. 12 παρ. 1 εδ. β', γ').

ΙΑ. Συρροή προς άλλες διατάξεις

Η ευθύνη την οποία προβλέπει το ΠΔ 148/2009 είναι ιδιαίτερη. Συρρέει προς άλλες διατάξεις χωρίς να αποκλείει την εφαρμογή τους. Καθώς δεν αφορά τα δικαιώματα αποζημίωσης τρίτων για ζημίες που υπέστησαν σε ιδιωτικά έννομα αγαθά, το ΠΔ δεν καταλαμβάνει τις περιπτώσεις αυτές και οι διατάξεις ιδιωτικού δικαίου (π.χ. άρθρ. 914 ΑΚ, άρθρ. 29 Ν 1650/1986) τυγχάνουν παράλληλης προς την περιβαλλοντική ευθύνη εφαρμογής. Επίσης, η εφαρμογή των διατάξεων για την περιβαλλοντική ευθύνη δεν εμποδίζει την επιβολή διοικητικών κυρώσεων κατά του φορέα της εκμετάλλευσης, όπως τις προβλέπει το άρθρ. 17 του ΠΔ. Τέλος, ειδικά στον χώρο της θαλάσσιας ρύπανσης αναφέρθηκε ήδη ότι το ΠΔ δεν εφαρμόζεται στις περιπτώσεις των Διεθνών Συμβάσεων περί αστικής ευθύνης συνεπεία ζημιών εκ ρυπάνσεως υπό πετρελαίου, το οποίο μεταφέρεται ως φορτίο πλοίου, περί σύστασης Διεθνούς Ταμείου για την αποκατάσταση ζημιών από τη ρύπανση

ση πετρελαίου, περί αστικής ευθύνης για ζημίες οφειλόμενες στη ρύπανση από καύσιμα δεξαμενής πλοίων, περί ευθύνης και αποζημιώσεων για τις ζημίες που προκαλούνται από τη διά θαλάσσης μεταφορά επικίνδυνων και τοξικών ουσιών, περί αστικής ευθύνης για τις ζημίες που προκαλούνται κατά τη μεταφορά επικίνδυνων εμπορευμάτων οδικώς, σιδηροδρομικώς και με σκάφη εσωτερικής ναυσιπλοΐας και περί αστικής ευθύνης στον τομέα θαλάσσιων μεταφορών πυρηνικών υλών. Εξ αυτού του λόγου διαμορφώνεται ειδικό πεδίο εφαρμογής του ΠΔ 148/2009 στο πεδίο της ρύπανσης των θαλασσών. Η περιβαλλοντική ευθύνη χωρεί, δηλαδή, σε περίπτωση ρύπανσης του περιβάλλοντος από χερσαίες εγκαταστάσεις άντλησης υδρογονανθράκων, καθώς και από θαλάσσιες σταθερές εξέδρες άντλησης. Εφόσον, όμως, πρόκειται για πλοίο με το οποίο επιχειρείται η άντληση, η αποθήκευση ή η μεταφορά των υδρογονανθράκων, δεν χωρεί εφαρμογή του ΠΔ, καθώς εφαρμόζονται οι Διεθνείς Συμβάσεις κατά τα προεκτεθέντα.

III. Ευθύνη για ρύπανση του περιβάλλοντος λόγω υπεράκτιων δραστηριοτήτων με βάση την Οδηγία 2013/30/ΕΕ

A. Νομικό πλαίσιο

Η πλέον σημαντική καινοτομία στο χώρο του ενωσιακού δικαίου σχετικά με τις υπεράκτιες δραστηριότητες υπήρξε η θέσπιση της πρόσφατης Οδηγίας 2013/30/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12^{ης} Ιουνίου 2013 για την ασφάλεια των υπεράκτιων εργασιών πετρελαίου και φυσικού αερίου και για την τροποποίηση της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ.¹¹

Η Οδηγία αποτέλεσε το καταληκτικό σημείο μιας σχετικά μακράς διαδικασίας διαβούλευσης σε επίπεδο οργάνων της Ένωσης, η οποία ξεκίνησε με την καταστροφή στον Κόλπο του Μεξικού το 2010. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εξέδωσε στις 12 Οκτωβρίου 2010 Ανακοίνωση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο με την οποία πρότεινε σχέδιο δράσης για την αναθεώρηση της υφιστάμενης νομοθεσίας σε ενωσιακό επίπεδο.¹² Την Ανακοίνωση της Επιτροπής χαιρέτισε το Συμβούλιο των Υπουργών Μεταφορών, Τηλεπικοινωνιών και Ενέργειας, το οποίο εξέδωσε στις 3 Δεκεμβρίου 2010 Συμπεράσματα για την ασφάλεια των υπεράκτιων δραστηριοτήτων πετρελαίου και φυσικού αερίου.¹³ Με τα Συμπεράσματά του το Συμβούλιο επεσήμανε την ανάγκη θέσπισης διατάξεων ευθύνης με βάση την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» και κάλεσε την Επιτροπή να παρουσιάσει συγκεκριμένη νομοθετική πρόταση εντός του 2011 για το ζήτημα.

11. ΕΕ L 178, σ. 66.

12. Ανακοίνωση της Επιτροπής «Αντιμέτωποι στο πρόβλημα της ασφάλειας των υπεράκτιων δραστηριοτήτων εκμετάλλευσης πετρελαίου και φυσικού αερίου», COM(2010) 560 τελικό.

13. Council Conclusions on Safety of Offshore Oil and Gas Activities, 3052nd Transport, Telecommunications and Energy Council Meeting, Brussels, 3 December 2010, στη διεύθυνση: https://www.google.de/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCcQFjAA&url=https%3A%2F%2Fwww.consilium.europa.eu%2Fuedocs%2Fcms_data%2Fdocs%2Fpressdata%2Fen%2Ftrans%2F118189.pdf&ei=PdjoUp3rN8fnsvbsqoDQDA&usq=AFQjCNG8tUKm3-WOFBmQf15QufU1Tvv-ZA&bvm=bv.60157871,d.Yms&cad=rja (Σεπτέμβριος 2014).